

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog for Skive og Omegn

◆◆◆◆ 21. Bind ◆◆◆◆

1929

SKIVEBOGEN

Historisk Aarvog for Skive og Omegn

••••• 21. Bind •••••

SKIVE
I KOMMISSION HOS RYDTOFTS EFTFLG. (KAJ JEPSEN)
1929

Udgivet af
HISTORISK SAMFUND FOR SKIVE OG OMEGN

Redaktionsudvalg:
GUDMUND SCHÜTTE, Eskjær, Redaktor
O. C. IVERSEN, Skive
NIELS P. BJERREGAARD, Skive.

SKIVE FOLKEBLADS
◆ BOGTRYKKERI ◆
1929

INDHOLD

	Side
<i>August F. Schmidt: Sagn om Davbjærg Daas</i>	1
<i>Chr. Heilskov: „Margrethevolden“ ved Rosgaarde i Mønsted Sogn</i>	33
<i>Ejnar Poulsen: Lidt Degnehistorie fra Oddense-Otting</i>	40
<i>Jens Clausen: En skrap Foged</i>	49
<i>Hans Kjær: En Bronzealdershøj i Salling</i>	57
<i>A. D. Dalsgård: Christen Dalsgaard</i>	77
<i>Otto L. Sørensen: Skive-Generalen</i>	100
<i>Gudmund Schütte: Himmerboer (Heri Elna Mygdal: Folke- dragt)</i>	110
<i>Samfundets Regnskab</i>	179
<i>Niels P. Bjerregaard: Navneliste</i>	180

Sagn om Davbjærg Dås.

Af August F. Schmidt.

Davbjærg Dås i Davbjærg Sogn (Fjends Herred) er en ejendommelig formet Bakke lidt Syd for Landsbyen Davbjærg (1163: Daggebierch, 1464: Dawberig), og fra Dåsens højeste Punkt, 71 Meter høj, er der en vid og storslået Udsigt over det flade Landskab. Om Davbjærg Dås [då.-bjere døj's] eller blot [æ døj's] meddeler Dr. Gudmund Schütte i sit betydningsfulde Værk: „Hjemligt Hedenskab“ 1919, 107 ff. følgende: „En Helligdom for Dalls Søn Dag er sagtens Dagbjærg Døjs, også kaldet Daugbjærg Dås; jysk „Døjs“ eller „Dås“ er det samme som „Dysse“. I det sydlige Fjends Herred hæver Dagbjærg sit Hoved som en knejsende Skaldepande, milevidt synlig“. ... „Og enestående, som denne Højde er i Landskabet, ligeså enestående er Formen Dagbjærg blandt Danmarks Stednavne. Den har højt regnet en forklædt Navne ved Mossø, Dakbjærg, hvor der går mange Sagn om, at Bjærgfolk danser under de fire gloende Pæle, som bærer Højens Loft; Dakke kan være Kæleform til Dag, ligesom Lokke til Loge („Lue“). Den Slags mærkelige Højdepunkter var altid selvskrevne til Helligdomme; har en Vejfarende først seet Dagbjærg Døjs pege op over Synskredsen i Timevis, kan han næppe

tvivle om, at her har selve Naturen rejst et af sine Templer. Efter Navnet at dømmes bliver det da rimeligt at formode, at Bjærgmanden i Dagbjærg Døjs fortsætter det gamle Gudevæsen Dag, endda han er mindre fornem end både ham i Fuur Rødsten og ham i Bovbjærg [se senere].“ Dr. Schütte fortsætter andetsteds i sit Værk: Sagnene om en mystisk Hane eller Høne i Hønemose ved Dagbjærg er måske et Minde om Heimdallsdyrkelse. Haner skiftes med Hunde til at vogte Skatte i Gravene. ... Et dansk Tilnavn til Heim-Dall er sagtens: Kong Hane. ... Søger vi nu efter Jætters og Himmelmagters Helligdomme, vil vi finde, at deres Navne ene udtrykker Naturforeteelser ... heriblandt det navnkundige Bjærgmandssæde Dagbjærg i Fjends Herred¹⁾.

Efter nu at have hørt, hvad en af vore ypperste Kendere af gammelt dansk Hedenskab har sagt om Davbjærg Dås som hedensk Helligsted, skal vi gå over til at høre udførligt om, hvad der i Folkets Minde er erindret til vore Dage om denne vældige Bakkeø, der var et Centralsted for al Fjends Herreds Troldpak. Ligesom Højslev Kirke²⁾ saaledes er også Davbjærg Dås en Sagnmagnet, hvortil Sagnene bliver trukket; men Digterne har også følt sig dragne til Davbjærg. St. St. Blicher har i „Oldsagn paa Alheden“ (1823) fortalt Sagnet om Bjærgfolkene i Dåsen og om de uheldige Skattegravere. Og i sin lille Spørg fra 1827: „En Aftenunderholdning paa Dagbjærg Dos“, hvori han i meget foregriber H. C. Andersens fornøjelige Eventyr: „Elverhøj“, digter

¹⁾ Hjemligt Hedenskab, 129, 212. Jfr. Dansk Udsyn 1924, 125. (Aug. F. Schmidt: Sagn og Tro i Jeppe Aakjærs Digting).

²⁾ Jfr. Skivebogen 1928, 1 ff. (A. F. S.: Sagn om Højslev Kirke).

han om et Gilde hos Bjærgfolkene i Dåsen. B. S. Inge mann har i „Erik Menveds Barndom“ (1828) henlagt en Del af Handlingen til Eggen ved Davbjærg Dås, nemlig Begivenhederne umiddelbart før Erik Klippings Mord i Finderup Lade 1286. Af senere Digtere, der i deres Arbejder har omtalt Davbjærg By og Dås, skal her blot nævnes J e p p e A a k j æ r. Hans Roman: „Jens Langkniv“ (1915) er det betydeligste Digterværk — i det store og hele dog Historie — der er stedfæstet til Davbjærg og dens Omegn. Heri giver Digteren og Historikeren ikke alene et Indtryk af en Ugerningsmand, der levede omkring År 1600, men også en kulturhistorisk værdifuld Skildring af Forholdene i den gamle Kalkby i hine Tider¹⁾. De mange Sagn, som er knyttet til Davbjærg Dås og andre Steder i Fjends Herred, har Aakjær udgivet et smukt Udvalg af i sin herlige Bog: „Po fir glowend Pæl“ (1923), der indeholder 26 forskellige Sagn, mesterligt fortalte i Fjends Herreds Folkemål. Skuepladsen for Sagnfortællingen i Bogen er såre ideelt valgt: I den disede Sommernat på de lyngklædte Sider af æ Døjs i lidt Afstand fra Ungdommens Væk-ildsbål fortæller de gamle Bønder deres Hjemegns Sagn. De vide Udsigter over Landet giver Billedet sin Stemning, og Fortællerne har fra selve Stedet Overblik over Sagnetnes Hjemland. Alene for den jyske Dialekts Skyld er det en Nydelse at læse „Po fir glowend Pæl“, der ved sin Enkelthed i Indholdet (i Modsætning til „E

¹⁾ Direkte historiske Arbejder om Davbjærg har Jeppe Aakjær offentliggjort adskillige Steder i sine mange lokalhistoriske Arbejder (se „Af min Hjemstavns Saga“ 1919 og Argangene af Skivebogen). Aakjærs særlige Interesse for Davbjærg kan til en vis Grad måske søges i, at hans Slægt stammer derfra, hvorom man får udførlige Oplysninger i hans Erindringer: „Fra min Bittetid“ 1928.

Bindstouw“): kun Sagn, ikke alene er særdeles underholdende, men som Sagnbog betragtet vistnok vil forblive uden Sidestykke i Fremtiden¹). Det er ved Vækildsfesten (Pinseblusset), at Jeppe Aakjær lader gamle Almuesmænd fortælle Sagnene „fræ jen si bitte Tid“. Vækild (jfr. Vågeild) eller Pinseblus holder sig stadig usvækket i Hedeegnene Syd for Skive og synes ikke at uddø, som så mange andre af Hedens gamle Skikke og Sædvaner. Allerede en hel Måned forud begynder man at samle sammen til Vækilden. Alt brændbart Stof kan bruges: Sene-græs-rødder, Lyng, Træ og Tørv; alt bliver dynget op på den Plads, hvor Vækilden skal brænde. Når Pinse kommer, er der gerne en vældig Dynge samlet. Det er hyppigst Pinsedagsaften, at der brændes Vækild, undertiden er det dog anden Pinseaften, Blusset brænder. Det er et meget pragtfuldt Syn at se de mange Vækild, ikke mindst fra Davbjerg Dås. Vækildsbrænding er en af den jyske Hedes mærkeligste og ejendommeligste Skikke, og den har været med til at sætte sit Særpræg på Hedens Folkeliv. På flere Egne har Folkene endog en halv Dag fri om Foråret, for at de kan bjærge Vækildslyng og Tørv. Og i lang Tid før glæder Børnene og Ungdommen sig til Vækildsfesten, som til intet andet. Omkring hvert Blus samler sig en lystig Ungdom, og Legen går muntert i Skæret af de brændende Bål. Hist og her lyder Toner af en Harmonika eller Mundharpe, og til disse går Dansen. Når en Vækild brænder ned, skynder Ungdommen sig hen til den nærmest brændende Vækild og slutter sig til den Ungdom, som der findes. Så-

¹) Om sin Indsamling af Sagn i Fjends Herred i 1880'erne har Aakjær meddelt Oplysninger i Efterskriftet til „Po fir glowend Pæl“, 167 ff., og i andet Bind af sine Erindringer: „Drengear og Knøsekaar“ 1929.

ledes kan det ske, at en Egns hele Ungdom tilsidst kan være forsamlet omkring den kraftigste Vækild. — Når den gamle Pinseblusskik forsvinder, vil Hedeegnene miste et af sine ejendommeligste Særpræg, og et Stykke Poesi vil forsvinde¹⁾). Det er da lykkeligt at vide, at en stor Digter for stedse har reddet Vækildsfesten fra Forglemmelse ved at lade sin Barndoms gamle Bekendte fortælle det lyttende Folk Stavens Sagn nær Vækildsbålet på selve det sagnomspundne Davbjærg Dås.

Helt op til mod vor Tid har man Vidnesbyrd om, at der var Mennesker, som troede, at der boede Bjærgfolk i æ Døjs. Evald Tang Kristensen har et lille oplysende Eksempel herpå. „Jens Povlsen fra Lundhede hørte Tale om en Dværg, der blev forevist i Skive. Da man så spurgte ham, om han ikke havde Lyst til at se den, svarede han: „Nej, hvis det er en virkelig Dværg, så kan a ikke forstå, hvordan de har fået fat i den, så må de Fanden slå den Sten da have overrasket ham udenfor æ Dos“.²⁾ Tang Kristensen har også denne Historie: „Pastor Friis sagde til Kongen, da de stod på Dagbjærg Døjs: „Her står vi, hvor alle de hedenske Djævle har regeret i gammel Tid“. Dertil svarede Kongen: „Tror du på det?“ Præsten tav til det Spørgsmål, men så tog Kongen atter Ordet og sagde: „De må se at udrydde alt det Hedenskab af Deres Menighed“.³⁾ Helt hyggeligt fortælles i en tredie Historie om de Davbjærg Bjærgfolk, at de måtte jo ikke rigtig have haft nogen Kakkelovn, „for når det var koldt om Vinteren, så kom de alle Tider sådan i Mørkningen, en gammel Bjærgmand med hans Kone, hen

¹⁾ Jfr. Aftenposten ²³/₅ 1910; Skive Soc. Dem. ¹³/₅ 1913.

²⁾ Jysk Almuelev, Tillægsbind VI, Nr. 29.

³⁾ Jyske Folkeminder VIII, Nr. 130.

til en Gård, der lå lidt fra Dåsen, og stod ved Siden af hinanden ved Kakkellovnen og gik så hjem, når det var Sengetid. Folkene var så vante til, at de kom der, men de snakkede lige godt aldrig med dem. Det var i den Gård nærmest ved Dåsen¹⁾ I „Brage og Idun“ II (1839), 329 ff. meddeler Fr. Hammerich nogle Sagn, han på en Rejse i 1833 fik at høre af en Bjærgværksarbejder i Davbjærg. Hammerich fortæller, at gamle Folk i Davbjærg undertiden så Bjærgfolk sidde inde i Koverne [d. e.: Sidegangene] i Kalkgruberne og hugge løs af Stenen, men deres Skygger kunde ingen se; Bjærgfolkene havde ingen Skygger. Hammerich spurgte Bjærgarbejderen, idet han kastede Blikket henad de underlige dæmmerlyse Gange: „Har du aldrig set eller hørt noget underligt herinde?“ „Ikke her“, svarede han. Der var forøvrigt et sært Forhold mellem Bjærgmanden i æ Døjs og Folkene oven Jorden. Fr. Hammerich fortæller ifølge Meddelelse fra Kalkarbejderen, at Bjærgmanden engang havde ligget i med et af Kvindfolkene og avlede en styg lille Vantrivning med hende²⁾. Thiele³⁾ meddeler, at Bjærgmanden avlede Børn med Kalkkonerne. Bjærgmanden havde en Datter, som var gift på Mors med en Smed, der pryglede hende, indtil hun en Dag brækkede en Hestesko over med Hænderne. Da Rygtet fortalte underlige Ting om Smedekonen, blev hun ikke afholdt i Egnen. En Søndag Formiddag, da Menigheden stod på Kirkegården⁴⁾ og ventede på Præsten, så Smedekonen ud over

¹⁾ J. Flkm. VIII, Nr. 51.

²⁾ Brage og Idun II, 329.

³⁾ J. M. Thiele: Danmarks Folkesagn ² 1843, 224. Brage og Idun II, 330 f. (stedlagt til Mors).

⁴⁾ I Danske Sagn I, Nr. 925 og i en Optegnelse fra 1923 er Sagnet henlagt til Sundby Kirkegård, Morsø Nørreherred (se min Afhandl. i Hist. Årb. f. Mors 1928, 34 f).

Fjorden, puffede lidt til sin Mand og sagde: „I Dag kommer vor Fa'er og besøger mig, men vred er han!“ „Det forbyde Gud!“ sagde Smeden, „men hvoraf skøner du, at han er vred?“ „På Tågen, du ser hist over Havet; den går foran ham!“ Bjærgmanden steg op på Stranden, lånte Kirkegængerne glubske Øjne og sagde til sin Datter: „Vil du lange mig dem eller tage imod?“ Hun vilde helst tage imod, og så blev Kirkegængerne smidt én for én over Kirketaget. Siden var Smeden og Folkene i Egnen mere venlige mod Smedekællingen¹⁾. Sagnet er også henlagt til Sevel (Ginding Herred). Det fortælles nemlig, at en Ungkarl, som ejede en Gård i Sevel, „og han var ikke af de allersløveste, han bejlede ad så en og så en anden, men fik alle Steder nej. Det var han jo ked af. Så var det en Gang, han havde været ude på Frieri igen i en af Byerne her Vest for Viborg, og det var gået ham lige nær, han havde atter fået nej og var nu helt ærgerlig i Sind, da kommer han om ved Døjsen på Hjemvejen. Så råber han:

„Du Store-højs Buund!
vil du mæ et' di Dæter uund?“

Det var jo ikke hans Mening, men nu var han bleven opirret. Så kommer han hjem, men kan nu ikke få Ro for Bjærgmanden og ikke få Hvile i Øjnene, inden han må til at gå ind på at tage hende, og så bliver han gift med Bjærgmandens Datter. Nu var det Skik der i Sagnet, at når en Kone holdt Kirkegang, så samledes alle Byens Koner ved hende og fik et Måltid Mad og fulgte med hende til Kirke, men denne

¹⁾ Thiele ² II, S. 224. E. Tang Kristensen: Jyske Folke-minder IV (1880), S. 274 ff. Skattegraveren I, S. 40. Jfr. Rasks „Morskabslæsning for den danske Almue“.

her Kone foragtede de og vilde ikke byde hende med. Det skete et Par Gange, men så beklagede hun sig til hendes Fader over det. „Nu på Søndag skal der en Kone igen holde Kirkegang“, sagde hun, „og jeg er ikke budt med“. „Ja, så skal du møde på Kirkegården før Konerne, og jeg kommer også“, sagde han. De mødte nu begge efter Aftale. Da Konerne kom ind til Kirkestetten, sagde han: „Vil du hvyste, eller vil du tage?“ Ja, hun vilde tage; for hun vidste nok, at han vilde lade dem falde imod Jorden. Lige som de så kom ind ad Kirkeporten, tog han dem og hvystede dem over Kirken, og hun stod ved den anden Side og tog dem i sit Forklæde og satte dem nok så varligt ned. Det hjalp på Konerne. Hun fik flere Børn, og den stærke Familje skal være i Sevel endnu¹⁾. Men hendes Mand var heller ikke så meget god imod hende, og hun fik somme Tider Bank. Så træffer det en Gang, han vil ride til Smedje og have en Hest skoet og var allerede kommen på Hesten, da han kommer i Tanker om, at der lå en ny Hestesko under Bordet, og så rider han om for ved Vinduerne og råber ad hende, og hun kommer til Døren: „Å, ræk mig den Hestesko, der ligger under Bordet!“ Hun går så ind igen og vil hente den og retter den lige så ret som et Lys og flyr ham den så. „Nå, det kunde du gøre“, siger han helt forbavset. „Ja“. „Hvorfor har du da ladet mig slå dig så tit, som du har?“ „Jo, for Præsten sagde, da han viede os, at vi ikke måtte give Genslag, og det har a holdt mig efterrettelig“. Se, det Svar var ret til at skamme ham, og det hjalp nok også, efter hvad a har hørt²⁾). I E. T a n g K r i s t e n s e n s

1) Jfr. Jyske Folkeminder VIII, Nr. 233: „Den stærke Mand i Sevel“ nedstammer fra Bjærgmandens Datter i Davbjærg Dojs; han mødes med den endnu stærkere Mand Niels Rode i Kragelund.

2) J. Flkm. VIII, Nr. 37.

„Jyske Folkeminder“ VIII, Nr. 36, er Sagnet om Bjærgmandens Datter, gift med en Smed, henlagt til Mors¹⁾. I „Po fir glowend Pæl“, 32 ff., er Sagnet af Jeppe Aakjær mesterligt fortalt på Folkemålet. Trækket om Kastet over Kirken er dog her udeladt. I Tang Kristensens „Danske Sagn“ I, Nr. 923, er Indholdet følgende: Den kirkebyggeforskyrrende og brudekrævende Bjærgmand i Feldingbjærg (jfr. Højslev Kirke) flygter med den røvede Brud til Davbjærg Dojs. Han fik med sin Kone en Datter, der som voksen — efter Konens Begæring — „kom ovenpå“. Datteren blev gift med en Smed ved Vejle. Han behandlede hende ondt, ... hun bøjer Hestekoer ... tager imod, da Bjærgmanden kastede Kirkegængerne over Kirketaget. I Danske Sagn III, Nr. 237, er følgende Indhold: En Kæmpe i Vile i Salling havde en Søn, der skulde giftes med en Datter fra Davbjærg Dojs. Så vilde de Natten før Brylluppet bygge en Dæmning over Harre Vig for ikke at gøre den lange Omvej om ad Vile Mølle og over Harre Vejle. Kæmpen fra Davbjærg Dojs mødte med Jord i sin Vante, og den anden kom fra modsat Side. Det var tåget, da de begyndte, og de tog derfor fejl af hinanden. Da han fra Davbjærg Dojs mærkede det, blev han vred og smed den Jord, der var tilbage i Tommelfingeren. De unge Folk kom dog sammen, hun fødte ham senere et Barn. Ingen Kone vilde gå med hende i Kirken. Som hun nu stod der udenfor Kirkedøren, siger hun med et: „Nu kommer min Fader, og han er vred“. Da kom der en bitte And sejlene ude i Vigen ... Han kylte over, hun tog imod. Så vilde den ene hellere følge hende end den anden²⁾).

Det kunde være farligt at bo så nær Bjærgfolk

¹⁾ J. Flkm. IX. x, Nr. 1 (stedlagt til Salgjerhøj, Nordmors, fortalt på Folkemålet).

²⁾ Jfr. H. F. Feilberg: Bjærgtagen 1910, 89 f.

som i Davbjærg. De byttede deres egne Børn med Børn ovenfra, mente Almuen. I Davbjærg var der (ifølge Ane Marie Nielsdatter i Ørums Meddelelse) en Skifting. „Han var en stor, lang Slamper og gik i en lang Sløvkjole. Det var alt det, han kunde gå, han gik sådan og slingrede. De sagde allesammen, at det var et forbytt Barn. I hans Tid brændte Dagbjærg By [1791], og så blev han henne og var henne i lang Tid, indtil Byen var bleven bygget op igen. Da han så kom tilbage, vilde de have at vide, hvor han havde været. Ja, han havde været i Dagbjærg Dojs ved hans Fader. Så kunde de vide, hvad det var for en Fyr. Det er ingen Løgn, for min Moder både kendte og snakkede med Karlen. Hans Fingre var lige så brede, og Folk var så rædde for, at han skulde få ved dem, for når han fik hans Ryg til Stød, så var han så stærk, at han kunde helt grotte Hænderne på dem, han fik ved, og da havde han Magt i Hænder og Arme. Han var tillige med klog nok. Da de sagde, at alting kunde fåes for Penge, sagde han nej, der var én Ting, som ikke kunde fåes for Penge. Hvad det var? Ja, det var Guds Nåde“.¹⁾ Jeppe Aakjær har meddelt E. T. Kristensen følgende Optegnelse om Skiftingen.²⁾ „For et Par Menneskealdre siden fandtes der i Dagbjærg et tosset Menneske, der gik under Navn af Søjle-Jens, og som troede at være et Bjærgmandsbarn, der var blevet forbyttet. Når man spurgte ham om, hvem hans Fader var, svarede han altid med sin langtrukne Stemme: „De vé a et, men mi Farbro bowe i æ Dojs“. Men det, der vakte Forundring, var, at han vidste, hvem dette eller hint Menneske var, om endskønt han aldrig havde set det forhen. Som han

¹⁾ Danske Sagn I, Nr. 1018.

²⁾ Smsts., Nr. 1023; jfr. Po fir glowend Pæl, 28 ff. og Danske Sagn I, S. 83 ff. (Atis og Watis).

en Dag sidder på en Sten, der lå op til Vejen uden for det Hus, hvori han havde hjemme, kom der en Rytter farende forbi, og da én spurgte Jens om, hvem denne var, svarede han: „De wa Jens Povlsen i Bjat“. Og ganske rigtig var det også ham, men han kunde ikke begribe, hvorledes Tossen kunde kende ham, da han aldrig havde været i Byen før, og han havde aldrig været andre Steder end i Dagbjærg.“

Der er også Sagn om, at Mennesker kom ned i Davbjærg Dås til Bjærgmanden. Det fortælles i en Optegnelse, at Svend Felding, da han tjente på Landting, undervejs i et Ærinde til Viborg kom ned i Bjærgmandens Hjem i æ Døjs. Dér fik han sådan en forfærdelig Styrke, og skønt han endnu kun var en Dreng, kunde han dog bære fire Tønder Øl op fra Kælderen på én Gang.¹⁾ En Hyrdedreng, som tjente hos en Bonde i Davbjærg, hvis Mark grænsede op til Dåsen, sad en Dag på denne og spiste sin Melmad. Som han sidder der, åbner Dåsen sig, og han synker ned i Bakken til Bjærgmanden. Bjærgmanden brugte nu i den følgende Tid Drengen til at gå Ærinder for sig til Viborg om Lørdagen. Så en Lørdag kom han om ved en Mand fra Davbjærg, som kunde kende ham. Efter Forespørgsel svarer Drengen, at han havde det godt og havde ikke stort andet at bestille end at gå til Viborg hver Lørdag og forrette Ærinder. Så siger Manden, at han hellere måtte følge med ham hjem. Nej, det kunde han ikke, for der var en Kobberlænke om hans ene Ben, og den var usynlig for Mennesker. Om han kunde da ingen Råd sige til at få ham frelst. Jo, det kunde han. De skulde stiltiende kaste ham ud af Bakken. Dagen efter stiller en hel Del Mænd og

¹⁾ J. Flkm. III, Nr. 161.

Karle og giver sig til at grave. Det tog Tid, og det blev henimod Aften, uden at de mærkede andet, end at der var sådan en Surren og Mumlen og Brusn nede i Højen. De arbejdede lige godt ufortrødent. Da det nu blev mørkt, var det somme Tider for dem sådant et Bælgmørke, at de ikke kunde se en Hånd, og til andre Tider kunde det igen blive så lyst, at det var forfærdeligt, det var aldrig så lyst midt om Dagen. Men det forvildede dem endnu ikke i Arbejdet. Ligesom de stod allerbedst, kom der en Høne for en svensk Harve op midt imellem dem, men det lod de gå og snakkede ikke for det sin Skyld. Omsider ser de, at hele Davbjerg By stod i lys Lue. Men den Betænkning havde de ved det, at det var heller ikke andet end at forvilde dem, endskønt nogle nær havde løbet. Så arbejdede de igen et Stød og kommer nu til en stor Kobberkedel, der var, efter hvad de kunde skønne, fuld med Guld og Sølv og så meget kostbare Sager. Den var så tung, at den var næsten umulig at tage, tykte de. De sled, og de pustede, og så tog de ved alle sammen, idet en af dem siger i sin Ivrighed: „Lad os nu tage rigtig godt fat!“ Dermed sank Kedlen, og han, der havde sagt de Ord, beholdt Hanken i sin Hånd. Nu kunde de høre Drengen skrige dernede i Højen; men fra den Tid af kunde det være det samme, hvor meget de arbejdede, det blev ikke kendt alligevel¹⁾.

I det lige anførte Sagn fortælles om en Kobberkedel, som Bjærgmanden ejede. Denne Kedel, der antoges at være fyldt med Kostbarheder, var meget attrået, og talrige Gange blev der ifølge Sagnene gravet efter den, men hver Gang forstod Bjærgmanden ved Kogleri at redde Skatten fra de gridske Skattegravere.

¹⁾ J. Flkm. IV, Nr. 28. Jfr. Jakob Odgaard i Skive Folkeblad ²³/₇ 1926.

I det hele taget var det en almindelig Tro, at Bjærgfolk ejede Kostbarheder. Fr. Hammerich fortæller bl. a., at han har talt med et Par Smådrengene fra Davbjærg, der engang så Utøjet i Tusmørke løbe om mellem Bakkerne og lege med noget, der så ud som Porcellænsskår; men da de kom til Stedet, var alting forsvunden¹⁾).

Ved Davbjærg Dås findes Hønemose, nævnt i en Provsteindberetning fra 1743: „Der tales om en blå Tåge, der gerne altid er om den [d. e.: Davbjærg Dås], men det kan være af en hosliggende Mose, kaldet Hønemose“. Det er første Gang, at Jeppe Aakjær mindes at have truffet Davbjærg Dås i nogen Omtale²⁾). En Gang var Bjærgmanden i Dåsen gået ned at spadsere i Høne Mose, hvor Drengene om Sommeren gik med Høvederne. Der var han så uheldig at tabe Nøglen til sin Pengekiste, og det var ham ikke muligt at finde den igen. Så stod han oppe på Bjærget hver Dag og råbte ned til Drengene:

„Nøglen til Davbjærg Dås
ligger i Høn' Mos',
hvem der kan den find',
den kan møj Guld vind'!“

Endelig var der da en Dreng, som fandt Nøglen, og han havde nok Lyst til at aflevere den for at få den store Findeløn. Da Drengen kom op på Bjærget og gik med Nøglen i Hånden, vilde han lige se sig for, hvordan Høvederne skøttede sig; han vendte sig om, men det så rent galt ud: de løb og bissede om imellem hverandre, det ene her, det andet der. Han blev så

¹⁾ Brage og Idun II (1839), 329.

²⁾ Politikens Kronik 7/11 1926 (en ypperlig Tale om Davbjærg Dås i Historie og Digtning og om de gamle Vestjyders fortrykte Kår).

forfippet, at han kastede Nøglen fra sig og satte af, alt hvad han kunde, ned i Mosen til Hjorden. Men Drengen fik aldrig hverken Guld eller Sølv, fordi han fandt Bjærgmandens Nøgle¹). Varianter: En Hyrde-dreng fandt en Dag et B u n d t N ø g l e r ved Dåsen. Efter sin Husbonds Råd lagde han dem tilbage; Drengen lagde dem også en tre Dage i Træk, men når han kom for at se efter, lå de der endnu. Så siger Husbonden, at det skulde være om Middagen eller om Natten Klokken tolv, for da var Bjærgfolkene til Færds udenfor ... Ingen kom og tog Nøglerne. Så vilde Drengen og Karlen prøve at lægge Nøglerne ud ved Midnat, men da Tiden kom, var de alligevel bange for det. Næste Dag, da Fårene var gået langt hen, var Nøglerne borte, da Drengen kom tilbage. I Ste-det for lå et af de gammeldags Hattespænder, der var indrettet som en meget stor buet Bukseknep og med en Stang tværs over, så man kunde sætte Hattebåndet igennem og skyde det frem og tilbage på Hatten. Det tog han nu med og viste Husbonden, men vilde ikke af med det, endskønt det blev antaget for Guld. Da han havde leget med det i nogle Dage, blev det henne i Marken for ham²): — Der var nogle, der fandt et Brædt i Høne Mose lige neden for Dagbjærg Dojs, og derpå stod skrevet med Runebogstaver [?]:

„Hvo, som Nøglen i Høn' Mos' kan find',
han Davbjærg Dojsens Guld kan vind“.

Det kneb med at få Skriften læst, men omsider fik de fat i en, der kunde. Nøglen tænkte de ikke på

¹) J. Flkm. III, Nr. 10.

²) J. Flkm. III, Nr. 11. Jfr. Danske Sagn I, Nr. 155, 661—62 (den tabte Nøgle); ligeså i Danske Sagn I, Ny Rk. 1928, Nr. 470—71 og Ragnhild Bregendahls Opt. i D. F. S. fra 1927.

at finde, men Bjærgen kunde dog graves ud, mente de, og derfor samledes hele Byens Mænd der oppe en Dag og begyndte på Arbejdet. Da de var komne et Stykke ind, fik de Held til at se ind ad Byen til, og da stod den i lys Lue. Så smider de Spader og Skovle og render som alle Ulykker, men der var ingen Ting ved det alligevel, og så havde Bjærgmanden jo narret dem, kunde de forstå. Så varede det ikke længere end til Dagen efter, da vilde de gøre et nyt Forsøg. Men som de nu er komne rigtig godt i Arbejde, får de at se, at alle deres Kællinger stod uden for Byen der nede og sloges af Magt og Styrke. De måtte jo atter af Sted for at skille dem ad, men gjorde dem dog Tid til at tage deres Redskaber med hjem. Da var det som sædvanlig, der var alligevel intet Slagsmål den Gang, og Bjærgmanden havde atter hværvet Syne for dem. Siden vilde de ikke prøve at grave Dojsen ud, og Bjærgmanden har sit Guld endnu¹). I 1839 meddeler Fr. Hammerich, at Folk, der uforvarende gik forbi Davbjærg Dås, tit har hørt det klinge fra Dybet i den, som om der blev flyttet svære Kobberkister, hvoraf de da tænkte sig til, at der lå Skatte begravede. En Gang vilde nogle forvovne Kroppe ved Nattetid grave efter dem, men der kom alle Slags Gøglerier frem for at skræmme dem, bl. a. en urimelig stor Høne, der klaskede med Vingerne og lod én stryge. „Det var en dygtig en“, sagde en af Skattegraverne og lo, men straks var Kisten, der alt var halvt oppe, forsvunden ... Det har også truffet sig, at Skattegraverne stødte på en Malmport; men hver Gang de så rørte ved den, sank den dybere i Jorden²). I de øvrige Optegnelser om Skatte-

¹) J. Flkm. VI, Nr. 23.

²) Brage og Idun II, 329 ff.

tegravning i Davbjerg Dås findes følgende
Varianter:

1.

Da de var ved at gå ned i Davbjerg Dojs, kom de først til en Hund, der lå oven på en Kedel. Så sagde Hunden: „All' æ Gård' er gloend, det brænder, det brænder!“ og da de så efter, var der alligevel ingen Ting, men så var Kedlen sunken længere ned. Da de ved næste Gravning kom til Kedlen, sagde Hunden: „Sørup er gloend', det står i en klinkend' Brand, det brænder, det brænder!“ Da det jo ikke brændte, fortsatte de Gravningen, da Kedlen var bleven henne, men da kom det dem for, som selve Bjærget brændte, og nu blev de bange og rendte deres Vej fra Arbejdet¹).

2.

Næste Aften skulde de til at grave igen. Da kom der en Karét med seks Heste for og holdt udenfor Højen og spurgte om Vej, „jeg husker ikke hvorhen“. De spurgte flere Gange, men Mændene holdt sig tappert og svarede ikke. Derefter kom en lille Ekvipage, der var forspændt med seks Mus. Den holdt udenfor, og de råbte, om Folkene ikke havde set nogen komme kørende forbi med seks Heste for. „Vi agter os samme Vej, tror I ikke nok, vi kan nå dem“. Så kunde én af Folkene ikke bare sig, men sagde: „Nå, I tror, I kan nå dem, nej, det er I fri for“. Så sank Skatten²).

3.

... De grov engang efter en Skat, og så kom der først en Karet med fire Heste for, dernæst kom der fire Mus for en Kasteskovl, og han, der kørte, råbte:

¹) J. Flkm. VIII, Nr. 31.

²) Danske Sagn I, Nr. 1205.

„Hejj, hejj, Dååbjærg står i en klinkende Brænd“. De så efter det, og det var også sådan for deres Øjne. „Da skal vi missel til at hjem“, råbte der én, og så var det hele forbi¹⁾).

4.

... Bjærgmanden fik en Høne og en Kok spændt for en bitte Vogn, og så kørte han runden om Folkene, for han vilde have dem til at sige: Se! Men de holdt Stand. De sagde siden, at der var sådan en Stank ved Køretøjet ... „Nej, se, nu brænder Dagbjærg!“ Så slap det ene Øre af Kedelen, og nu var det forbi med deres Skattegravning²⁾).

5.

... De kom til en Kedel med to Ører, og derpå lå en lille Hund. Så trak den ene sin Frakke af og lagde den på. Derefter løftede de Kedelen. I det samme kom en Kok trækkende med en svensk Harve. De holdt godt fast. Den ene kom til at se op, og så siger han: „Å se, nu brænder hele Dagbjærg By!“ Da sank Kedelen, men de holdt så godt fast, at den ene af Mændene beholdt det ene Øre³⁾).

6.

... De så en Mand komme kørende runden om Bjærget med en Kok, der var spændt for en bundløs Træsko, og han råber: „Hejj howw! Dawbjære stoer i en lys Loww“ ... Den Gang, de kom tilbage til Hullet igen på Bjærget, var det kast efter, og Skatten fik de aldrig⁴⁾).

¹⁾ Danske Sagn I, Nr. 1222.

²⁾ Smsts. I, Nr. 1228.

³⁾ Smsts. III, Nr. 2330.

⁴⁾ E. T. Kristensen: Danske Sagn, Ny Række I (1928) Nr. 818.

7.

... Et Par unge Mænd graver; de så Davbjærg stå i Brand, men sagde ingen Ting. Lidt efter så de to Kokke, der neden for Dosset kom trækkende med et stort Læs Hø. Så kan den ene ikke bare sig: „Åha, det Syn har a aldrig set Mage til, har du?“ Da havde de omtrentlig fået Kobberkedelen helt op, men nu sank den ned igen, og al deres Graven var forgæves¹).

8.

... De stødte på en stor Kedel: „Broder, se dog, hele Byen og vort Hjem brænder!“ Skatten sank²).

9.

... En lille Mand med et stort Skæg kom og talte til dem, de svarede ham ikke. Næste Dag kom han igen og begyndte at tale til dem. De svarede ham ikke. Nu havde de næsten fået Kisten løs, den var så tung, at de ikke kunde løfte den og måtte gå hjem til næste Dag. Da kom den lille Mand atter og sagde: „Se, hele Byen brænder“. Det så sådan ud. „Vi må skynde os“, men så sank Kisten med et Brag, og Byen så ud som ellers³).

Til Davbjærg Dås er knyttet Sagnet om det fra Højfolkstjålne Bæger. I en Mængde Optegnelser får man Besked om denne Hændelse. Det ældst optegnede Sagn herom findes hos Fr. Hammerich i Brage og Idun II (1839), 330. En Mand fór en Nat vild på Heden ved Davbjærg. Han søgte ængstelig efter

¹) E. T. Kristensen: Danske Sagn, Ny Række I (1928), Nr. 819, jfr. Nr. 820.

²) D. F. S. Opt. 1911 af Maren Nielsen efter sin Bedstefader fra Davbjærg.

³) Frederiksborg Højskoles Årsskrift 1921, 112. Jfr. Opt. i D. F. S. fra 1922 af K. Petersen („Det brænder i Mønsted“).

nogen, der kunde vise ham Vej. Med et faldt hans Øje på Dåsen, der stod på fire røde Pæle, grumme grant oplyst, mens Troldfolket derinde gjorde sig til Gode med Dans og Lystighed. Han blev ganske glad ved, hvad han så, og gik ind tilligemed sin Hest og tumlede sig en Stund mellem de sorte derinde. Til sidst var der en Bjærgpige så dejlig, så dejlig, som bød ham et Drikkehorn. Men skønt han fandt megen Behag i Pigen, følte han sig dog uhyggelig derved, steg til Hest, kastede Drikken bagud, hvor den sved Hestens Hår af, og red bort i Firspring. Men Pigen fulgte efter ham over Stok og Sten, over Grøfter og Gærder, og var så nær, at hun brød Hagen af den ene Bagsko, tæt ved Broen, som deraf fik sit Navn, H a g e b r o. Siden siger de, blev hun kendt at være frugtsommelig ved ham. — Dette Sagn findes optegnet i en Række omtrent enslydende Varianter i Evald Tang Kristensens Bøger. De vigtigste Afvigelser anføres her:

1.

St. Hans Nat forsamler Ellefolk og Bjærgmænd sig omkring fra i Dagbjærg Dons og holder der et stort Gilde. En sådan Nat kom en Mand ridende fra Viborg forbi Bjærget og blev af Nysgerrighed holdende for at kikke på Bjærgfolkernes Lystighed. En Ellekone byder ham at drikke af en stor Sølvkande. Han tog imod Kanden, men slog Drikken over Hestens Bag ned på Jorden, gav Hesten Sporerne og red afsted med Kanden. Ellekonen løb efter, kom nærmere og nærmere, hendes Bryster var så side, at de dinglede ned mod hendes Knæ, hvorfor hun tarsk dem over Akslerne den ene Gang efter den anden¹⁾. Rytteren red over, hvor Hagebro nu ligger; kom han

¹⁾ Også i J. Flkm. VI, Nr. 11.

over, var han reddet, da underjordiske ikke kan komme over rindende Vand. Da han red ud i Åen, greb hun fat i Hagen på hans Hests ene Bagsko, og den rev hun af. Broen, der blev bygget på Stedet, blev kaldet Hagebro efter Hagen af Hestens Sko¹).

2.

En Ridder kom en Aften ridende fra Viborg forbi Dagbjærg Dojs. Han havde i Viborg fået for meget Vin at drikke og var bleven hidsig og tørstig. Da han kommer til Dåsen, var den oplyst som det skønneste Slot. ... Tager derhen, får Kruset med Drikke, rider bort, Bjærgkonen forfølger ham til Hagebro, rykker der Hests Bagsko af. Hun vendte om, men havde forrendt sig, da hun var frugtsommelig. Da hun så kom hen i Engedals Hede, var hun i med at få sin Nedkomst, og der døde hun. „Der står en stor grå Sten på hendes Grav og står den Dag i Dag der. Men Barnet var en Datter, og det blev opfødt hos Bjærgfolkene der i Dojsen hos Faderen“. Hun blev som voksen gift med en Smed på Mors (jfr. ovf.)²).

3.

Rytter fik det Indfald at bede om lidt at drikke. Bjærgmanden befalede sin Kone at tappe af den giftige Tønne. Dette hørte den rejsende, kaster Indholdet bag over; der faldt på Hestens Lænd nogle Dråber, som aftog både Hud og Hår. Bjærgkonen forfulgte ham til Hagebro³).

¹) J. Flkm. III (1876), Nr. 2. Jfr. smsts. Nr. 3, hvor der ikke nævnes Navn på Højen, hvor Bjærgfolkene holder Gilde.

²) J. F. VIII (1886), Nr. 36.

³) Danske Sagn I (1892), Nr. 774.

4.

Herremanden på Stubbergård, Knud Gyldenstjerne, spørger, om en af hans Karle har Lyst til at komme til en Bojel i Aften, så måtte han tage hans bedste Hest. En Karl sagde jo, red de fire Mil til Davbjerg Dås, der stod på fire gloende Pæle. Han havde af Knud Gyldenstjerne fået Besked om, hvorledes han skulde bære sig ad, hælde Drikken bagover. Det skete, som Gyldenstjerne havde sagt. ... Han red ud på noget Plovjord, og der kunde Bjærgkonen ikke komme, for når hun skulde have været der, så skulde hun have været om lige saa tit, som Ploven havde gået om i Jorden. Han red over to Fold, men den sidste Fold var ikke så meget stor. ... Da Karlen kom hjem med Kanden, fik han Lov at beholde den¹).

5.

... Ved Hagebro kom han over rindende Vand. Men hun var så forrendt, at hun døde af det. Så kom Bjærgmanden, og da der lå en stor Sten oppe på Heden, løftede han den lige op med fem Fingre og puttede hende der ind under²).

6.

... Paa Hjemvejen „språt hun på Vejen, og der kom to Drengbørn ud af hende. Der lå hun på Julemorgen, da Folkene fra Sjørup kom og vilde til Dagbjærg til Kirke, og de kom så omkring ved det. Så blev der lagt en stor Dynge Sten der til Kende-

¹) Danske Sagn I (1892), Nr. 775; jfr. J. Flkm. III, Nr. 3.

²) Danske Sagn I, Nr. 777. Skivebogen 1924, 60. Danske Sagn I, Nr. 779.

mærke på, hvor det passerede, men nu er de nok flyttede¹⁾).

7.

... Hun kunde ikke komme over det rindende Vand, og så red han videre med Bægeret, og hun tilbage igen. Der skal være rejst en Sten på Sejbæk Hede til Minde om det (opt. $\frac{10}{3}$ 1874)²⁾.

8.

... Der ligger en stor Sten ude mellem Hagebro og Vedhoved med Aftryk af fem Fingre. ... Bjærgkone i Davbjærg Dås forfulgte ham til Hagebro ... døde, inden hun kom hjem, og Bjærgmanden begravede hende på Stedet og tog og lagde Stenen på hendes Grav. Det er da Aftrykket af hans Fingre, der er i den³⁾. Stenen er nu slået itu, meddeles i en Optegnelse i D. F. S. fra 1921.

9.

... Manden beholdt Bægeret og havde det derhjemme. Men så døde alle hans Kreaturer, og han fik ikke Lykke med nogen Ting. Han kom da i Tanker om, at han skulde ikke beholde det Bæger, og så sendte han en lille Dreng ud med Bægeret i den Mark, hvor Højen var, og satte det der ved Højen. Siden fik han Lykke og Held med alt i sin Gård⁴⁾.

10.

... Manden, der red med Bægeret, tog det med hjem. En gammel Kone kom til Stedet og bad om Husly Juleaften. De bad hende sidde ved Siden af

¹⁾ Danske Sagn I, Nr. 778. Nr. 776, 780 indeholder ingen væsentlige Særtræk. Ej heller i Danske Sagn I N. Rk. 1928 Nr. 562, 563.

²⁾ Danske Sagn I, N. Rk., Nr. 564.

³⁾ Danske Sagn I, N. Rk. Nr. 565. Jfr. smsts. Nr. 566, 568.

⁴⁾ Smsts. Nr. 567.

Kakkelovnen. Da de siden hen på Aftenen skænkede rundt med Bægeret, og bød hende med, smut hun ud af Døren, og væk var hun med Bægeret¹).

... „Den Slags Fortællinger sad de gamle Folk og fortalte om Aftenen i Bindestuen, og vi unge var så rædde“, fortalte Fattiglem Maren Grove fra Aulum, 86 År, til H. P. Hansen, Herning²).

Til Bjærgmanden i Davbjerg Dås er knyttet det Sagn, som i B. S. In g e m a n n s historiske Roman: „Valdemar Sejr“ (1826) er henført til Kong Valdemar Sejr og Kullemanden³), men som hos Thiele og Evald Tang Kristensen er henført til Valdemar Atterdag og Bjærgmændene i Davbjerg Dås, Bovbjerg, Mors og Fur Rødsten. Mag. Hammerich meddeler Sagnet således: En Kong Volmer stod med venstre Fod i Stigbøjlen i dybe Tanker. Så kom en dødsdømt Mand og bad for sit Liv. „Kan du skaffe mig at vide, hvad Tanke, det var, der nu gik mig af Minde, og om det vil ske, skal du blive fri. Manden rejste rundt, besøgte alle synske Folk, men forgæves. Manden i Bovbjerg rådede ham til at besøge sin Oldefar i Davbjerg Dås, der var „en gammel fremsynet Mand, søg du derhen!“ Manden gjorde det, men Bjærgmanden i Davbjerg Dås rådede ham til at besøge sin Tipoldefader i Rødstenen på Fur. Dér fik Manden Kongens Tanker at vide. Kongen havde tænkt, om „han kunde faae Danmark, Norge og Sverrig smedet sammen, men det skal først hans Datter“ [d. e.: Dronning Margrethe]⁴). Varianter: En For-

¹) Danske Sagn I, N. Rk. Nr. 580. Jfr. Po fir glowend Pæl, 14—22.

²) Opt. 9/3 1905 (D. F. S.).

³) Se f. Ex. „Hus og Hjem“s Forlags Udgave af Valdemar Sejr“ 1913, 361 ff.

⁴) Thiele: Danmarks Folkesagn ² I (1843), S. 44 f. — Oehlenschlägers Prometheus II, 275.

bryder skulde lide sin Straf. De kører med ham forbi Kongen, der sad alstille på sin Hest og undrede. Forbryderen beder ham om Nåde. Ja, hvis han kunde gætte, hvad han sad og tænkte i dette Øjeblik, så skulde han få sin Frihed. Han måtte få tre År til Svaret. Først går han til en klog Kone i Finderup, der ikke kan hjælpe ham, men sender ham ud til en grøn Høj på Finderup Hede. Bjærgmanden dér kunde ejheller hjælpe ham, „men han havde en Fætter i Dagbjærg Dons, han var ikke så lidt klogere, end han var, og derfor måtte han nok kunne sige det. Så rejser han af derhen. Den Gang han kommer til Højen, banker han jo på, og så kommer der og en ud. Han fortæller ham ligesådan, at han kunde redde hans Liv, når han kunde sige, hvad Kongen tænkte på i det Øjeblik, han kom forbi ham, og nu vilde han så gerne have ham til at hjælpe sig.“ Det kunde Bjærgmanden dog ikke, men viser ham hen til sin Bedstefader, der boede i en grå Sten på Mors (i de øvrige Optegnelser i Rødstenen på Fur¹), i en af Optegnelserne vises han først til Oldefaderen i Bovbjærg²), „han var ikke så lidt over ham, og derfor tænkte han nok, at han kunde sige ham det. Så rejser Forbryderen jo af til Mors og finder Stenen, som han lige sådan banker på. Den Gang, Bjærgmanden kommer nu ud, fortæller han ham hans Ærinde, og så svarer han, at det kunde han jo nok sige ham, men han skulde først sige ham tre Sandheder. Ja, det vilde Karlen jo ogsaa, så sandt han kunde. *Nu stod han og så' sig omkring derinde en lidt. Så siger han: „Nu har a aldrig set så meget Sølv og Guld på et Sted, som her er“. Ja, det kunde Bjærgmanden ikke kassere, for det var da alt det, der kunde

¹) Danske Sagn IV, Nr. 129, jfr. smsts. Nr. 128.

²) J. Flkm. VIII, Nr. 259; jfr. J. Saml. I, 170.

være der inde. Nå, så var det da den første Sandhed, og nu skulde han til den anden. Så siger han: „A har aldrig set, te en Mand har boet i så stærkt et Hus som det, I bor i“. Ja, det kunde Bjærgmanden jo heller ikke nægte, for det var en grå Kampesten, der var et Kammer hugget ud i, og det var unægtelig stærkt. Så skulde han til den tredje Sandhed. „A har aldrig set så bitte en Mand med så store Skæg“. Og det kunde Bjærgmanden jo heller ikke nægte, for hans Skæg de var så lange, at de kunde nå Jorden. Se så havde han sagt Sandhederne, og nu var det i Orden, nu skulde Bjærgmanden til at sige ham, hvad Kongen tænkte på. Så siger han: „I det Øjeblik tænkte Kongen på, te han vilde have Danmark, Norge og Sverige forenede“. Da Karlen havde fået den Besked, rejste han over til København og fremstillede sig for Kongen. Da han kommer så ind, sagde han det, som Bjærgmanden havde lagt ham i Munden, og det kunde Kongen heller ikke nægte var Sandhed. Det var netop det, han den Gang tænkte på, og så fik Fangen sin Frihed“¹⁾.

I en længere Sagnopskrift i E. T. Kristensens Jyske Folkeminder VIII, Nr. 131, fortælles om, at der nede i Davbjærg Dos boede en Mand, han kaldtes den Kløge, og han kunde mane. Ham fik de Bud efter, han skulde nedmane Kæmpen fra Bredhøj, kaldet den Onde. Den Kløge manede så den Onde ned i en Pøl der ved Højen, ret te det blånede. „Den Pøl er der endnu, a har tit været ræd for at færdes om ved den, for Folk sagde, at der gik noget ved den, som en kunde ikke gå i Fred for. Det var altså ikke nok endnu, der var blevet gjort, han sprudede op af Højen og gjorde endnu en slem Velstand, endda han var manet“. Så sendte de Bud til Bjærg-næse ved Rindsholm efter

¹⁾ J. Flkm. III, Nr. 458.

den stærke Holger Danske, som satte en spids Pæl ned igennem den nedmanede. Det hjalp.

Et naturforklarende Sagn¹⁾, knyttet til Bjærgfolkene i Davbjærg Dås, kan vist bedst indsættes her.

„En Bjærgkone fra Dagbjærg Dojs flygtede for et kristent Menneske her over efter Stændes til, og så for at Jorden skulde have åbnet sig og slugt den kristne, tog hun en stor Børren Jord med sig; men hun tabte af og til en Klat, og på den Måde fremkom en hel Række Høje, som er på det Strøg endnu. Den største Bakke af dem kaldes Stenrevlen og findes Syd for Møgel-mose og Norden for Bjørnkjær op efter Salshøj til. Til sidst blev hun træt og læssede den Rest Jord, hun endnu havde, af i æ Tinghøje, Øst for Stendis“²⁾.

Fra Limfjordsegnene er overleveret talrige Sagn om Bjærgfolkernes Overfart³⁾, dels fra Landet Syd for Limfjorden til Furs Rødsten eller til Mors, dels fra Mors til Thy eller fra Fur til Mors eller til Davbjærg.

„Bjærgfolkene i Dagbjærg Dås og på Fur holdt Omgang og Lag med hinanden. Så skete det en Dag, at Bjærgmanden på Fur havde alt hans Sølvtoj ude på Bjærget for at få det solet, og da kommer der i samme Godlag en Skytte, de kaldte for Knud Skytte, der forbi og ser alt det gode. Nu havde han hørt, at hvad man skød over, det kunde Bjærgmanden ikke tage tilbage, og så skyder han hans Gevær af op over Højen. Så svinder det hele pludselig væk, så nær som en Sølvkande og en sølvbeslået Pibe, det går han da hen og tager med sig hjem. Siden kom Bjærgmanden hver

¹⁾ Jfr. ovf. Dæmningsbygningen over Harre Vig, også naturforklarende.

²⁾ J. Flkm. VIII, Nr. 134.

³⁾ Se Ex. i Danske Sagn I S. 423 ff. Morsø Arbog 1923, 6 ff., 1928, 25 ff.

Aften og krævede for hans Pibe og hans Kande. Han giver ham så først Piben og siger: „Ja, nu i Morgen Aften skal du få din Kande“. Anden Dagen kommer han den fuld af Tjære, som han koger, så den bliver rigtig skoldhed, og da Bjærgmanden nu kommer, slår han ham det, både Tjære og Kande, ind i Ansigtet. Bjærgmanden hylede og skreg forskrækkelig og lod sig forstå med, at nu skulde han aldrig se ham mere, nu vilde han ikke længere blive på Fur. Næste Nat havde Færgemanden alt, hvad han kunde gøre med at fæрге nogle bitte små Puslinger over. Han fik Penge som Græs for det, men hele Bjærgmandsfamiljen flyttede fra Fur over til Dagbjærg og har siden boet der i Forening med den gamle Bjærgmand. Den Gang, Fur Bjærgmand red fra Sundet og ned til Dagbjærg, kom han om ad Viborg og var der for nær ved et af Tårnene på Domkirken, så han nær havde redet Hesten ned⁽¹⁾). Slutningen af Opskriften er blandet med et andet kendt Sagn knyttet til Bjærgmanden både fra Davbjærg og fra Højslev. I disse Sagn meddeles, at en Sallingbo- mand f. Ex. var i København. Det var Juleaftensdag, og han vilde gerne hjem. Så kom en bitte Mand til ham og siger, at han godt kunde hjælpe ham hjem, når Manden så til Gengæld vilde sejle over med noget Fragt på den anden Side af Vandet, når han kom ved Nattetid, og det vilde han endda betale ham for. Det vilde Manden godt. De kom op på en Hest, Bonden bag ved den fremmede. Så fo'r de lige ud i Luften. Da de havde redet en Times Tid, hører Manden noget klingrer. Han bliver forskrækket og spørger, hvad det er, og får til Svar, at det var Hestens ene Bagsko, der stødte mod Spiret af Viborg Domkirke. ... Et Par Dage gik, den

¹⁾ J. Flkm. VIII, Nr. 67. Jfr. Hans Kyrre: Furboerne 1912, 63 f.

bitte Mand kom og mindede ham på, at nu vilde han snart sættes over. Manden måtte nu sætte over den hele Nat med en usynlig Fragt. Det var Bjærgfolkene, der blev sejlet over til Fur Rødsten, således som det f. Ex. fortælles i det Sagn, der ligger til Grund for Aakjærs i „Po fir glowend Pæl“, 156—166¹).

Med Bjærgfolkenes Bortrejse fra Davbjærg Dås til Fur tager vi Afsked med dem. De bor nu ikke længere i æ Døjs. Oplysningens Besværgelser har bortmanet alle de levende Rester af Nordens Mythologi, eller rettere sagt alle dens Gengangere. Trindt omkring forsages den gamle Folketro, og hine over- og underjordiske Væsener, som de gamle så' og vidste så god Besked om, er nu flyttet bort til andre Steder i Nabolaget²).

Troen på Bjærgfolkene i Davbjærg Dås er udsprunget af den almindelige Tro på, at der i Oldtidshøje og lignende Bakker boede underjordiske, og da ikke mindst i så stor en Bakke som den ved Davbjærg, hvor Oldtids hedenske Guder blev dyrkede, og hvor Folket gennem Tiderne til nu fejrede en af deres skønneste Forårsfester. De Sagn, der er digtet om Davbjærg Dås, har deres Sidestykker andre Steder fra i vort Land, hvad man kan se i E. Tang Kristensens: Danske Sagn eller ved at slå op under forskellige Stikord i H. F. Feilbergs Ordbog over de jyske Almuesmål. Sagnet om Hagebro er sekundært, idet det er afledt af Navnet Hagebro (1523 Hagebroe). Sagn om Bægere fra Høje og forfølgende Ellekvinder er meget almindelige; ligeså de groteske

¹) Jfr. J. Flkm. VIII, Nr. 68. J. Flkm. IX x, Nr. 1 og Opt. i Dansk Folkemindesamling om Salgjerhøj, Flade Sogn, Mors (Topografi 1439). Skivebogen 1928, 12.

²) Jfr. Martin Hammerich: Ragnaroksmysten 1836, 166 f.

om Koglerier ved Skattegravning. Sagnet om Kongens Tanke fortjener en indgående videnskabelig Undersøgelse. Her er blot nævnt dets Forbindelse med Davbjærg Dås.

Lufttridtet på Bjærgmandens Hest fra København forbi Viborg Domkirketårne hjem til Fjends Herred er et til vor Tid i Folketraditionen iliveholdt ældgammelt hedensk Sagntræk, kendt fra Saxos første Bog om Kong Hading, der red gennem Luften sammen med Odin på hans ottefodede Hest Slejpn¹).

Sagnet om Bjærgfolkens Overfart, der er knyttet til flere Overfartssteder ved Limfjorden, er kendt mange Steder fra i Europa, bl. a. fra Tyskland (Greifswalde, Rhinegnene) og Sverrig. Thiele II, S. 249 ff., som dér fortæller om Trolde- og Bjærgfolkets Udvandring, henviser til et Oldtidssagn, som den byzantinske Historieskriver Procop fortæller om Indvånerne på en Kyst, der ligger lige over for Øen Brittia (Jylland). Dette Sagn af Procop lyder således: „De indfødte beretter, at det påligger dem efter Omgang at sætte de afdødes Sjæle over. De, hvem det tilfalder næste Nat, forføjer sig, så snart det bliver mørkt, til deres Boliger, lægger sig til at sove og venter på den, der skal kalde dem til Arbejdet. Før Midnat hører de, at der bliver banket på Døren, og at en usynlig Stemme kalder dem til Arbejdet. Ufortøvet står de op, går til Stranden uden at kende den Magt, der driver dem, men dog tvungen dertil. Der ser de da gerne Både i Beredskab, ikke deres egne, men andre, i hvilke de går om Bord og griber Årerne. Nu mærker de, at Bådene er så opfyldte af Passagerer, at Vandet når til den øverste Rand og til Årehullerne, så at Båden knap er en Fingersbred over Vandet;

¹) Jfr. Skivebogen 1928, 12 f.

dog ser de ingen. Efter en Times Roning når de Brittia, endskønt de med deres egne Både uden Sejl, blot med Årerne, knap kunde sejle over i en Dag og Nat. Når de havde landet ved Øen, bliver Bådene straks tomme, og de ror tilbage; Bådene er nu så lette, at kun Kjølen er under Vandet. De ser ingen af Passagererne, hverken i Båden eller når de går i Land, men de forsikrer, at de kunne høre en Stemme, som synes at nævne de enkeltes Navne for dem, der tager imod dem, og tilføje så vel deres forrige Værdighed som deres Fædrenes navn; når der har været Kvinder med, nævnes tillige Navnene på disses Ægtemænd. — Dette beretter de indfødte at foregå der¹⁾.

Sagnet hos Procop har nok sin Forudsætning i en fælles indoeuropæisk Dødsforestilling, som vi har Fortællinger om fra Oldtidens Grækenland i Sagnene om de døde Overfart til Underverdenen. De græske Komedier fortæller om den vredladne Olding Charon, en oldgræsk mytisk Figur, der i Underverdenen færgede Sjælene af de døde over de sorte Floder. Han var Søn af Nyx (Natten) og hendes Broder Erebus (Mørket). Homér nævner ham ikke. De græske Komedier fortæller, at han barsk fordrede Færgelønnen, en Obol (en Sølvmønt), som man derfor lagde den døde under Tungen ved Begravelsen. „Døds mønten“ har også været brugt her i Landet ved Begravelser, og derfor findes undertiden gamle Mønter ved Udgravninger på Kirkegårde og ved Kirkeruiner med Grave ved²⁾.

Sagnkredsen om Davbjærg Dås indeholder altså Motiver, der ikke alene er velkendte i anden dansk

¹⁾ Jfr. Hans Kyrre: Furboerne 1912, 64.

²⁾ Jfr. Århus Stifts Årbog 1919, 123 ff. Morsø Årbog 1928, 26 f.

lavere Mythologi og Folkedigtning, men som også kendes fra mange Lande og fra fjærne Tider.

I nærværende Afhandling er for første Gang gjort et Forsøg på at sammenstille en nogenlunde læselig Helhed af de talrige forskellige Sagnoptegnelser, der findes om en af vort Fædrelands ejendommeligste Højder.

Den udholdende Læser, der synes, at en sådan Fremlægning af Sagnstoffet, som her har fundet Sted, er uden Poesi og Festivitas, opfordres til at læse J e p p e A a k j æ r s Genfortælling af Sagnene i „P o f i r g l o w e n d P æ l“ — og ikke mindst hans ubetalelige Digt: „B j æ r g m a n d s - S n a k“ (1908). D é r får man Poesien! Det er Digteren, som her afbetaler en gammel Gæld til Folkesagnet, der har glædet ham i hans Barndom. Han giver Sagnet tilbage til Folket, hvorfra han har modtaget det, ikklædt Modersmaalets og Digtekunstens skønneste Klædebon.

7/6 1929.

A u g u s t F. S c h m i d t.

„Margrethevolden“ ved Rosgaarde i Mønsted Sogn.

Af Chr. Heilskov.

Under et Ophold i Rosgaarde, Mønsted Sogn, i Paasken 1928 fik jeg Lejlighed til at stifte Bekendtskab med et højst ejendommeligt Fortidsminde, som der ovre gaar under Navnet „Margrethevolden“.

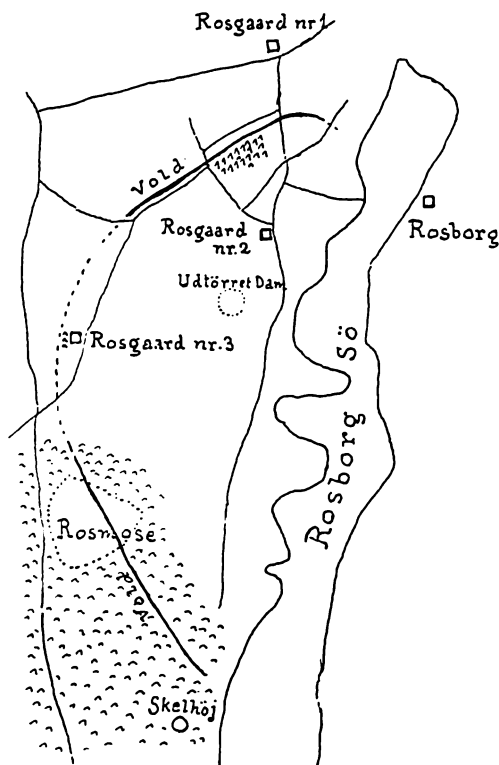
Ved at se efter i sidste Udgave af „Trap“ finder jeg følgende Beskrivelse af Stedet: „Rosborg Voldsted, Vest for Rosborg Sø, er en Grav med Dige foran i Øst; Anlægget støtter sig med begge Ender til Søen“.

Denne Beskrivelse er for det første ikke meget udtømmende, for det andet er den ukorrekt. Det er nemlig ikke noget Voldsted, for saa vidt man derved forstaar Pladsen for et Borganlæg. Et saadant kan her næppe nogensinde have været; det er der da heller ikke fundet Levninger af.

Man maa nu ikke forveksle det her nævnte Anlæg med en Vold, der ogsaa omtales som „Margrethes Grob“ (eller „Maargjerregrov“), men som ligger nordvest for Mønsted, hvor den i en Længde af godt 300 m. strækker sig i Nordøst og Sydvest henimod en Bæk.

I Mønsted Sogns sydøstlige Hjørne laa forhen en langstrakt Sø, kaldet Rosborg Sø, et Navn, der hænger ved den endnu, skønt Søen forlængst er udtørret

og omdannet til Eng. Det maa have været et pragtfuldt Syn, da den flettede sit blaa Baand ind mellem de mørke Lyngbakker. Og nu siger Beboerne, at

Kort over Margrethevolden med Omgivelser.

Søen godt kunde have været sparet, for de har ikke noget større Udbytte af Engene.

Ved Vestsiden af denne Sø ligeoverfor Rosborggaard laa tidligere 2 Gaarde ved Siden af hverandre ved Navn Rosgaarde. Efter en Brand blev de flyttet ud hver for sig, og af den ene blev der endnu en tredje Gaard længst mod Syd. Mellem disse tre Ros-

gaarde strækker Margrethevolden sig som en noget fladtrykt Halvcirkel i en Længde af ca. 3,500 Alen.

Begynder vi fra Nordsiden, da finder vi Enden af Volden lidt ovenover Engen omtrent overfor Rosborg og paa et Punkt omtrent midt mellem Rosgaard Nr. 1 (Chr. Rosgaards Gaard) og 2 (Anton Jacobsens Gaard). Den kommer op fra Engen som et bredt Dige med Grøft langs den udadvendende (vestre) Side, gaar langs en lille Granplantning og derpaa som en bred Lyngkant langs en Markvej. Derefter afbrydes Volden, idet den er opgravet og overpløjet; men den kan dog følges som en kendelig, noget ophøjet Stribe over Marken hen mod Rosgaard Nr. 3 (Anders Rosgaards Gaard). Dette kan tydeligt iagttages ved Foraarstid, mens Sæden endnu er lav; den staar da mere tyndt og aabent, hvor Volden har gaaet.

Ved Rosgaard Nr. 3 kommer Margrethevolden igen som en Skraakant langs en Læplantning paa Vestsiden af Gaarden, og kan derefter følges videre i sydøstlig Retning som en svag Forhøjning med Antydning af Grøft ved Siden. Saa gaar den ud i Heden, hvor den bliver meget tydelig, stiler derpaa uforknyt midt ud gennem Rosmose, en tildels vandfyldt Lyngmose.

For at faa fat i Volden igen maa vi udenom Mosen. Paa den anden Side af denne viser den sig ret i sin „Velmagt“. Her er Grøften paa sine Steder saa dyb, at den giver Læ for Vinden. Jeg gengiver her et Tværnsnit af Anlægget, som findes i Nationalmuseet. Det er formodentlig taget her fra den sydlige Del af dets Forløb.

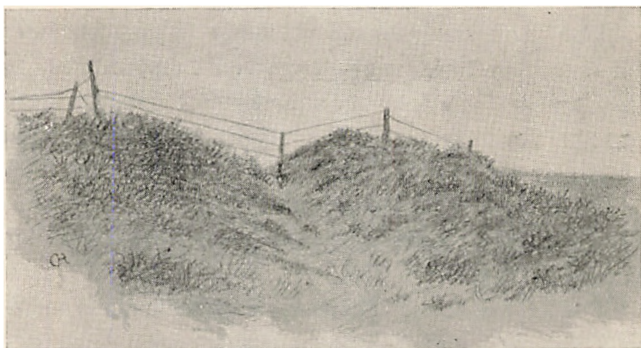

Tværnsnit af Volden og Grøften ved Sydsiden.

Nu fortsætter Volden med sin Grøft gennem Heden og gaar sluttelig ned mod Engen (Rosborg Sø) lidt nord for en noget sammensunken Gravhøj, kaldet Skelhøj.

Margrethevolden mod Nord.

Margrethevoldens Sydende.

Dette mærkelige Befæstningsanlæg — thi som andet kan man vel ikke betragte det — kan nok give Lægmanden adskilligt at spekulere over. Og jeg gad vide, om det gaar Fagmanden stort bedre.

Dr. phil. Villads Christensen fortæller i Daniel Bruuns „Danmark“ om de Forskansninger, der hist og her som lange, lave Jordvolde strækker sig over He-

den. „Saadanne Volde findes i alle Hedesogne vest for Viborg: i Kobberup, Gammelstrup, Smollerup, Mønsted, Davbjerg, Vrov og Fly ... — allesammen Forskansninger fra Oldtiden eller den tidlige Middealder, Minder om Kampe, som vi nu intet kender til, men som nok alle har haft Viborg til Maal“.

Hvor megen Sandhed, der kan ligge til Grund for disse Betragtninger, faar staa hen. Men rimeligt er det at antage, at flere af disse Volde har været Vejspærringer. En saadan saa jeg i Sommer nede i Vejle Amt, i Øster Nykirke Sogn, ogsaa det er et „Margrethedige“. Det var at se til omtrent som det her skildrede Anlæg og gik vinkelret paa den gamle „Studevej“, Fortidens Hovedfærdselsaare gennem Midten af Jylland. Men alle disse Vejspærringer gaar i lige Linje; vor Befæstning ved Rosborg Sø er en halvrund Vold. Der findes enkelte af denne Slags Anlæg. Mest bekendt er den saakaldte „Halvkredsvold“ ved Hadeby i Slesvig. Men den ligger i en Egn, der lige fra Oldtiden har været tæt befolket. Ogsaa denne Vold støttede sig med begge Ender til Vandet, nemlig Slien. Det samme gælder om Volden ved Pedersborg nord for Sorø; den var aaben ud imod Pedersborg Sø (se Grundplanen i Historisk Aarbog for Sorø Amt. III, S. 31). I Midten ligger en Borgbanke, hvorpaa Pedersborg Kirke nu staar. Men ogsaa dette Sted ligger jo i en gammel dyrket og beboet Egn. Helt anderledes er det med vor Margrethevold, der vel ligner de nys nævnte Halvkredsvolde deri, at den staar aaben ud imod Rosborg Sø, men som strækker sig gennem et Terræn, hvor Lyngen utvivlsomt i Fortiden har hersket uindskrænket. Hvad har der været at forsvare indenfor Margrethevoldens Halvkreds? Og hvad betyder det, at Volden paa Trods af al Fornuft er ført midt igennem Rosmoses Vand

og Mosedynd? Det har ikke kunnet være for at skaffe Vand til Grøften langs Volden. Hvis det havde været et ganske fladt Terræn, kunde man maaske komme paa den Tanke, men her er Terrænet altfor højtliggende og ujævnt.

Medens Arkæologerne formodentlig med Hensyn til nogenlunde at tidfæste dette Forskansningsværk maa give blankt op, ved Folkesagnet meget bedre Besked, idet det knytter Dronning Margrethes Navn dertil. I en antikvarisk Indberetning af 1875 til Nationalmuseet fra den forlængst afdøde Lærer og flittige Topograf H. C. Strandgaard omtaler denne kun Befæstningen som „æ Graap“ eller Gropen. Han synes altsaa ikke at have kendt noget til Margrethe-Navnet. Derimod fortæller den nuværende stedlige Tradition, at Dronning Margrethe lod Volden opka- ste, og at der her skal have staaet et stort Slag, som Dronningen betragtede fra Smollerup Kirketaarn. Saa maa den gode Dame have været meget langsynet; thi man kan overhovedet slet ikke se Smollerup Kirke herfra, og den har vel forresten ikke engang haft Taarn paa den Tid. Desuden vilde Dronning Margrethe nok ikke have ladet sig nøje med saadanne Lapperier som Forskansning. Men naar der er bleven hæftet saa mange Volde og Borgpladser rundt om i Landet til den sagnomspundne Dames Navn, vidner det om det stærke Indtryk, hendes ejendommelige og mægtige Personlighed har indprentet i det menige Folks Bevidsthed. Derfor er hun bleven en Sagnfigur ligefra Skaanes Herreborge til Jyllands Heder.

Naar alt kommer til alt, har Margrethevolden maaske slet ikke været noget Befæstningsværk, men slet og ret en Indhegning. Men hvad har man indhegnet? Det kan ikke nægtes, at Navnene Rosborg,

Rosgaarde og Rosmose giver Stof til Eftertanke. Skulde disse Navne ikke have noget at gøre med Ros, en Hest? Og Hesten var jo i Oldtiden et helligt Of-ferdyr. Skulde her alligevel i en meget fjern For-tid have været en hellig Egelund, der var indhegnet, og som strakte sig ned til en hellig Sø, Rosborg Sø, ligesom „æ Gjæw“ ved Sevel munder ud nede ved Hellesø (se Danske Studier 1911, S. 1—14)? Og kan den lille cirkelrunde, nu udtørrede Dam, der ligger omtrent midt i det indhegnede Omraade, mon have spillet nogen Rolle i en mulig Fortidskultur? Hvad siger Dr. Gudmund Schütte?

Lidt Degnehistorie fra Oddense-Otting.

Af *Ejnar Poulsen.*

Der var Degne i hvert Pastorat allerede i Katolicismens Dage, og disses Bestilling var særlig at lede Kirkesangen, ringe Fredsklokken, løbe med Præstens Breve i Sol og Slud og prædike, naar „wor Faar“ havde Forfald.

De ældste Degnerækker kan ikke fremskaffes; men i flere Sogne kan Degnerækken dog føres ret langt tilbage, særlig hvor de gamle Kirkebøger er bevarede.

Af Degne i Oddense kan nævnes fra den ældste Tid: Anders Thomasen 1640, Poul Jensen 1667 og 1674, Søren Nielsen 1680 og 1689 og den lamme Skolemester Niels Matzen 1686.

For ca. 200 Aar siden havde Oddense-Otting en Sognedegn ved Navn Bertel Bartolomæus. Han var ikke studeret, men Bispen giver ham det Skudsmaal, at han er skikkelig og upaaklagelig udi Levnetsforhold samt Opvartning ved Kirkerne, kan ogsaa temmelig vel komme til Rette med Kristendommens Undervisning, men ikke i Skrivning og Regning.

Biskop Andreas Wøldike skriver i sin Visitatsberetning 1740, at Bertel Bartolomæus er Degn i Brøndum-Hvidbjerg og Iver Pedersen Degn for Oddense; men det maa være en Ombytning; thi 25. Maj 1711 døbtes Bertel Degns Søn, navnlig Anders i

Oddense Kirke. Endvidere nævnes 4. Oktober 1711 Degnekonen Sidsel Maria som Fadder til et Barn, der døbttes i Oddense, og samme Degnekone er Bertel Bartolomæus' Hustru.

Naar Bertel Degn dør i Oddense 1749, og Sidsel Maria dør samme Sted 1760, saa er det usandsynligt, at Hr. Bertel er Degn i Brøndum 1740.

Vi kan nok gaa ud tra, at Bertel Bartolomæus er Degn i Oddense-Otting fra 1711 (maaske før) og til 1749. Han døde 16. April 1749 i Oddense Degnebolig og var da 69 Aar 7 Dage gl., og saa kan vi maaske ogsaa gaa ud fra, at han var født den 7. April 1680.

Den 12. Maj 1749 afholdtes Skifteforretning efter Degnen. Paa Skifterettens Vegne mødte Provst Jacob Hasse samt Pastor Jesper Gadigas (Præst i Oddense-Otting $\frac{26}{8}$ 1740— $\frac{3}{11}$ 1752) og Pastor Jesper Lund, Hem. (Paa den Tid var John Graversen Assels Præst i Hem, en Datter af ham blev gift med Jesper Lund, siden Sognepræst i Støvring, saa nævnte J. Lund har maaske været Kapellan i Hem).

Desuden nævnes Enken Sidsel Maria Andersdatter og 4 endnu i Live værende Børn: 1) Anders Berthelsøn, 38 Aar, fra hvilken Forældrene ved en Skrivelse af 19. September 1741 har erfaret, at han ved Garnisonen i Bergen stod som Underofficer.

2) Laurs Berthelsøn, 34 Aar, som efter Skrivelse til Forældrene af 31. Marts 1749 meddeler, at han fra Amsterdam gaar paa Fart til Grønland.

3) Christen Berthelsøn, 32 Aar, som bebor et Hus i Oddense By, Præstegaarden tilhørende.

4) Anna Marie Berthelsdatter, 28 Aar, som for Tiden tjener i Hjerk Præstegaard.

Ved Skifteforretningen var mødt tvende af Retten beskikkede Mænd: Mads Sørensen af Vestergaard og Christen Bligaard, begge af Oddense.

Vi kan maaske faa et svagt Billede af den gamle Degns Ydre, naar vi opregner en Del af hans Paaklædningsgenstande: 1 ny hjemmegjort, sort Kjole, 1 sort Klædes Vest, 1 sribet, hjemmegjort Nattrøje, 1 sort Rejseslag, 1 brun Ræveskinds Hætte, 1 Hat, 1 sort Rejsekjole, 1 hjemmegjort Gangkjole, 1 Vest, 1 Par Bukser af sort Tøj, 1 Par Støvler og 1 Par Sko med Spænder. Den nye, hjemmegjorte, sorte Kjole blev vurderet til samme Pris som en Ko, saa vi tør nok antage, at Berthel Degn har været flot paaklædt, naar han gik til Gilde.

I Dødsboet fandtes bl. a. 6 Sølvskeer, Kister og Skabe af Egetræ og andre Indbogenstande. Degnen efterlod sig endvidere en Bilæggerovn, som vurderedes lige saa højt som hele hans Kreaturbesætning: 2 Køer, 3 Faar og 1 Lam. Efter alt at dømme har Berthel Degn siddet „helt lunt inden Døre“. Han fik da ogsaa en Begravelse, som kostede 10 Rdl. 1 M., saa han er nok kommen ordentligt i Jorden.

Hans Enke overlevede ham i 11 Aar 11 Dage.

Den næste Degn i Oddense hed Knud Nielsen Hopp. Han var født 1725 i Hjerk Degnebolig som Søn af Sogndegnen for Hjerk-Harre Niels Jørgen Knudsen Hopp og Hustru, Helle Iversdatter.

Han havde ikke studeret, men havde været Skoleholder i 8 Aar, før han blev kaldet til Degn i Oddense den 17/4, 1749 af Oddense Kirkes Ejer og Patron, Hr. Ole von Lassen til Bustrup.

Indkomsterne af Oddense Degnekald var paa hans Tid 1 Skp. Byg af hver Gaard, hvor højt Hartkort, Gaarden end og staar for. De tre Højtiders Offer og Accidenser, hvad aarlig anbelanger 16 a 17 Rdl., det er Pengelønnen, dertil kommer nogle faa og smaa Ost samt 5 a 6 Ol Æg, der efter Degnens egen Angivelse præter propter kan være af Værdi 30 til 31 Rdl. i samlet

Indtægt. Af denne Løn maatte han betale en Medhjælper ved Undervisningen af Sognets Ungdom.

I en Indberetning 1771 meddeler Pastor Holst (Præst i Oddense-Otting 1752—76) bl. a.:

„Degnen har en ringe Bolig. Han har selv opbyggt den største Del deraf, ligesom den holdes i nogen skikkelig Stand efter Landets Bygning ifølge Lovens 2' Bogs 15. Cap. 9. Ark. Han har ingen Jord til Degneboligen uden en Kaalhauge, og altsaa kan han intet saa. Han nyder ingen Korn-Trave eller anden Indkomst [ud over ovenanførte]. At Loven ej opfyldes, dertil vides ej anden Aarsag end, at hans fattige Omstændigheder ej tillader ham det ved Proces at inddrive, og Vedkommende ifølge Forordningen af 23. Januar 1739 ej dertil har hjulpet ham.

Skolehuset er for begge Sognes Ungdom bygt ved Øster-Enden af Degneboligen 1740 og foranstaltet af Sognets daværende største Lodsejer, Hr. Major Høeg til Dalsgaard, og siden er ved Repartition over Sognets Hartkorn Bygningen betalt af Bønderne.

Hvad der er henlagt til Skolepenge, nemlig Lysepenge af begge Kirker cirka 6 Rdl. 4 M. 6 Skl., som indkræves til Paaske og Mikkelsdag af Husmænd og Tjenestefolk, faar han for sin Umage, saaledes ogsaa til Kost og Løn for en Medhjælper, og han nyder ingen Skilling mere end bemeldte.

Da ingen Bonde, ihvor formuende han end er, formaas dertil at give een Skilling, ihvor mange Børn han end har, der søger Skolen, ja end om de lærer at regne og skrive, dog gives intet derfor til Skoleløn. Men hvorfor og efter hvilken Anordning ved eller forstaar jeg ej.“

Og det forstaar de nuværende Oddense-Otting Gaardmænd vel heller ikke.

Knud Hopp døde 31. Juli 1781, og tre Aar efter døde hans Hustru, Ane Nielsdatter. De efterlod sig følgende Børn, der nævnes ved Skifteforretningen d. 29. Sept. 1784:

- 1) Bodil, tjenende paa Aabjerg, 27 Aar.
- 2) Niels Jørgen, opholdt sig hos Hr. Prokurator Smith i København, 25 Aar.
- 3) Anna Cathrine, opholdende sig i Hjemmet og overværende Skifteforretningen, 23 Aar.
- 4) Jesper, paa „Koldbygaard“ hos Morbroderen Hr. Forvalter Thorum, 20 Aar.
- 5) Jacob, hos Købmand Hr. Skiby i Aalborg, 17 Aar.
- 6) Helene, i Hjemmet, 15 Aar.

I Boet efter disse Degnefolk fandtes bl. a.: 1 Sølvkande, som rummede $\frac{1}{2}$ Pot, 6 Sølvskær, 1 Krus med Sølvlaag, 1 Sølvbæger, en Mængde Tøj, en Del Sengetøj, Skilderier, Tinsager, Kister og Dragkister af Egetræ, 1 Jernkakkelovn, 2 Lænestole og en Del Husgeraad.

Man kunde dække Bord med Sølvstøj, og Møblementet har ogsaa været pænt efter Datidens Forhold; men de økonomiske Forhold har ikke været særlig gode endda.

Knud Hopp havde af sin Svoger, Forvalter Thorum, laant 150 Rdl., desuden havde Thorum betalt 15 Rdl. 3 M., for at Søsteren maatte sidde i uskiftet Bo, da Hopp døde 1781, og tillige betalte han en Del Gæld, ialt 30 Rdl.

Laurs Østergaard i Oddense havde forstrakt Enken og Datteren Anna Cathrine med ialt 2 Rdl. 2 M. 12 Skl.

Til Ejeren af Bustrup skyldte Boet 4 Rdl. 3 M. 10 Sk. for noget Fæstejord, som Degnen havde haft. Degneenkens Begravelse var heller ikke gratis, den

kostede 22 Rdl. 5 M. 1 Sk., det var omtrent Værdien af tre gode Køer.

Tillige var der adskillige Udgifter til Vurderingsforretning, Stempelafgift, Salarium, Avertissement i Berlingske Tidende og Viborg Samler m. m. m., ialt blev Udgifterne paa 237 Rdl. 1 M. 15 Sk.

Hele Boet var vurderet til 89 Rdl. 1 M. 3 Sk. og dertil kom en Panteobligation, udstedt af Peder Andersen i Krejbjerg, lydende paa 50 Rdl., hvoraf Enken havde faaet 10 Rdl. Restbeløb = 40 Rdl., Renter af denne Kapital = 2 Rdl., Andel i et Hus i Thorum By = 16 Rdl. 4 M. samt Husleje for dette Aar = 4 M. Ialt beløb Indtægterne sig til 148 Rdl. 3 M. 3 Sk. Der blev altsaa et Underskud paa 88 Rdl. 4 M. 12 Sk.

Børnene behøvede ikke at skændes om Deling af Arven; thi der var altsaa kun Gæld.

Af Kærlighed til sin afdøde Søster lod Forvalter Thorum, „Koldbygaard“ i Thy, sig Boet udlægge og overtog Fordringerne.

Den afdøde Degn Knud Nielsen Hopp havde Slægtsforbindelse over hele Salling og tillige i mange Degnehjem.

Bedstefaderen var Herredsfogden for Harre og Nørre Herred Knud Danielsen Hopp, død 1723. Faderen døde som Degn i Hjerck 1770. Søsteren Dorthe var gift med Thorum Degn, Nicolaj Hjardemaal, hvis Broder Christen Hjardemaal 1742 blev Degn i Selde-Aasted. Dorthes og Nicolaj Hjardemaals Søn Christen Nicolaj Hjardemaal blev Bedstefaderens Eftermand som Degn i Hjerck 1770.

Farbroderen Knud Knudsen Hopp døde som Degn i Thise 1797. Han havde seks Børn, hvoraf den ældste, Hans, blev Degn i Hornum, Mogens blev Degn i Jebjerg-Lyby ²⁵/₁₀ 1758 og ¹⁴/₁ 1767 anklaget for Falskmøntneri, Daniel var Degn i Vindum 1762—1799,

Peder var gift og bosiddende i Grinderslev, og en Datter af ham blev gift med Morten Pedersen i Brøndum, hun hed for Resten Else, hvis det kan interessere nogen.

I Knud Hopps Tid visiterede Biskop Dr. teol. Chr. Michael Rotbøll i Oddense to Gange, nemlig 1773 og 1776, og han fik det Indtryk, at Ungdommen var vel oplyst i de saliggørende Sandheder.

Den næste Degn hed Christian Peiter Sinding. Den 15. November 1787 var der dobbelt Trolovelsesgilde i Oddense Degnebolig, idet Degnen Sinding og Ingeborg Skals samt Degnen af Durup, Andreas Lyhne, og Ulrikke Sophie Sinding fejrede deres Forlovelse. Forloverne var: Laust Østergaard og Chresten Pedersen af Oddense samt Jens Nielsen og Peder Jensen af Durup. Det første Par blev viede i Oddense Kirke den 13. December 1787 og det andet Par i Durup Kirke den 18. December samme Aar. Det er tænkeligt, at Sindings Søster har været Husbestyrerinde for Broderen de seks Aar, han levede ugift i Oddense Degnebolig.

Biskoppen, Dr. teol. Peter Tetens, gav Sinding følgende Vidnesbyrd: „Den 15. Maj 1789 fandt jeg god Frugt af Lærerens flittige Undervisning — faa unge fremstode, men endog de havde haft lidt Skolegang sidste Vinter paa Grund af Vinterens usædvanlige Strængthed, desuagtet savnedes ikke Kundskaber. Gud vil fremdeles velsigne den retsindige Lærers Flid og give større og større Opbyggelse.“

Og endvidere: „Den ytrede Glæde stadfæstedes den 4. Oktober 1795“.

Han efterlod sig ingen Børn. En Broder, Benjamin, var Skoleholder i Krejbjerg, en anden Broder, Christen, var Degn i Vilsted, en Broder, Carl, var Skrædder i Randers, en Broder var Soldat i Slesvig og

en Søster, Else Sophie, var gift med Christen Pedersen i Nautrup i Sevel Sogn.

Til Gengæld for de manglende Børn efterlod han sig en Formue paa 90 Rdl.

Christen Feld¹⁾ er født 1760 i Felde i Ryde Sogn. Han havde ikke gaaet i den sorte Skole, men han havde selv holdt Skole nogle Aar, da han $18/3$ 1794 kaldedes til Degn i Oddense. Han var gift to Gange.

Hans første Hustru, Anna Helvig Andersen, døde 4. Juli 1795 efter at have født en Datter, Maren.

Denne Datter blev den $7/2$ 1822 gift med Gaardejer Peder Jensen Degn i Frammerslev.

Knap fire Maaneder efter Hustruens Død indgaar Feld et nyt Ægteskab, nemlig med Karen Nielsdatter fra Ramsinggaard.

I dette Ægteskab fødtes 12 Børn, hvoraf 2 døde som smaa, og 5 var dødfødte. De andre 5 var:

1) Anna Helvig, f. $23/10$ 1796.

2) Mette Marie, f. $25/3$ 1798, blev gift $26/5$ 1825 med Sognefoged og Gaardejer Esper Pedersen i Næstild.

3) Nicoline, f. $16/5$ 1802, blev gift $13/10$ 1843 med Søren Andersen i Krejbjerg.

4) Jens, f. $10/7$ 1803, blev Degn i Hem, hvor han blev gift først med Dorte Larsdatter Bilgrav fra Breum og dernæst efter hendes Død med Charlotte Sophie Iversen fra Estvad.

5) Karen Marie, f. $19/10$ 1806, blev gift $13/11$ 1840 med Gaardejer Christen Thomsen i Lyby.

Christen Feld fik Afsked 1829 og døde i Oddense $7/4$ 1844.

Hans Hustru, Karen Nielsdatter, døde den 24. April 1865 i en Alder af 92 Aar.

¹⁾ Se Skivebogen 1917, S. 93 ff.

Jens Christian Damgaard blev Felds Efterfølger og var Lærer i Oddense til 1860. Hans Hustru, Hanna Georgine Naschou, var født den $\frac{4}{8}$ 1810 i Aggersborg, hvor hendes Fader var Præst. Hun døde i Oddense den $\frac{28}{8}$ 1850 af Sindssyge.

De havde otte Børn:

- 1) Hans Jacob Naschou, født $\frac{30}{4}$ 1832.
- 2) Anna, født 1833.
- 3) Hans Jacob, født $\frac{23}{1}$ 1835.
- 4) Andreas Knud Emanuel, født $\frac{23}{2}$ 1836 .
- 5) Adolph Knud, født $\frac{12}{2}$ 1839, blev Lærer i Halvrimmen 1860.
- 6) Laurits Sophus, født $\frac{18}{12}$ 1840.
- 7) Julius Peder, født 1846.
- 8) Jensine Georgine Hanna Christine, født 1848.

J. M. Ebbesen, f. 1814, blev kaldet 1860 til Lærer i Oddense og afløstes den $\frac{1}{2}$ 1887 af den nuværende Førstelærer, P. C. Salmonsens, som har holdt 40 Aars Jubilæum som Lærer i Oddense.

En skrap Foged.

Af *Jens Clausen.*

Den i Norge fødte og opvoksede Carl Tobias Horn sagde i 1839 Farvel til Fanø, hvor han havde haft Embedet som Birkedommer og Skriver og opnaaet at vække Utilfredshed. Derefter var han i 6 Aar Byfoged i Skive og Herredsfoged i Sallings fire Herreder. Men stiv og stikkende som Dovrefjeld og Norges Naaletræ vakte han Vrede i Sallingland og Skive. Hvad Sallingboerne frivilligt havde ydet hans Forgænger i Embedet som Gave, krævede han som en Ret. Skives foregaaende By- og Herredsfoged, den afholdte Cancelliraad Rosenstand, havde de leveret Dommerkorn i Rug i Stedet for i Byg „uden at denne Leverance dog var andet end en Villighed“. Denne „Villighed“ ønskede Horn imidlertid ogsaa, men da Sallingboerne havde lært ham at kende, fik de „Nykker om igen at levere deres Dommerkorn i Byg“. Saa tog Herredsfogeden selv ud i et Sogn i Salling for at modtage sit Dommerkorn, der ellers tilvejebragtes af Sognefogederne. Om hans Optræden ved den Lejlighed skrev en Sallingbo: „Han holdt Tale om, hvilke Byrder Retsbetjentens Kald fordrer for Beboernes Vel. Nogle bestemte sig da til for denne Gang at levere Dommerkornet i Rug, allerhelst da en Mand, der kom med Byg, fik Følgen af denne sin Ubesindighed at erfare ved et fyndigt Foredrag ..., der gik ud paa ...,

at den, som leverede Dommerkornet i Byg, ingensinde skulde vente at faa ham i Tale mundtlig; derimod vilde han hjælpe enhver med Raad og Daad, som leverede sit Korn i Rug.“

Saa var Striden standende mellem Sallingboerne og deres Herredsfoged. Og kort efter kom Horn i Strid med Købmand Jacob Hald i Skive, „denne for Sandhed og Ret lige drabelige Kæmpe“. Hald og Horn var haarde Stene, og den Slags maler ikke godt sammen.

Da Kongen i Juli 1842 var i Skive, havde Hald paa allerhøjeste Opfordring som Formand for Borgerrepræsentantskabet henledt Majestætens Opmærksomhed paa „den i Sallings fire Herreder saa overhaandtagende Landprang og Bissekræmmerhandel etc. samt at intet i denne Retning er foretaget“. Denne indirekte Anklage har nok skurret slemt i Herredsfogedens Øren; i den følgende Tid var han gram i Hu mod Hald og søgte at skade ham, men løb sig Gang paa Gang en Staver i Livet. Først blev han indblandet i en regulær Bortførelsesaffære. Købmand Halds Plejedatter og hans forældreløse Broderdatter forsvandt fra Halds Hus. „... Horn behagede at give disse uerfarne Pigebørn Rejsepas, ikke med Hr. Købmand Halds Vilje og Vidende, men efter en Mosaits Anmodning, som en kortere Tid havde opholdt sig i Skive, hvilken Herre paatog sig den Ulejlighed om Nattetider at gelejde Pigebørnene fra Skive over Randers til Aarhus ad Kjøbenhavn efter ...“.

Saa klagede Hald til Cancelliet for at faa Horn draget til Ansvar for Forsømmelighed i Embedsførelsen. Men Høg over Høg! Prompte blev Hald smidt ud af Kommunalbestyrelsen. Som Middel dertil benyttede Horn en Beskyldning mod Hald for Løgn. Købmanden havde som Værge for en Pige været ind-

blandet i en Tyendesag. Han mente, at Sognefoged Søren Mortensen i Vejby ved den Lejlighed havde afgivet modstridende Forklaringer og forlangte derfor Sagen genoptaget. Sognefogeden anlagde nu Sag mod Hald — vistnok efter Herredsfogedens Tilskyndelse —, men gik snart paa Forlig og erklærede, han ikke kunde huske, hvad han havde sagt. Imidlertid smedede Herredsfogeden, mens Jærnet var varmt, d. e.: mens Sagen mod Hald stod paa.

Da Købmand Hald kom til Møde i Kommunalbestyrelsen, fik Horn ham ekskluderet, idet han holdt sig til den Paragraf, at en Mand, der ved Dom var fundet skyldig i en vanærende Handling, ikke kunde være Medlem. Kommunalbestyrelsens øvrige Medlemmer vilde først ikke gaa med til Eksklusionen. Hald var jo heller ikke dømt. Tværtimod var det sandsynligt, at han havde Ret. Men Byfoged Horn ønskede ham fjernet, og tilsidst „blev hans Veltalenhed til Protokollen saa stor, at Borgerrepræsentanterne gik med til at ekskludere ham“. De havde næppe overskuet Følgerne af Beslutningen. For Byfogeden var det dobbelt Gevinst. Hald var fjernet og hans Kolleger praktiseret over paa Byfogedens Parti.

Men saa klagede Hald til Kongen og gjorde Rede for Sagens Gang. Paa Tidens underdanige Vis sluttede han: „Allernaadigste Konge! Stormægtigste Herre! ... jeg martres af Sindslidelser over denne Medfart, som maaske vil influere paa mit Helbreds totale Ruin til ubodeligt Tab for mig og mine, jeg tyer derfor til Deres Majestæts Trone, hvorfra den strængeste Retfærdighed udgaar.“ Han ventede „den Majestædens Opmærksomhed, som Sagens Vigtighed og Byfoged Horns Embedsforhold lige stærkt udkræve“.

Det kongelige Cancelli maatte nu tage sig af Sagen. Mens der ventedes paa Afgørelsen, kom der

mange Sympatitilkendegivelser for Hald. En „Skorstensfejer i Vesteregnen“ ironiserer over „Hr. Horns Forhold paa Eilandet Fanøe og i Skive“. Han opfordrer Herredsfogeden til at synge dette Vers:

„Ak den gode Tid er ikke mere,
Derfor vil jeg og for min Person
See itide til at resignere,
Søge Afsked og — en god Pension“.

En Indsender til „Ny Jyllandspost“ i Randers havde „ladet sig fortælle, at ... Horn udmærker sig ved de herligste Taler, der fryde Folk til Marv og Been. Navnligen fortjener Byfoged Horns Tale til Sallingboerne, ifølge hvilken han vilde have Dommerkorn i Rug i Steden for i Byg, al Paaskjønnelse, da han saa paa sit eget Bedste“. ... „Pokker maa være Byfoged i Skive, naar en Borgerrepræsentant vil mukke et Ord. ... Der er Forskel paa Kong Salomon og Jørgen Hattemager.“ Da en Herredsfoged efter „Viborg Stifts Tidende“ fik en Næse, stilledes af en Indsender Horn det Spørgsmaal: „Hr. Horn! Gjælder Næsen Dem?“

Der var mange Tegn paa, at der rundt om var Folk, der vilde glæde sig, om det gik ham ilde.

En Proces mellem Horn og Hald, foranlediget af Beskyldninger fra Horns Side, tabte Horn, som maatte udrede en Bøde til Hald. Og dernæst maatte Byfogeden nedsvælge den bedske Pille at meddele Hald Cancelliresolutionen, der lød saaledes: „Foreløbig meddeles Dem (Hald), at det kongelige danske Cancelli ved Resolution af 4. ds. (d. e.: $\frac{4}{3}$ 1843) har afgjort, at den af Skive Købstads Communalbestyrelse afgivne Kendelse, hvorved De er ekskluderet af Repræsentantskabet, maa, da den ikke findes støttet paa nogen antagelig Grund, anses ugyldig“.

Saa var Horn lige vidt. Men han synes at være blevet desperat over sit Nederlag og gik frem paa endnu værre Maade mod Hald. Den Dag, da Hald skulde indsættes i Kommunalbestyrelsen igen, tog Byfogeden fat paa en frisk ved at rette ny løgnagtige Beskyldninger mod Hald. Men for at naa et Resultat, maatte Horn gøre dem kraftigere end før. Og de blev af allertarveligste Art. Imidlertid blev de ad Retens Vej kendt døde og magtesløse, da der intet reelt Grundlag var for dem. De umoralske og halvt aandsvage Individuer, Horn havde faaet fat paa som Vidner, og som var villige til at sige, hvad han ønskede, maatte indrømme, at deres Udsagn var Opspind. Og for at faa fat paa den Slags Folk gennemsøgte Horn baade Salling og Skive. Da det nu ikke hjalp, fik han opsporet, at Hald et halvt Aar tidligere havde spillet Kort med en Kommis og en Handelslærling og vundet Penge fra den sidste. Efter Tidens Opfattelse kunde en Købmand godt spille Kort med en Kommis, men ikke med en Lærling. Og Horn syntes saaledes at have haft Held til at høre, at Hald virkelig havde begaaet noget slemt. Blot viste det sig, at Hald ikke havde vidst bedre, end at Lærlingen var Kommis hos Købmand Dige, og at han forøvrigt ikke havde modtaget de Penge, han havde vundet.

Ogsaa i det Tilfælde var da Byfogeden uheldig. Og samtidig havde han haft Uheld i flere andre Retninger. Sognefogeden i Vejby hængte sig i sin Faaresti. Han var velstillet og havde efter almindelig Betragtning ingen Grund til at tage sig af Dage. Men da han nu havde gjort det, saa sagde Folk — Folk sagde ogsaa dengang meget —, at Søren havde hængt sig, fordi han havde hjulpet Horn med Uret. Og da Herredsfogeden var i Vejby i Anledning af Selvmordet, fik han ondt og var en Besvimelse nær,

da han stod ved Sognefogedens Lig. Det blev betragtet som Tegn paa ond Samvittighed. Heller ikke var det gavnligt for hans Omdømme, at han kørte over Gaardejer Willads Bønding i Resen og allermindst da, at han lod Willads ligge hjælpeløs paa Vejen, mens han selv jog ad Skive til i sin fine Vogn. Ondt Blod satte ogsaa det i Skive, at han en Dag gik ind i en Skomagers Butik og pryglede Skomageren. Denne turde ikke engang anlægge Sag til Gengæld, thi da hans Kone var Jordemoder, kunde Byfogeden maaske volde hende Vanskeligheder, saa hendes Indtægt gik ned. Hvem kunde vide? Ilde lidt var Herredsfoged Horn. Selv har han ogsaa vidst det. Da hans Datter blev gift, vilde den bekendte Købmand Lazarus i Nørregade vise sig opmærksom ved at illuminere sit Hus. Men saa blev brave Borgere vrede paa Hr. Lazarus. Guldsmed, Brandinspektør Harder gik saa vidt, at han gik op og skældte Lazarus ud og oven i Købet langede ham Næven i Synet. Det fik han vel en Bøde for, hvad der efter Tidens Forhold var en meget mild Straf. Men Folks Sympati var nærmest paa Guldsmedens Side, selv om hans Handlemaade i sig selv var forkastelig. Man forstod i Skive hans Indignation. Offentligt blev der spurgt, hvad der kunde være Aarsag til, „at der i de senere Aar ikke hersker saa god en Tone i Skive som tilforn“. Det laa mellem Linierne, at Horn havde Skylden. „Ny Jyllandspost“ skrev: „Det er for Resten mærkeligt, at Cancelliraad Horn, der saa ofte foretager sig noget, som Publikum misbilliger, alligevel er saa heldig at slippe fri for Ansvar. Man kunde næsten fristes til at antage, at en venlig Skytsengel vaagede over ham; thi hvad enten han overkører Folk paa en Landevej, forlanger Rug i Stedet for Byg som Dommekorn, eller pryglar en stakkels Skomager, saa gaar

han dog fri og frank uden at generes af de forurettede med noget Søgsmal. ... Spørger man nu, hvad Aarsagen kan være til denne Overbærenhed med Cancelliraad Horn, saa bliver ufejlbarligen Svaret: „Gud maa vide det!““

Ja, Mennesker forstod det ikke rigtigt. De forstod bedre Jacob Hald. Han forsvarede sig energisk, anlagde Kontrasag og klagede til Kongen mere end én Gang. Byfogeden opnaaede vel at umuliggøre hans Arbejde i Kommunalbestyrelsen ved bestandig at anklage ham, men det blev dog mere og mere tydeligt for alle, at Skive var bedst tjent med at faa en anden Foged. I Hald—Horn Processerne fik Byfogeden fra Cancelliet baade „Næser“ og Reprimander. I Begyndelsen havde han haft fri Proces. Men Cancelliet lagde mere og mere Mærke til ham. Skæbnesvangert for ham blev maaske, at han overkørte Willads Bønding. I hvert Fald bevirkede det, at Cancelliet beordrede afholdt Forhør over ham; og næste Gang han søgte fri Proces (ved Højesteret) mod Jacob Hald, blev det ham nægtet oven i Købet med Tilkendegivelse af, at det offentlige overhovedet ingen Udgifter skulde have i Anledning af hans Proces mod Hald.

Det Vink forstod han. Og Processen vilde han sikkert tabe, hvis han fortsatte den. Saaledes trængt op i en Krog, sluttede han Forlig med Jacob Hald. Endelig ordnet blev det i April 1845. Han betragtedes som den tabende. Og ilde lidt var han i Byen og Eggen. Saa søgte han Embede andetsteds, og 1846 forflyttedes han til Svendborg, hvorefter Skive faldt til Ro efter den megen Postyr, Byen i Aarevis havde været ude for.

Byfoged Horns Optræden skyldes vel især hans Sindelag, men ogsaa noget Tidens Forhold. Embedsmændene var i Enevældetiden blevet vant til at

styre selv uden videre Deltagelse fra Borgernes Kreds. Først 1837 kom den ny Lov om Købstadstyrelsen. Og den har Horn ikke været indstillet paa at tage saa alvorligt, at Borgernes Repræsentanter virkelig skulde have noget at sige. I Enevældetiden var ogsaa Gavesystemet (Bestikkelse) almindeligt, og de daarlige Tider efter 1807, da det blev umuligt at leve af Embedsgagen, der faldt til en Hundrededel af sin tidligere Værdi, gjorde meget til, at mange Embedsmænd kom ind paa at kræve Bestikkelse og i det hele at skaffe sig ulovlige Indtægter. Folk fik Gunst for Gave. Uden Gave ingen Gunst! Hjælp for Rugmen ej for Byg, som Herredsfoged Horn kunde udtrykke det.

Trods disse Omstændigheder, der maa tages i Betragtning ved Bedømmelsen af Embedsmænd fra de forfærdelige Tider mellem 1810 og 1830 og i nogen Grad ogsaa for lidt senere Embedsmænd, maa dog By- og Herredsfoged C. T. Horn betragtes som en skrap Foged.

En Bronzealdershøj i Salling.

Ved Inspektør v. Nationalmuseet *Hans Kjær.*

I Almindelighed tror „Lægmanden“, at Arkæologen intet højere Ønske har end at faa Lov til at udgrave en Oldtidshøj. Det er dog noget af en Misforstaaelse. Udgravning af en Høj vil sædvanligt med Sikkerhed betyde et ikke helt ringe Arbejde, medens Udbyttet er højst usikkert. Desuden inddrager Arkæologen sig meget nødig paa at borttage et Oldtidsminde, hvis det er blot nogenlunde bevaret; thi selv om det store Hul, som han maa bryde i Højen, atter udbedres, er jo dog det borte, som var af Værdi; en udgravet Høj er ikke meget andet end en større eller mindre Jordbunke; det er ikke længere noget virkeligt Fortidsminde. Som Regel er det derfor kun overpløjede eller paa anden Maade molesterede Høje, der udgraves, og følgelig er det meget usikkert, hvad der kan komme ud af Sagen. Dertil kommer yderligere, at der for Videnskaben nu om Dage kun af og til vindes noget af Betydning ad den Vej. De nye Oplysninger kommer fra den aabne Mark og angaar oftere Dagliglivet end den Højtid, som en Gravlægning i Høj uden Tvivl til alle Tider har betegnet. Men dermed skal ingenlunde være sagt, at Undersøgelser af Høje er værdiløse og ganske roligt kan overlades til hvemsomhelst, der føler Lyst til at forsøge sig, tvært-

imod; skal der overhovedet vindes noget ved en Højundersøgelse, maa det for det meste vindes paa Steedet selv, gennem den Forstaaelse, som selve Optagelsen kan give, ud fra den Kundskab, som Undersøgeren besidder. Dertil kommer, at selve Optagelsen af de skrøbelige Oldtidslevninger kræver en Omhu, som en tilfældig Udgraver kun i de færreste Tilfælde besidder, og derved en Tidsanvendelse, som kan blive ganske betydelig.

Og det hænder selv i vore Dage, da der rundt i Landet er foretaget i Hundredevis af Udgravninger, at en enkelt Højundersøgelse kan bringe noget nyt og betydeligt. Det hændte i udpræget Grad ved Udgravning for nogle Aar siden af en Højrest i Vestsalling, og jeg benytter gerne en Lejlighed til at fortælle derom i det Tidsskrift, som i særlig Grad kommer selve Egnens Beboere for Øje, tilmed da jeg derved faar Anledning til at sætte et Minde for en af Egnens gode Mænd, inden hans Navn og Personlighed er gaaet i Glemme. De døde rider hurtigt, siger man, men hvad de har udrettet, bør leve efter dem, navnlig naar det har været baaret af ideel Bestræbelse og kan tjene til Spore ogsaa for andre. Siden Niels Sørensen i Lem gik bort, savner vi, som kaldes Fagfolk, det vaagne Øje og den kyndige Forundersøger, som vi besad i ham. I hans Tid gik min Vej hvert Aar til Salling, nu sjælden.

Det var ogsaa ham, der kaldte til den Undersøgelse, hvormed jeg her skal give en kort Beretning. Det var næstsidste Aar, han levede, og den sidste, ved hvis Udførelse han selv var medvirkende.

Det drejede sig ogsaa i dette Tilfælde om en Høj, der havde lidt meget gennem Tiderne og knebent nok længere kunde kaldes en virkelig Høj; nærmest lignede det en overpløjet, bred Banke, der hævede sig

et Par Metre over Jordfladen, men for den, der saa nøjere til, var det klart nok, at det var en Oldtidshøj, ligesom dette ogsaa støttedes af, at der i Nærheden laa andre, der i Fællesskab betegnede en Oldtidsbygd. Den laa paa Jord, der fordem har hørt under *Bustrup Gaard*, men paa det Tidspunkt var overgaaet til *Gaardejer P. K. Dahl*. Han ønskede at sænke Overfladen yderligere for at lette Dyrkningen, men forud vilde han, at Oldkyndigheden skulde have, hvad den kunde vinde, og gennem Niels Sørensen tilkaldte han Nationalmuseet.

Højens Højde over den omliggende Flade var altsaa paa det Tidspunkt kun et Par Metre, men dens Omfang var ret betydeligt. Det var klart nok, at det i Virkeligheden havde været en meget betydelig Høj, hvis Jordmængder i Tidernes Løb, gennem Dyrkning og rimeligvis ogsaa Afgravning, var ført ud til Siderne og aflejret omkring Højfoden. Det var temmelig usikkert, hvor Midten af Højen var, og vi plejer at begynde Udgravningen med at lægge et større eller mindre, i Reglen kvadratisk Felt ind over Midten; saaledes er man sikrest paa at naa i hvert Fald den oprindelige Midtgrav, selv om man oftest maa udvide til én eller flere Sider. Men jeg lagde altsaa et Felt paa $4\frac{1}{2}$ m dér, hvor jeg antog, Midten var, og det viste sig for saa vidt at være rigtigt valgt, som vi i de øvre Dele, midt i dette Felt, fandt forskelligt, som viste, at dér havde Midten været i Højens sidste Skikkelse. Der fremkom Rester af en Grav fra Jernalderen, den saakaldte romerske Periode (de første Aarhundreder af vor Tidsregning), men kun Rester; de laa saa overligt, at Ploven havde borttaget Graven saa temmelig fuldstændigt. — Vi gravede videre og var efterhaanden naaet næsten til Bunden. Endnu viste der sig intet Tegn til den Grav, som vi ventede at finde i Høj-

de med Markfladen, og jeg husker, at jeg tilbragte en højst urolig Middagspavse med at tænke paa, til hvilken Side vi bedst kunde udvide den efterhaanden henimod 4 m dybe Gravning — det havde vist sig, at Højbunden i Virkeligheden laa omtrent dobbelt saa dybt nede, som vi fra først af havde troet —, men straks over Middag kom til Syne Vestenden af en

Fig. 1. Stendækket over Grav A.

større Stenhob; vi udvidede mod Øst og fremdrog en meget anselig og vel udstyret Kvindegrav fra Bronzæalderen, anlagt paa det nærmeste paa Højbunden. — Men ikke nok hermed; da Ejeren det næste Aar vilde afkøre Jordmasserne og jævne Stedet, traf han paa Kanten af endnu en stor Stendynge, som viste sig ligeledes at dække over en Grav fra Bronzæalderen, i betydelig Afstand nordvest for den først fundne. Atter fik jeg Brev og Budskab fra Niels Sørensen; det blev det sidste. Han var allerede da saa svag, at han helt maatte nægte sig at være med. Og det er næsten tragisk, at dette skete ved det betydeligste Fund, hvorom han gav os Underretning.

Ved Undersøgelsen blev der optaget adskillige Fotografier, som gør det muligt at følge Udgravningen i alle Hovedtræk. Kun et Udvalg kan dog her meddeles. Jeg vælger af forskellige Grunde at vise de 2 Grave i omvendt Orden af den, hvori de fremdroges, bl. a. fordi det rimeligvis er den Rækkefølge,

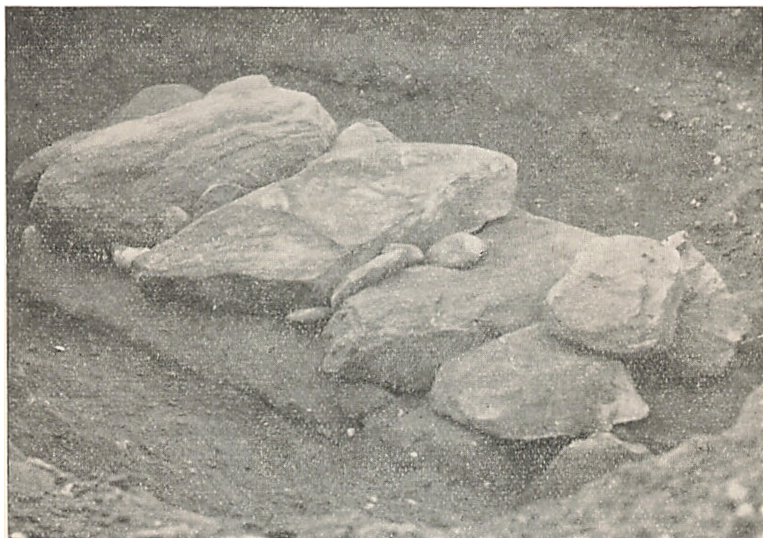

Fig. 2. Grav A. Mandsgrav. Kisten afdækket.

hvori de i Oldtiden er anlagte. Foreløbig kalder vi dem A og B.

Først ser vi da i Fig. 1 den store Stendynge, som dækkede over Graven, 5 m i Bredden, mere end 1 m h., dannet af temmelig store Sten, mest om ved $\frac{1}{4}$ m. Stenhoben fremtræder med regelmæssig Overflade, utvivlsomt at se til meget nær, som den var i Oldtiden, da Graven lukkedes, idet Jorddækket lagdes over. Stenene laa tæt samlet, som en ren Stendynge, uden Jord imellem. Det saa ud, som havde der over denne Stenkappe ligget noget, der havde

dækket den og hindret Jorden i at skride ind, maaske Græstørv med Græssiden nedad, eller et Dække af anden Art. Flere Steder laa der over Stenene et sortagtigt, fedtet Lag, der nu var ganske ubestemmeligt, men som nok kunde være Rest fra et saadant Dække.

Der var mange Hundrede Sten. Idet de efterhaanden borttoges, viste sig til sidst det Billede, som

Fig. 3. Grav A. Mandsgrav. Stenkisten.

gengives i Fig. 2: Dækket over en stor, mere end mandslang Stenkiste, tre store, to mindre Stenheller og mindre Sten i Mellemrummene til at gøre det hele tæt, et karakteristisk Billede af den Omhu, der præger saa mange af Oldtidens Gravanlæg fra den ældre Bronzealder. Foran, forneden, er Kistens Sidesten synlige under Dækket. Og da Dækket var borttaget, viste sig (Fig. 3) den svære, mere end mandslange, stensatte Kiste, 2,25 m l., rettet paa det nærmeste i Øst-Vest, som det var den almindelige Regel, med en

særlig svær Sten i Vest i hver Langside, en mindre Sten østfor, og nogenlunde jævnstore Sten for hver af Enderne. En af dem er noget afsprængt, men alle er de Natursten, selv om de viser saa jævne Flader ind- efter, at de ser ud som tildannede. Oldtiden kunde vel kløve Sten, men udover dette kun i ringe Grad forme dem, og i dette Tilfælde har man kunnet nøjes med den Form, som Naturen havde givet Stenene og dog faa en regelmæssig Skikkelse frem. I Kistens

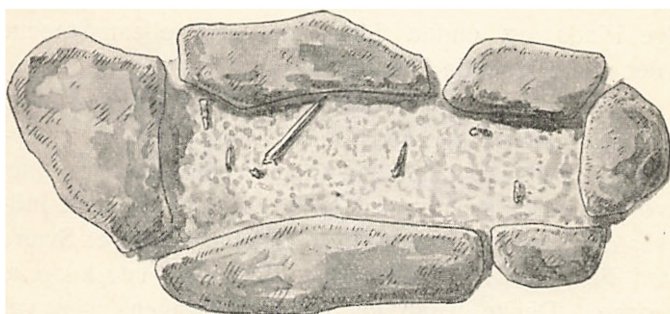

Fig. 4. Oldsagerne i Grav A. (Maalestok: 1:40).

Bund viser sig Smaasten, et tykt Lag (18 cm) af udsøgte Sten af en Valnøds Størrelse, med nogen Jord imellem, et Tæppe, hvorpaa den Døde dog neppe hvilede direkte. Der har sikkert været Straa eller andet bredt ud over dette Underlag, maaske snarest en Oksehud, som vi kender det fra vore Egekister. Men ethvert direkte Spor deraf var forsvundet; kun var der paa en Stridsøkse, som straks skal nævnes, Spor af Haarene af en Dyrehud; det var dog paa den Side, som vendte opad. Heller ikke var der noget af Skelletet at se. Imidlertid er der ikke Tvivl om, at den Døde, som her var gravlagt, har haft sit Hoved imod Vest. Baade vides det fra andre Fund, at saaledes var det almindeligt, og selve Stillingen af Oldsagerne

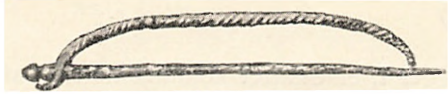
i denne Grav bekræfter det i dette Tilfælde. Der var rigelig Plads til, at han har kunnet ligget udstrakt. Der er nemlig ingen Tvivl om, at det var en Mand, hvis Hvilested her saa omhyggeligt var beredt.

Fig. 3 viser Graven i det væsentlige tømt for Oldsager; disses Stilling vises derfor i en Tegning, Fig. 4. De laa straks frit synlige, da Dækket var optaget, delvis i alt Fald; der har været nogen Færden af Mus eller andre Smaadyr, hvorved nogle af de mindre Genstande var komne bort fra deres oprindelige Plads og endda førte lidt ned mellem Stenene i det underliggende Tæppe.

Skraat ind over Gravens Midte laa Klingen af et Bronzesværd, med Odden mod Nordøst, Grebenden i Sydvest. Det var sikkert netop den Stilling, hvori Sværdet er lagt ved Gravlægningen, skraat indover den gravlagtes Legeme. Det har været et Sværd med Fæste af Horn eller Ben, dog med Yderknap af Bronze. Denne Knap laa ogsaa i Graven, men var kommet lidt bort fra sin oprindelige Stilling; det samme gælder en stor Bøjlemaal af Bronze, der desuden, mærkeligt nok, er blevet sønderbrudt, og de enkelte Stykker laa lidt fra hinanden; dens rette Plads var ved Halsen, idet den tjente til at holde Kappen sammen; i Fig. 4 er den lagt paa denne Plads; at den skulde være brudt itu i Oldtiden, er ikke sandsynligt; meget snarere er det Dyrenes Færden paa et Tidspunkt, da Bronzen allerede var stærkt i Opløsning, der har medført dens Itubrydning. Derimod laa Stridsøksen, Paaalstaven, som den kaldes med en gammel Betegnelse, paa det nærmeste rigtigt, i Gravens nordøstre Hjørne, med Eggen udefter; det var jo en tung Genstand ligesom Sværdklingen. Dens Skaft, der var vinkelbøjet, har ligget langs den Dødes venstre Side, og med den skraa Stilling, som Øksen

Sværd

Bøjlenaal

Paalstav

Dolk

Niptang
(ufuldstændig)

Ildsten

Fig. 5 (ca. 1/8).

ligger i, er Skaffet kommet helt fri af Legemet. Dyrehaarene paa dens Overside er sikkert af den Oksehud, hvori den Døde var hyllet.

Sværd, Bøjlenaal og Paalstav er viste i Fig. 5, der desuden gengiver de andre Sager, der efterhaanden fremkom, mest lidt nede i Stentæppet, for en Del brudte og ikke helt fuldstændige. Der var Niptangen, den vel bekendte Toiletgenstand, og endvidere et af de smaa, butslidte Flintstykker, som ofte findes sammen med Svovlkis og har hørt til Ildtøjet, en ubestemmelig Bronzestump, og endelig et Dolkblad af Bronze. Dolken har haft Fæste af Ben eller Horn, uden særlig Knap. Den laa lidt østligere end Sværdet, men ligesom dette i skraa Stilling, med Odden pegende mod Nordøst.

Sværd, Paalstav og ikke mindst Niptangen viser med Sikkerhed, at denne Grav var en Mandsgrav. Det kan vække lidt Forundring, at der foruden Sværdet ogsaa var en Dolk; men det er ikke sjældent at finde baade Sværd og Dolk i samme Mandsgrav. Dolken alene er derimod Kvindens Udstyr. Det hele Fund er i sin Helhed et ualmindeligt rigt Eksempel paa Mandens Udstyr i den ældre Bronzealder, ligesom selve Gravanlægget i sin Art er et af de anseelige, som kendes.

Den anden Grav, B, den, der først undersøgtes, og som jeg da antog for Højens Centralgrav, den, hvorover Højen fra først af var bygget, laa kun godt 5 m fra Mandsgraven. Med et blot lidt større Udgravningsfelt havde vi ved den første Undersøgelse truffet begge Grave.

Jeg viser atter her i Billeder Trinene i Undersøgelsen. Der var i hele Anlægget en mærkelig Overensstemmelse med den Grav, hvis Enkeltheder lige er gennemgaaede. Dog var alt en Smule mindre i Maalene.

Den dækkende Stenkappe var aflang og selv paa den længste Led kun halvt saa stor som ved Mandsgraven, $2\frac{3}{4}$ m, og den var ligeledes lavere, 0,8 m. Fig. 6 viser den afdækket. Ogsaa her laa Stenene aldeles tæt paa hinanden, uden Jord imellem: foroven var de om ved hovedstore, nedefter sværere, tilsammen en solid Støtte og en tæt Dækning for Stenkisten. Fig. 7 viser Sten-

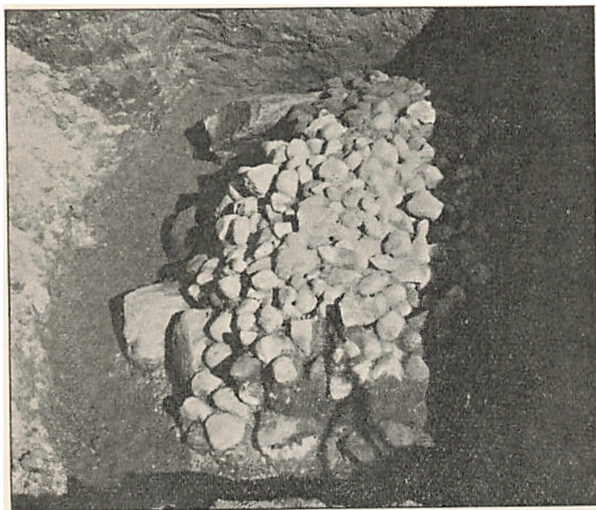

Fig. 6. Grav B. Kvindegrav. Den dækkende Stenkappe.

kistens Dække af flade Stenheller, og dernæst Fig. 9: Kisten afdækket og tømt, saaledes at dens Bygning træder tydeligt frem. Vi bemærker, at Langsiderne atter her er dannede af 2 Sten, én lang i Vest, en betydelig mindre i Øst, en mærkelig Overensstemmelse med Mandsgraven; Stenene staar lidt mindre regelmæssigt; navnlig har Nordsiden en ikke ringe Krumning. Maalene er lidt mindre end i Mandsgraven, dog er der tilstrækkelig Plads for et fuldvoksnet Legeme, idet Længden indvendig er 2 m; Bredden er ujævn, i

Vest og i Midten noget over $\frac{1}{2}$ m, i Øst kun $\frac{1}{3}$ m. Derimod er Bunden bedre end i den foran omtalte Grav, nemlig lagt med tynde, flade Stenfliser, der danner et tæt Tæppe; det kan i Billedet Fig. 9 bemærkes, at den vestligste Sten, bagerst i Billedet, ligger skraat, næsten som et Hovedgærde, skulde man sige.

Fig. 7. Kvindegraven. Stenkisten afdækket.

Billedet Fig. 8. viser, hvorledes det indvendige af Stenkisten fremtraadte, da Dækstenene var afløftede. Der var helt jordfrit. Naar man dog af de mange Oldsager, som var medgivet den Døde, kun ser et stort Lerkar, der ligger omvæltet helt i Øst, bagerst i Billedet, beror det væsentlig paa, at der over den gravlagte har ligget i hvert Fald hendes Vadmelstragt, vistnok ogsaa et Dyreskind; ved Opløsningen i Aartusindernes Løb er

det meste blevet til jordagtige Rester, som dækkede Oldsagerne, og først med Varsomhed maatte fjernes, før man efterhaanden fik det Billede frem, som vises i Tegningen Fig. 10, der dog kun har de vigtigste Sager med. Det hvide Lag, som skelnes i Fig. 8, er et kalklignende Stof, der navnlig hidrører fra opløste Knogler. Her laa iøvrigt ogsaa en stor Mængde Fluelarver.

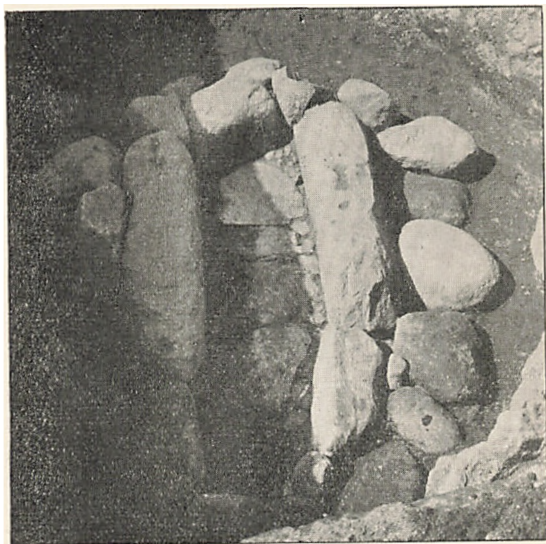

Fig. 9. Stenkisten tomt (set fra Øst).

Af Knogler fandtes ikke meget: nogle Hvirvler, et spinkelt Nøgleben, nogle Fingerknogler og Tænder. Det var dog tilstrækkeligt til, at Nationalmuseets antropologiske Medarbejder, Professor H. A. Nielsen, efter en nøjagtig Undersøgelse erklærede, at det var af en Person paa 20—25 Aar og efter al Sandsynlighed en ung Kvinde. Det er maaske ikke overflødigt at bemærke, at han, da han meddelte sit Resultat, ikke vidste noget om, at Oldsagerne med Sikkerhed viste, at det var en

Kvindegrav. Naar han saa bestemt kunde sige, at hun havde været ganske ung, beroede det paa, at der mellem Tænderne var en Visdomstand, der endnu ikke var brudt igennem, og paa, at Tænderne kun var lidt slidte.

Fig. 8. Kvindegravens Indre, set fra Vest.

Den unge Kvinde har været gravlagt med al Omhu. Hun var i Graven lagt, ikke paa det kolde Stentæppe, men paa et Underlag af Straa, som der flere Steder var Rester af. Hun var lagt i sin Dragt, sikkert af lignende Art som det kendes fra Borum Eshøj (ved Aarhus), med Skørt og Trøje, men hun har desuden haft et Snoreskørt, som det, der senere er fundet i en Egekiste ved Egtved. Hun har ligget udstrakt, med Overarmene langs Legemet, Underarmene ind over Underlivet, ven-

stre dog vistnok over Brystet. Over hende er til sidst et Skindtæppe bredt.

Hun var lagt i sin Grav med det fulde Udstyr, som maa have været den frie Kvindes, Smykker og Vaaben, og endda er der, hvad der ikke er helt sædvanligt, givet hende Fødevarer med paa Rejsen. Af Smykkerne er det mest paafaldende vel nok Halsringen, den smukkeste, som kendes fra vor ældre Bronzealder, snoet, med Spirallukke, der vendte bagtil. Det er iøvrigt ikke helt almindeligt, at Halsringen findes. Derimod er det store,

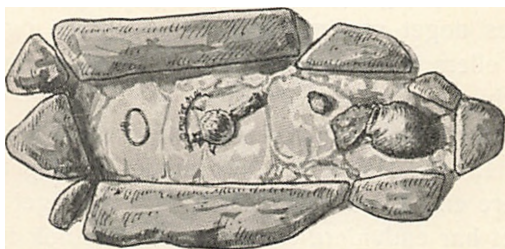

Fig. 10. Optegning af Kvindegraven (ca. 1:10).

runde Bæltesmukke den mest karakteristiske Del af Kvindeudstyret, anbragt fortil i det højtsiddende Bælte, af hvilket der fandtes tilstrækkeligt til at vise, at det havde været af den kunstfærdigt vævede Slags, som forud er fundet nogle Gange, navnlig i Egekisterne. Lige under Bæltesmukket var der ogsaa bevaret et større Stykke Vadmestøj af hendes Dragt, atter et velkendt Stof, vævet af Faareuld, maaske, som det kendes fra andre Eksempler, med indblandede Hjørtehaar. Kun under Bronzen var Stoffet bevaret, gennemtrængt af Bronzerusten. Men dér laa tillige noget andet og forud ikke nogensinde iagttaget, nemlig en stor Hjørnehugtand af Tamsvin (ikke Vildsvin, erklærede H. Winge). Naar den saaledes var anbragt skjult, fristes man til at tro, at den mere har været en Amulet end et

egentligt Smykke. Endvidere fandtes her de stærkt opløste Rester af smaa Bronzecylinger, som har siddet i Overkanten af Frynseskørtet. — Hugtanden ligner ganske Vildsvinets store Hugtand, der sikkert ofte har været anvendt til Smykke, og var for at kunne bæres gennemboret ved Rodenden. Det er jo mærkeligt, at Tamsvinets Tand har været benyttet paa samme Maade, men det passer godt til, at ogsaa nogle Hunde-hjørnetænder fandtes liggende saaledes, at de maa have været syede paa Dragten, ogsaa de iøvrigt gennemborede ved Roden. Det er ligeledes noget særligt for Bustrup-graven og kendes næppe ellers fra Bronzealderen; derimod er det fundet i Slutningen af Stenalderen; i ét Tilfælde var der endda anvendt henimod halvhundrede (altsaa af mindst 13—14 Hunde!). Her kunde der dog ikke findes mere end 3 med Sikkerhed; de var meget opløste. I Bæltet har endvidere siddet, hvad man nok tør kalde Kvindens fornemste Udstyrsgenstand, Dolken. Den var typisk i sin Form, men ikke noget særligt Pragtstykke, dog med fuldt Metalfæste. Den laa i sin Skede, med svært, riflet Mundblik af Bronze, og var gledet lidt ud, saaledes at det saa ud, som var den halvt draget; dette skyldtes dog en Tilfældighed, en lille Sten, som laa lidt op i Underlaget, og som Dolken i Tidens Løb er gledet ned over.

Alt dette kan man sige var den gravlagte Kvindes personlige Udstyr. Men desuden var der to Lerkar, en større Krukke, der maa være Beholder for Fødevarer, og et lille Bæger. Den store Krukke har staaet helt henne i Østenden — den fandtes nu omvæltet, men det maa være sket tilfældigt efter Gravlægningen, hvorved ogsaa et Trælaag, der har ligget over den, var gledet ned. Det er rimeligvis sket længe efter, at Graven var lukket, idet der fandtes

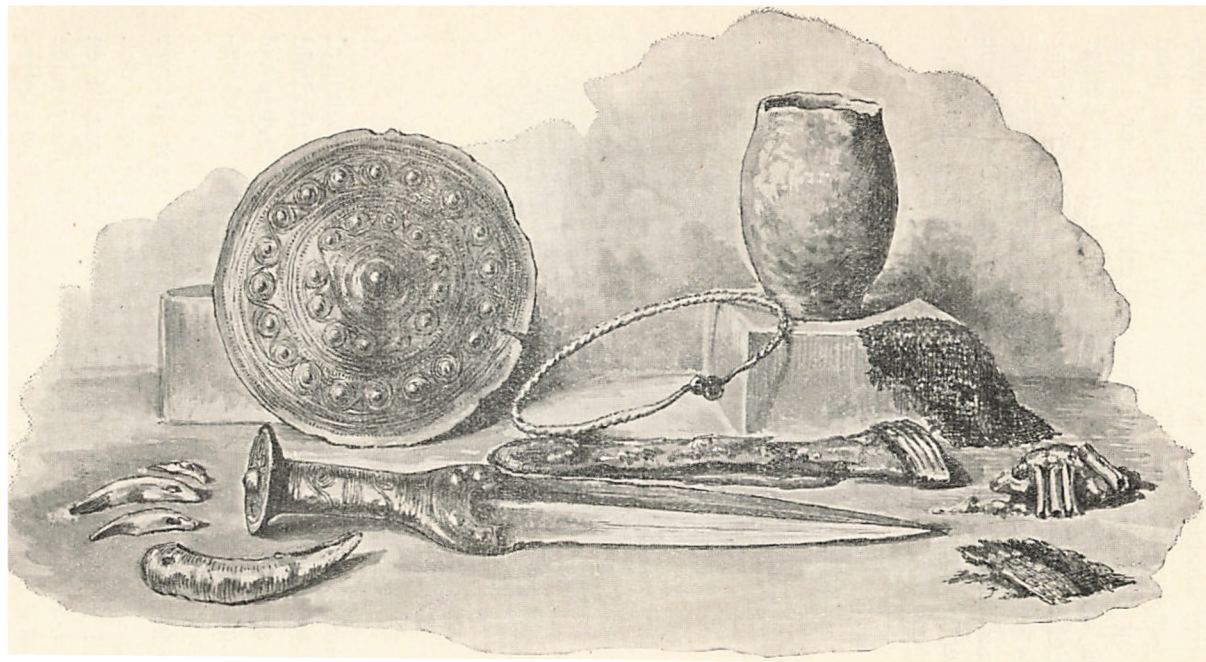

Fig. 11. Oldsager fra Kvindegraven.

Hundetænder.
Tandsmykke.

Bælteplade.

Halsring.
Dolk, Skede.

Bæger.

Tøj.

Cylindre fra Frynseskørt.
Bæltrester.

Rester af Laaget oppe paa Siden af Lerkarret, nu næsten ganske opløste. Bægeret laa lidt længere mod Vest og Nord i Graven. Begge Lerkarrene er i og for sig simple, men der kendes ikke ret mange Lerkar fra dette Afsnit af vor Bronzealder. De er begge gjorte i Haanden, uden Anvendelse af Pottemagerhjul, der først senere blev kendt hos os. Da det ene Kar er et Bæger, var det vel en Drik, som gemtes i

Fig. 12. Stor Krukke (ca. 1 : 6).

det store Kar. — Mærkeligt vil man nok finde det, at disse Lerkar er saa grove, næsten plumpe, i Forhold til de smukke og gode Metalsager; men det ligger vel i, at man har ofret mere paa de personlige Udstyrs- genstande end paa de rene Brugsting.

Efter at vi nu har fremført Fundet, gaar vi over til at se lidt nærmere paa, hvad der kan udledes af det.

Vi har altsaa en Mands- og en Kvindegrav i én og samme Høj. Vi spørger da først, er de fra samme Tid, eller er der Tidsforskel at spore. Fra Kvindegra-

ven har vi Bæltesmykket, Halsringen og Dolken som de Sager, hvis Tidsalder lettest lader sig bestemme. Det store Smykke bærer Spiraler af den Slags, som man kalder „falske Spiraler“, med dobbelte Forbindelseslinier og, hvad der er usædvanligt, en opdrevet Bukkel i Midten. Baade den og de to andre Genstande er iøvrigt fuldstændig karakteristiske og tilhører Bronzealderens 4. Periode, Tidsalderen med det lidt tunge, men solide, rent danske Arbejde, den „store“ Bronzealder (den efterfølges af den „skønne“ Bronzealder). Og der er i de øvrige Sager fra Kvindegraven intet, som ikke kan være fra samme Tidsalder. Angivet i bestemte Tal bliver det vel noget før Aar Tusinde før vor Tidsregnings Begyndelse.

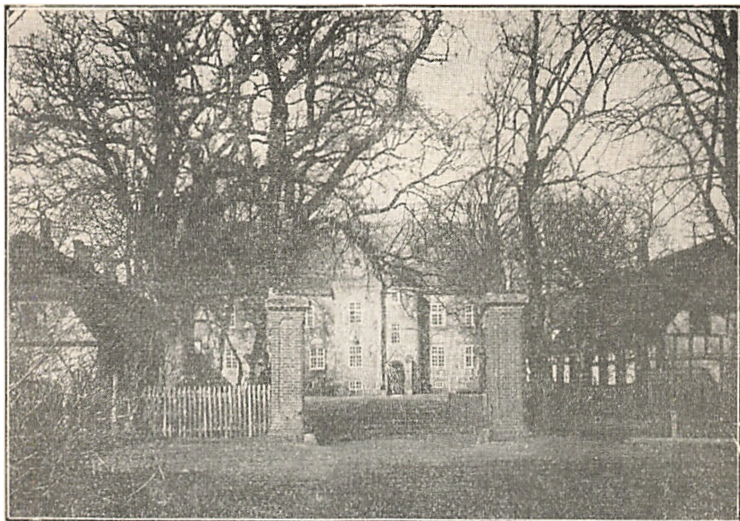
Lidt anderledes staar det med Mandsgraven. Sagerne ser lidt mere uens ud, naar vi skal bedømme deres Tidsstilling. Sværdknappen har rene Spiraler og tilhører samme Tidsalder som Kvindegraven; det samme kan være Tilfældet med Niptangen og Ildtøjet. Men Paalstaven, Stridsøksen, ser ældre ud, svarer til den foregaaende Periode, og Bøjlenaalen ligger snarest midt imellem, viser Blanding af 3. og 4. Periodes Form. Man skulde saaledes snarest sige, at Mandsgraven maa være ældre end Kvindegraven.

Mandsgraven skulde da være den første Grav, hvorover Højen byggedes, den virkelige Centralgrav. Den var jo ogsaa den anseligste. Vel er det ikke sjældent, at der i ældre Høje anlagdes senere Grave lidt til Siden for den første Grav, og at Højen derefter byggedes større og rettedes saaledes, at den fik sit nye Midtpunkt over den nye Grav. Men der er aldrig fundet en „sekundær“ Grav af saa store Dimensioner. Meget snarere er det Kvindegravens Anlæggelse, der har givet Anledning til at flytte Højcentret; det var den, som i Højens sidste Skikkelse nærmest laa i Midten; men

selvfølgelig k a n den delvise Sløjfning af Højen, som er sket i ældre Tid, være sket, og e r sikkert sket ujævnt, saaledes at det ikke længere kunde ses med Sikkerhed, om Kvindegraven virkelig i sidste Skikkelse dannede Højens Centrum. Begge Grave laa nu paa det nærmeste i lige Højde, reelt vist begge paa den gamle Muldoverflade.

Vi fristes til at gaa lidt videre. Den Forskel i Tidsalder, som viser sig i Mandens Udstyr, kan maaske fortolkes som et Tegn paa, at det var ikke en ung, men en ældre Mand, som her blev gravlagt: han fik med sig sine egne Sager, som han havde erhvervet sig paa forskellig Tid. Kvindegravens Sager er mere ensartede. Hun var jo ogsaa ganske ung. Der maa vel lægges nogen Vægt paa, at Gravene, skønt uens i Størrelse dog var ensartede i deres Bygning, — som har man tilstræbt Ensartethed. Det var næppe Mand og Hustru, snarere Fader og Datter, eller Broder og Søster, i hvert Fald to Mennesker, der har staaet hinanden nær i Livet. Og under alle Omstændigheder er de to Bustrup-Grave i samme Høj, Mandens og Kvindens, et af de smukkeste Eksempler, vi kender, paa den Ligestilling i Dødsære, som man kun kan fortolke som Tegn paa, at Kvindens Stilling ogsaa i Livet har været æret. At hun gravlægges med Værg, er et Tegn i samme Retning.

Christen Dalsgaard.

Spredte træk og minder.

Krabbesholm! For mig var der i barndommen noget af æventyrets mystiske glans ved det navn. Det var faders fødested, vidste jeg; men været der og set det, havde jeg ikke — ikke med bevidsthed. Som spæd havde jeg ligget i fodenden af bedstefaders seng, fortalte min fader; men det var før den tid, jeg havde nogen erindring om, og jeg kendte kun bedstefader fra det lille ejendommelige portræt af en gammel mand, der stod på faders gamle skrivebord, det mærkelige egebord med de fire udskårne ben, løver, der holdt på et skjold, og hvis hoveder syntes mig at minde om bedstefaders træk.

Men på væggen hang et lille maleri af gården, et vinterbillede med sne; man så midten af hoved-

bygningen med indgangen ved det halvrunde tårn og to små morsomme, fladkronede, snepudrede træer foran, og under dem kom bedstefader gående med

Parti fra Krabbesholm.

lange, hvide lokker under kasketten hen mod en let skrævende skikkelse; det var onkel Hans, hans ældste søn. Desuden hang der et lidt større billede af bygningen set fra haven, med grønne æbletræer og en lille pige i skotsktærnet kjole midt på en fint

gruset gang; og endelig havde fader i sin stue et fotografi af nyere oprindelse.

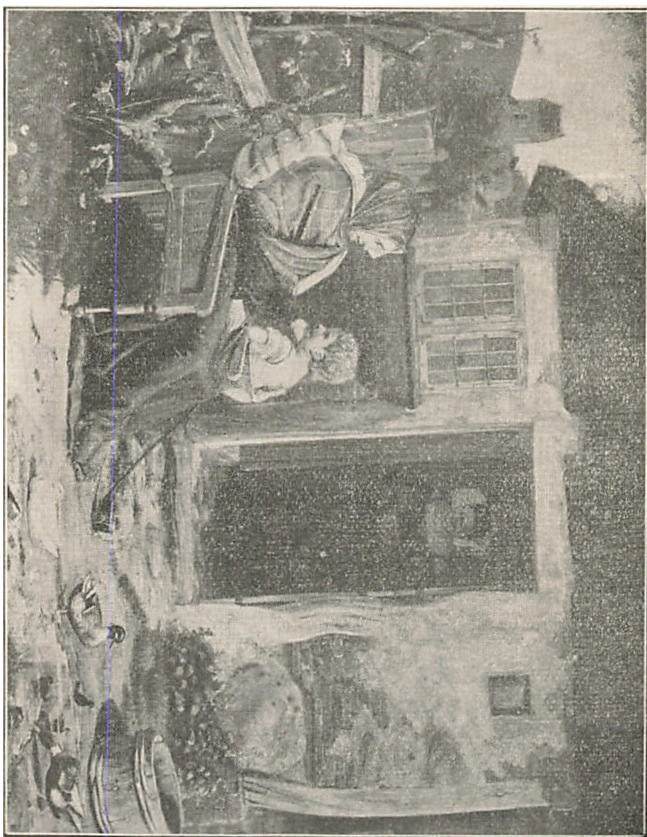
Og så var der faders gamle chatol. Det var af egetræ fra gårdens skov, hjemmelavet af gårdens egen tømrer og med låse og beslag, der sikkert også havde deres oprindelse fra en landsbysmed, om ikke fra gårdens egen. Det var måske lidt klodset, og skufferne gled ikke alt for let eller lydløst; men hvad rummede de ikke af mærkværdigheder! Især „jærnskuffen“, som vi børn fik lov at underholde os med, når vi var forkølede og skulde „ligge i sengen“; navnlig husker jeg et par „jærnhæle“, nogle indretninger til at skrue på støvlehæle for at kunne stå fast på den glatte is på fjorden udenfor.

Men det var ikke blot faders stue, der rummede Krabbesholm-minder. Oppe på loftet stod der i et særligt dertil konstrueret stativ et stort skib, en skonert med meterlangt skrog, i en udførelse, der indtil de mindste enkeltheder svarede til et rigtigt skib. Jeg har aldrig set mage til nydeligt arbejde; alle taljeblokke, f. eks., var udført i hårdt træ, og „tovværket“, der var omhyggelig tvundet af tråde i passende tykkelse, ført igennem fine huller, så det skuffende lignede takkelagen på et „rigtigt“ skib. Det havde min fader og hans brødre „gjort“ med hjælp af gårdens håndværkere; ikke for ingenting havde de under deres opvæxt færdedes ved fjorden, de kendte alle sømandsudtryk, navne på alle arter af fartøjer og tilbehør til skibe; lige uden for gården lå jo Skives havn på Krabbesholms grund.

Men æventyret var ikke blot knyttet til den gamle herregård.

Inde i dagligstuen, på hæderspladsen over sofaen, hang et billede, et temmelig stort oliemaleri. Det er desværre ikke mere til; for sex Aar siden brændte det

i flyttevognen sammen med alle vore ejendele. Men i min erindring står det uudslettelig malet; intet andet kunstværk har jeg studeret som det. Det forestillede

gavlen af et fattigmandshus. Indenfor den åbne dør så man i en lille mørk forstue en gammel kone i grønt- og rødstrøbet skørt, som i hænderne bar en skål med en ske i. Udenfor i solskinnet — det var høj-sommer med klar, dybblå himmel — sad i en simpel

armstol af træ, støttet af puder, en ung kone. Hun havde et tørklæde over hovedet, knyttet under hagen, et lysviolet stribet tørklæde over det højrrøde kjoleliv, hvoraf man kun så ærmerne, og et gulbrunt sjal svøbt om benene; foran hende stod en dejlig, lyskrøllet dreng med sin lille tarvelige, hjemmelavede, tohjulede legevogn, og de to så på hinanden med et udtryk af den ømmeste kærlighed. Det var tydeligt, at hun længe havde været syg og nu for første gang var kommet ud at sidde i solskinnet; og hun og drengen var åbenbart lige glade over, at hun nu endelig var kommet så vidt. På taget kurrede duerne, og i rendestenen foran huset snadrede ænderne; hele billedet åndede en sjælden landlig fred og hygge. Mange, mange gange har jeg som barn — og da også senere — stået fordybet i dette billede; mit første, ubevidste indtryk af malerkunst har det givet mig. Og det billede havde „onkel Christen“ malet, faders broder, som allerede dengang var i Sorø. Det var en lang og besværlig rejse fra Sorø til min faders præstegård på den jyske hede, og kun én gang besøgte han os dér, mens jeg var så lille, at jeg kun har et dunkelt minde derom; men netop derfor kom der vel noget af æventyrets skær over „maleren“, som mine forældre altid kaldte ham, når de talte om ham, ham, der kunde fremtrylle sådanne billeder som det i dagligstuen, og hvis andre berømte billeder jeg hørte om og så fotografier af, og som altid nævnedes som én af landets store kunstnere.

Men også hans vugge havde jo gået på Krabbesholm. Og efterhånden lærte jeg at forstå, hvor meget hjemmet dér havde betydet også for ham og hans udvikling; både den gamle gård og dens omgivelser så vel som Sallingland i det hele har sat dybe spor i hans kunst; dejlige billeder både af naturen og

folkelivet vidner derom; hvor ofte møder man ikke den ejendommelige gamle sallingbodragt, navnlig kvindernes med de fint stivede linhuer, i hans folkelivsbilleder; og i ét af sine billeder, „På en herregård for 100 år siden“, har han malet et hjørne af riddersalen på Krabbholm med udsigt gennem en åben dør til den lille tårnstue. I tårnstuen sidder en ung pige med sit håndarbejde, gennem salen kommer en ung mand med en rose i hånden; begge er de klædt i datidens dragter, som er malede efter hans morfaders og mormoders brudedragter; disse findes nu på Skive musæum. For min bevidsthed er dette billede blevet til en illustration til Molbechs „Ambrosius“; det kunde også godt forestille „skriveren“, der kommer til herregårdsfrøkenen for at vinde det garn, der blev det net, der fangede hans hjærtetfred.

Hvordan var det nu gået til, at Iver Krabbes gamle borg blev maleren Christen Dalsgaards fødested? Ved at få lidt rede på det vil vi med det samme få indblik i hans afstamning nogle slægtled tilbage og derigennem måske hjælpes til bedre at forstå meget både i hans personlighed og hans kunst.

Efter nogle optegnelser, jeg har fået overladt af den ældste broders endnu levende datter, frøken Christiane Dalsgaard i Sorø, stammer slægten på mødrene side fra Fyn. Den første, vi véd noget om, hed Lauritz Jensen og var forpagter på Raunholdt. Hans hustru hed Karen Andersdatter, og de havde en datter, Christiane Sofie, født 1704, død 1776, som først var gift to gange med to forpagtere på gården Krumstrup og derefter tredie gang med Rasmus Hansen, født 1711 i Vittinge, og i 22 år forvalter hos general Neiborg til Vejlegård og Lundegård og død 1783. Deres søn, Hans Rasmussen, blev født nytårsdag 1749 på Slæbækgård; vistnok 1785 købte han Krabbesholm, hvor

han døde 1819. 1784 blev han gift anden gang med Else Cathrine Hansen, født i Vejle mølle 1766; de havde tre børn, Rasmus Hansen Rasmussen, der døde som præst i Håsum i Salling 1849, Hans Rasmussen, død 1856 som ejer af Nyholm i Salling, og datteren Christiane, som var født 17. juli 1788 og 5. oktober 1821 blev gift med Jens Dalsgaard.

Om Jens Dalsgaard, der var født 1. juni 1788 og døde på Krabbesholm 30. oktober 1870, fortæller den ufuldstændige stamtavle, der foreligger, at hans fader hed Christen Andersen Dalsgaard og var født 1753 i „Dalsgaard“, død 1843. Her forekommer navnet „Dalsgaard“ første gang som familiens slægtsnavn, og det stammer naturligvis fra fødegården, som hans fader ejede; faderen hed Anders Christensen, var født 1726 og døde 1820 i „Dalsgaard“. Der er jo mange gårde og landsbyer af det navn — som naturligt er — og adskillige andre slægter har fået deres familienavn efter én af dem uden at være i slægt med maleren Dalsgaard; det „Dalsgaard“, her er tale om, ligger i Asmild sogn udenfor Viborg, og da Jens D. havde to brødre og en søster, er det jo sandsynligt, at der i Viborgeggen endnu lever efterkommere af dem.

Om Jens Dalsgaard, altså min farfader, har fader fortalt mig, at han var bleven skriver på amtstuen; han var den næstældste af de tre brødre og har altså ikke kunnet „få gården“. I embeds medfør skulde han modtage tiendekorn fra bønderne i Salling — det var jo i de tider, da man betalte sine ydelser af den art i naturalier; og da det kneb med at få oplagsplads i Skive, havde man lejet nogle kornlofter af Hans Rasmussen på Krabbesholm. Sådan gik det til, at han først på embedsvegne fik sin gang på herregården; men da han derved blev kendt med datteren Christiane, fortsattes besøgene også efter, at kornlofterne

var tømte, og det endte så med, at de to fik hinanden og overtog gården, først sammen med hendes yngste broder Hans, men siden, da denne fik Nyholm, alene.

Det var vistnok to ejendommelige og betydelige mennesker, der her forenedes. Deres ægteskab var harmonisk og for så vidt meget lykkeligt; men de oplevede tunge sorger og prøvelser. Af ni børn mistede de fem, tre som spæde, men en søn som femtenårs dreng og den eneste datter, der nåede voxen alder, Else Cathrine, som skal have været en sjælden yndig ung pige, 21 år gammel. Og dertil kom, at moderen blev angrebet af en meget ondartet leddegigt, der de sidste 16 år af hendes liv gjorde hende til invalid. Hun kunde ikke gå og måtte bæres til og fra sin seng; men i alle disse år havde hun den mest trofaste og kærlige sygeplejer i sin mand, der med utrættelig omhu og hensynsfuldhed hjalp hende til rette på alle måder.

En ungdomsven af min fader har fortalt mig, hvor smukt det var at se den aldrende mands ridderlige galanteri overfor den syge hustru — når han f. ex. bragte hende de første violer om foråret eller en særlig smuk rose. Han har været en ægte jyde — „stærk og seig“ — trofast og udholdende. At han var stærk, vidner det vel om, at han endnu 67 år gammel havde alle sine tænder friske på én nær, som han i yngre dage have brudt et hjørne af — ved at bide et tretommerssøm over! Det var et væddemål, som han vandt, men med tandens forlis. At han også var „seig“, fik de bønder at føle, som ved hoveriafløsningen betænkte sig på at købe deres gård til den fastsatte pris. De tænkte, at husbond vel gav køb, når de ikke forhastede sig — de har nok også været jyder! Men husbond gav ikke køb; tværtimod blev gårdens pris sat op med 100 daler hvert år, og da

de endelig bekvemmede sig til at slå til — ti år efter, måtte de bøde for deres fejlregning med 1000 blanke dalere.

At sønnen Christen har taget arv efter denne jyd, er let at se. Han er vel blandt alle danske malere den jyske frem for nogen. Han er sammenlevet med jysk natur og folkelighed ikke blot i kraft af sit fødested, sin barndoms egn, men også gennem sin personligheds arv fra faderen, den, der betinger dybden i opfattelsen, hjemkærlighedens samfølelse med de egne og de mennesker, han skildrer. Der kunde nævnes en lang række af hans billeder, der viser dette; her må det være nok at pege på hans forhold til Blicher. Det er ingen tilfældighed, at det billede, han har malet af Blicher på heden (digterens møde med Peiter Benløvs og Linka Smælem), vistnok er det portræt af Jyllands sanger, de fleste af os tænker på, når vi skal forestille os ham.

Og ét af hans allerbedste folkelivsbilleder, „En afsked“ (på musæet i Århus), har hentet sin idé fra Blichers „Hosekræmmeren“, selv om det ikke er en ligefrem illustration til Esbens og Cecilies afsked. Men på min faders væg hang i en lille simpel ramme, der kun dårligt havde beskyttet det mod tidens tand, — træorme havde bogstavelig gnavet huller i det — en flygtigt henkastet, vandfarvelagt tegning, der forestillede den scene; over og under billedet var prentet de bekendte linjer:

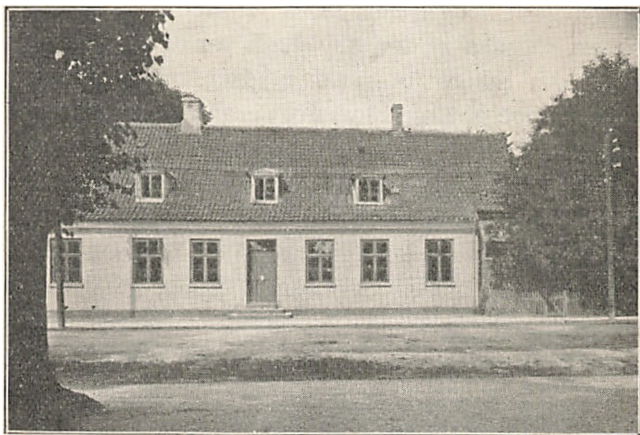
Den største sorg udi verden her
er dog at miste den, man har kjær,

og jeg glemmer aldrig det gribende udtryk af sorg, det fåreslørede blik, hvormed den stakkels Cecilie tog afsked med sin ven.

Men der er så meget i Christen Dalsgaards kunst, der ikke kan forklares af fædrearven, men peger mod en anden kilde: Hans moders personlighed. Det er det lysere lune, det — man kan godt sige: skælm-ske, der præger så mange af hans billeder og stikker hovedet frem i adskillige af de alvorlige. Sansen for det muntre, morsomme er jo udpræget fynsk, og den kan han sikkert takke sin fynske afstamning for; den er hans mødrearv. Det er vel i det hele den, der har gjort ham til kunstner, skænket ham den letbevæ-gelige, skabende fantasi, som er kunstnerens særeje; den jyske natur har givet denne kunstnerævne alvor og dybde. Hans morfader skal have været en højt begavet og i det hele taget udmærket mand. Og om hans moder fortæller min kusine, at hun på sin vis også var kunstner. Af den fineste tråd strikkede hun de dejligste kniplinger, og mange af mønstrene dertil tegnede hun selv. Hendes stakkels vanføre hænder kunde ikke selv tage noget; fingrene var krumme og sammenknugede af gigten, og hun kunde ikke rette dem ud. Hun fik da andre til at stikke en blyant ind mellem fingrene, og på den måde prikkede hun på et stykke papir mønstre, som så hendes ældste søn tegnede op for hende på kvadreret papir, så hun kunde strikke efter dem — strikkepindene blev ligeledes stuk- ket ind mellem hendes fingre.

Lad mig her tilføje, at kunstnersansen ikke var den eneste åndelige arv, hun gav sin søn; hendes fromme sind, der hjalp hende til at bære sin tunge skæbne, sin hjælpeløshed og sine store lidelser, har visselig haft betydning også for ham til at befæste ham i den enfoldige, inderlige kristentro, som ikke blot har givet sig udtryk i hans religiøse billeders dybe følelse, men bar ham oppe i liv og død.

Udover et par kortvarige besøg i Sorø i min studietid — ferierejserne gik jo næsten altid til den hjemlige jyske præstegård — havde jeg næsten ingen forbindelse med „onkel Christen“ indtil 1900. Men i det år føjede det sig således for mig, at jeg efter et syv-årigt ophold i Askov som lærer ved højskolen dér blev forstander for Sorø folkehøjskole. Derved kom jeg jo

Christen Dalsgaards hjem i Sorø.

til at bo, om ikke just dør om dør med onkel, så dog så nær, at der ikke gik en uge, hvor vi ikke sås én eller flere gange, og da onkel allerede dengang kun meget sjældent vovede sig så langt på sin daglige spaseretur som til højskolen (den lå en fjerdingvej fra hans hus), var det så godt som altid mig, der besøgte ham, og således blev jeg så fortrolig med det hjem, som jeg ikke har været med noget andet fremmed hjem hverken før eller siden.

I det ydre var der intet anseeligt eller kunstnerisk ejendommeligt ved det hus, som rummede maleren Dalsgaards hjem — ud over en smuk dørhammer på

indgangsdøren. Det lå på hjørnet af den nuværende „Storegade“ og „Frederiksvej“, langs „Storegade“; en efter byforhold temmelig stor have optog det nordøstlige hjørne af grunden og strakte sig i hele dens dybde langs Frederiksgade. Da min onkel købte det, lå det i „Sorøstræde“, udenfor den gamle byport, som for længst er nedrevet; da var man dér „på landet“, og haven stødte op til grønne marker. Der stod adskillige gode frugttræer, bl. a. et dejligt gråpæretræ, i haven, foruden at den gav plads for et rigt blomsterflor; i det tidlige forår var pladsen under pæretræet som et tæppe af vinterblomme („erantis“) og vintergæk.

Selve huset, der nu har måttet give plads for en moderne forretningsbygning, var temmelig langt, med kun stueetage, men med tre kviste på taget. Det så fra gaden temmelig kedeligt ud. Men kom man ind ad havelågen ved gavlen og gennem haven ind i gården, blev man overrasket ved at finde en morsom gårdsplads mellem forhus og baghus, bindingsværk med lyserøde tavler og violette stolper, malet som udhusesene på Krabbesholm, som han mindedes det fra sin ungdom.

Og inde i stuerne bar så at sige hver krog, hver lille ting vidne om, at man var i en kunstners hjem. Der var ingen overdåd, ingen pragt nogen steder; men alt var præget af den fineste smag og samstemt til en harmonisk helhed. Naturligvis holdt husets herre af stærke, rene farver. Spisestuen, som man havde på venstre hånd, når man fra gaden kom ind i den ret mørke, men rummelige forstue, var holdt i en varm, gul okkerfarve over sorte paneler. Loftet var oliemalet, hvidt med en stor krans af ege- og bøgeløv, malet af onkel selv tillige med andre ornamenten i hjørnerne. Bohavet var ganske simpelt fyrretræ, men smukt og enkelt i formen og malet med de samme

farver som væggene, gult og sort. Til højre kom man fra gangen ind i dagligstuen, det eneste værelse, der var ofret lidt mere på. Loftet var her af træ, men ganske vist kun fyr, efter onkels egen tegning; væggene havde høje paneler, mørk egemalede, med en lille hylde øverst hele vejen rundt; derover var væggen klædt med mørkrødt tapet. Det var synd at sige,

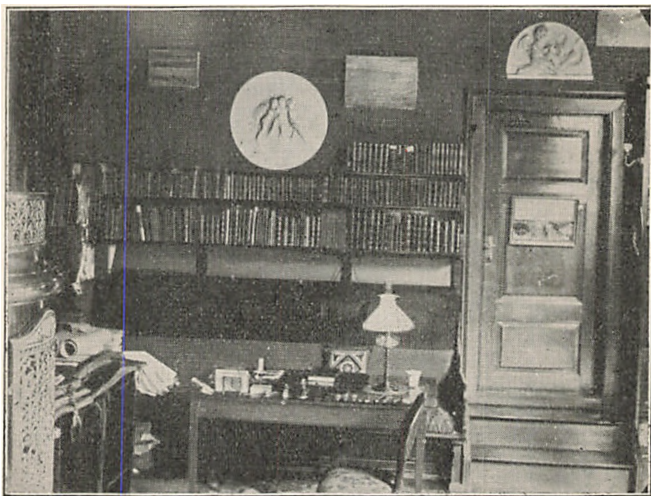
„Malerstuen“.

udstyret i stuen var overdådigt; men det var dog af lyst poleret træ og med plyshbetræk.

Fra dagligstuen kom man ind i en ejendommelig, ligesom to-delt stue, der på en gang var tantes stue og havestue. Den var malet klar himmelblå, loftet hvidt med ligesom en guirlande af pileblade fra hjørne til hjørne. Sofaen og et par af stolene fra denne stue, vist tegnede af Hilker, står nu — ligesom onkels farveskrin, han altid brugte hjemme — på Hirschsprungs museum.

Ad en lille tre-trins trappe kom man fra denne stue ned i „malerstuen“, på én gang kunstnerens værk-

sted og studerekammer. Det var delvis en tilbygning til det oprindelige hus; den meget store højde til loftet — 6—7 alen — var vundet ved nedgravning under grunden. Der var ét karnapvindue, fyldt med blomster lige ved trappen og et mægtigt stort i den tilbyggede del, den egentlige „malestue“, som gav udmærket og meget smukt lys. Det store rum var ved en række

Læsekrogen i malerstuen.

staffelier med billeder på delt i en mindre og en større del*). I den første var den hyggelige læsekrog, hvor onkel om aftenen gjorde historiske og arkæologiske studier til brug for sine historiske malerier. Han sad dér på en hård panelbæk, som var anbragt langs væggen i krogen med en boghylde over, ved et uhyre simpelt fyrretræsbord med firkantede ben — et skrivebord havde han aldrig ejet. I malerstuens hovedafdeling sad — eller stod — han og arbejdede om dagen.

*) Billedet her er taget efter kunstnerens død, da den oprindelige ordning var ændret.

Han var en såre flittig mand; altid havde han noget under udarbejdelse, enten en ny idé eller en gentagelse af et ældre motiv, som var blevet levende for ham på ny.

Hele den lange række af bibelske billeder, som blev købt af generalkonsul Johan Hansen og siden skænket til amtsmusæet i Sorø — 23 billeder, alle i samme format*), som skildrer Jesu liv, er jo for en stor del malede, efter at han var kommet på den anden side af „støvets Aar“, og hvad man end vil mene om disse billeders kunstneriske værdi, vil man nødes til at indrømme, at det rent arbejdsmæssigt er en bedrift, selv om man ikke tager hensyn til kunstnerens alder.

En Gentagelse efter en skitse til „Nadver i hjemmet“ blev også malet i hans sidste leveår; det findes i Hirschsprungs samling. Det første billede blev borte i England, hvortil det var sendt til en udstilling af dansk malerkunst; det kom aldrig tilbage.

I 1906 malede han et lille nydeligt, stemningsfuldt billede, „Det lakker nu ad aften brat“. En lille pige står på en stol ved en glug og læser ved aftenrødens sidste stråler af salmebogen for en gammel kone, der sidder i en lænestol i sin fattige stue. Det er vistnok det sidste billede, han udstillede; men ved hans død stod endnu et lille, næsten fuldendt billede på staffeliet, en gammel kone, som står udenfor sin hyttedør og nejende hilser på præsten, der med hustru og datter går forbi på en sti langs den modne rugmark. Han arbejdede til det sidste.

I malerstuen var han altid at finde i den lyse tid på dagen. Der sad han og talte med den, der kom til ham, enten han nu blev ved med sit arbejde eller

*) Nøjagtig udtrykt er der kun 21 billeder, men midterbilledet — Jesu svar på Johs.' spørgsmål — består af 3 billeder i samme format som de andre, men samlede i én ramme.

lagde pensel og palet og satte sig ved siden af sin gæst i den gamle, sorte sofa, der var det eneste nogenlunde magelige sæde i det store rum.

Væggene var helt dækkede af skitser og billeder, og på en skov af staffelier stod ligeledes billede ved billede — sikkert om ved et par hundrede i alt. Man kunde aldrig blive ked af at se på dem. Der var en mængde landskabsstudier blandt dem; især billeder fra egnen om Krabbesholm. Efter min ringe mening er disse landskabsstudier noget af det bedste, han har malet; især mindes jeg et dejligt studie, en bugt af Limfjorden med bakker i baggrunden, og et led mellem haven og skoven; men der var mange andre, en bakke med blomstrende lyng, en grusgrav og et yndefuldt billede af den gamle gartnerbolig; jeg synes, jeg aldrig har set noget smukkere end skyggespillet af vedbend og vildvin på den rødkalkede mur.

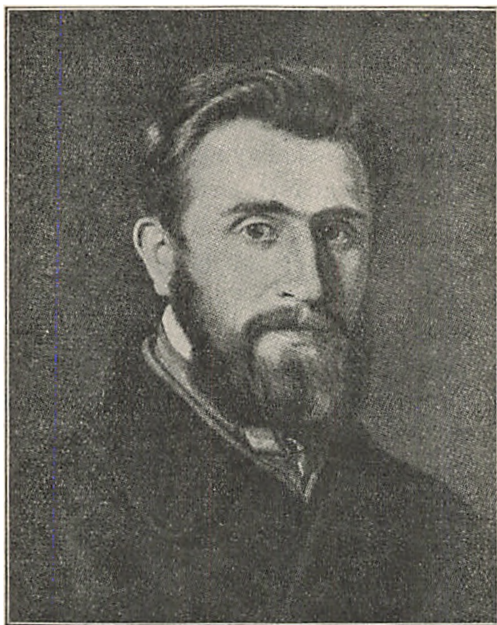
Så var der jo en del interiørstudier, som for en stor del går igen i de kendte figurbilleder; studierne var jo det materiale, han øste af til sine atelierbilleder. Men det gik vel ham som de fleste ældre malere, at de senere malte billeder ikke nåede studierne i friskhed og liv. Disse interiørstudier mindede mig altid om de gamle Hollændere; som landskabsmaler synes jeg, han kan måle sig med Kyhn og Rump i disse studier. Men han var jo nu en gang i den almindelige bevidsthed „historiemaler“, og det var derfor altid figurbillederne, der spurgtes om.

Både som kunstner og som menneske var min farbroder en stærk, særpræget personlighed, i en vis forstand konservativ af natur og anskuelser, fast forankret og trygt hvilende i det, han en gang havde til-egnet sig og gjort til sit personlige eje. Derfor måtte han naturligvis som kunstner opleve, at „tiden“ løb fra ham; han var ikke mere „moderne“, man affærdi-

gede hans kunst med et skuldertræk, den „stod“ ikke til den naturalistiske skoles flotte penselføring og blændende farvevirkninger. Men han blev så gammel, at han oplevede det omslag, som altid kommer for det ægte og personlige, når man har tid til at vente. Jeg mindes en anmeldelse fra 80-ernes slutning, af forårsudstillingen, hvor anmelderen udtalte, at man gjorde ham den bedste tjeneste ved at forbigå ham i tavshed og beklagede, at en sådan veltjent kunstner stadig kunde udstille uden censur. Men i århundredets sidste år begyndte strømmen at vende. Da fik man på ny syn for værdien af den trofaste ærlighed og inderlige fordybelse i æmnet; kunstkere og -købere valfartede til den gamle maler i Sorø, og hans billeder, gamle og nye, fandt afsætning. På hans 80-årsdag tolkede maleren Viggo Pedersen i varme ord — formede i et smukt digt — som ordfører for en deputation fra kunstakademiet — den ærbødighed og taknemlighed, danske kunstnere nærede for Dalsgaards indsats i fædrelandets kunst, og et par år i forvejen havde Gyldendals forlag udsendt Knud Søeborgs smukt udstyrede bog: „Christen Dalsgaard og hans kunst“ med dens meget anerkendende og i det hele retfærdige vurdering af hans livsværk.

Søeborg var i den tid, han arbejdede med bogen, en hyppig gæst i Dalsgaards hjem og modtog en del mundtlige oplysninger af ham; hans skildring er, som sagt, som helhed sympatisk og forstående, og man må derfor undres over — ligesom det ærgrede og stødte min farbroder — at han har kunnet få sig selv til, ved omtalen af et par af de religiøse billeder, at indflette et par af billedets motiv ganske upåkrævede, men temmelig taktløse hånende bemærkninger om den religiøse tro, hvoraf billedet er fremgået, og som han vidste var den gamle kunstners.

Det var i øvrigt den beskedne kunstner imod, at en sådan bog skulde skrives om ham, mens han endnu var i live; og kun hensynet til den syge forfatter, for hvis existens det havde betydning at få lov at skrive bogen, fik ham til at gå ind på tanken.

Ungdomsportræt af Christen Dalsgaard,
malet af Vermehren.

I sine anskuelser var han konservativ — fuldblods højremand. Dertil bidrog naturligvis den kres, han kom til at leve i; Sorø var en lille konservativ by, Akademiets lærere var alle konservative, én af dem — overlærer Eugen Ibsen — endogså politisk fører, i adskillige år rigsdagskandidat og vistnok også redaktør af det stedlige højreblad, og han og hans hustru var nære venner af huset. Men den lille by kunde jo umu-

lig hævde sin konservatisme overfor det overmægtige landbodemokrati, som støt og stadigt sendte gamle Alberti ind i folketinget som Sorøkredsens rigsdagsmand. Derfor blev det kun en afmægtig opposition, der ydedes, og en sådan afmægtig kamp er vistnok den bedste jordbund for fanatisme, der jo i forvejen i de lange provisorieår trivedes kraftigt.

Også overfor højskolen, som blev rejst 1888, virkede den politiske fanatisme. Den blev strax udråbt som en venstre-rede; Hostrup, som talte ved indvielsen, kaldte den — lidt udæskende — livets skole i modsætning til „den sorte skole“ på Akademiet, og bølgerne gik højt. Det var derfor med lidt bange anelser, jeg i 1900 gik ind hos onkel og meldte mig som den nye forstander for Sorø højskole. Noget absolut glædesbudskab var det heller ikke for ham. Men han forsonede sig snart med tanken. Tiderne var jo ikke de samme i 1900 som i 1888. Og så var hans konservatisme heller ikke af den forbenede, ganske upåvirkelige art. I de syv år, han levede, efter at vi var kommet til Sorø, voksede hans folkelige forståelse, og hans syn ændredes i mange retninger. Han havde i de mange år levet fjærnt fra „bønderne“, som han egentlig kun kendte i højrebladets karrikaturer; enkelte, som han var kommet til at kende, satte han stor pris på.

Det var vistnok i 1903, der blev dannet en landboforening for Sorøegnen. En af lederne, landstingsmand Peter Rasmussen, Krøjerup, kom til mig og bad mig spørge onkel, om han ikke vilde tegne et præmie-diplom til dem i stedet for de almindelige kedelige sten-trykte. Jeg svarede, at det vilde jeg gærne; men jeg rådede dem til selv at gå til ham med deres bøn, da han sandsynligvis overfor mig vilde slå det hen. De

fulgte mit råd, og da jeg et par dage senere kom ind til ham, fortalte han:

„Nu skal du høre! I forgårs kom der et par mænd ind til mig — stoute karle — og bad mig tegne et diplom til brug ved deres dyrskue. Jeg sagde først nej, men da jeg havde talt lidt med dem, lovede jeg det alligevel. Så skulde de skrive, hvad der skulde stå på den, og den ene skrev det med en håndskrift så fast og smuk, at jeg forbavsedes. Jeg forsikrer dig, jeg var stolt af mit folk!“

Han tegnede så et meget smukt billede af Klosterporten i Sorø, den smukke gamle indgang til Akademiets grund, hvor dyrskuerne i begyndelsen blev holdt; gennem portåbningen ser man en hingst blive travet, og i rammen om billedet tegnede han på den ene side Absalon i bispeskrud, på den anden Esbern Snare i krigerdragt; for nedenunder i rammen ser man til venstre munke i haven, der får besøg af Absalon, til højre Esbern ride ud til kamp; i midten står med store bogstaver: „Axel og Esbern Snare, de tårned det danske hus“.

Det er vistnok et enestående præmieblad, som ingen anden landboforening har mage til, — i den stue, hvor det kommer til at hænge, findes der i alt fald ét kunstværk på væggen. Om ikke hele hans kunst vidnede derom, vilde alene dette billede fortælle, hvor dyb en samfølelse han havde med sit folk, en ægte folkelig kunstner.

Blandt byens håndværkere var han også meget anset, måske også en lille smule frygtet, fordi hans praktiske sans og sikre blik nok skulde opdage alle svagheder i deres arbejde. Han var altid villig til at hjælpe med råd og dåd, når man bad ham, f. ex. hjælpe malerne med at angive og sammenstille farver til værelser.

Et lille træk, der viser hans praktiske sans, har Søeborg meddelt.

En af hans venner i Sorø lod foretage en ombygning i sit hus, og bl. a. skulde der lægges et nyt gulv over cementunderlag. Men før gulvet kunde lægges, måtte man have sikkerhed for, at cementen var tør, ellers var der fare for svamp.

Da der var gaaet nogen tid, mente mureren, at cementen var tør; men onkel mente nej. Da mureren blev ved sit, foreslog onkel at lade det komme an på en prøve: Ganske simpelt strø lidt sukker på cementen. Sukkeret smeltede, havde altså suget fugtighed fra cementen, og der blev ikke lagt gulv den gang!

Den tone, der rådede i hjemmet, var gammeldags patriarkalsk. Det var så langt fra, han var nogen hustryran; men hans milde og blide hustru, en datter af en byskriver Hansen i Skive, så op til sin mand på gammeldags manér, og det føltes som noget ganske naturligt og selvfølgelig, at han var hovedpersonen i hjemmet. I ægteskabet var der kun ét barn, en datter, der var død som spæd; men de havde adopteret et forældreløst pigebarn som ganske lille, og hun, der var begges øjesten, blev dem den kærligste datter; hun hjalp væsentlig til, at der kom liv i hjemmet, der jo nok uden hende var blevet meget stille; tante havde et dårligt ben og kunde ikke færdes ude, og onkel var det i hans senere år meget vanskeligt at drage ud; han led af en vistnok væsentlig nervøs svaghed, der gjorde, at han helst holdt sig hjemme. Men dér kunde han udfolde sin naturlige munterhed og livlighed; han holdt meget af ungdom og var kemisk ren for al professorværdighed.

I sine yngre år havde han været temmelig heftig af gemyt og holdt nok ikke meget af modsigelse; men som årene gik, blev han såre mild og sagtmodig.

Jeg mindes en morgen i mine drengeår; jeg var kommet ned fra København for at mødes med min fader hos onkel. Da jeg kom ned i malerstuen, sad de to brødre dér, lidt røde i hovederne begge to, og samtalen var åbenbart pludselig gået i stå. Det var i provisorietiden, og de to stod på hver sin side og havde nok vexlet temmelig skarpe ord; men nu, da jeg kom, blev der brudt af, og vi havde en meget hyggelig dag der nede. Siden hen i tiden, efter at jeg var blevet bosiddende i Sorø, var tiden jo i politisk henseende blevet en anden, modsætningerne afsløbne, og onkel og jeg kunde i al fordragelighed tale også om politik. Min kusine var en stadig gæst på den forhen så forkætrede højskole, og vore efterårsmøder blev begivenheder, som også i høj grad interesserede den kres i Sorø, som stod min onkels hus nærmest.

Om min onkels sidste dage har jeg en levende erindring.

I malerstuen stod en stor, gammel kakkelovn, som havde udtjent og ikke mere formåede at opvarme det store rum. Han bestilte så en ny, stor døgnbrænder; den gamle ovn blev taget ned, og den nye skulde stilles op. Det var lige efter jul, og vejret var koldt; i malerstuen var temperaturen nær frysepunktet. Men den vigtige begivenhed med den nye ovns opstilling måtte onkel naturligvis selv være med til, at der ingen fejl skulde gøres. Han gik da dér nede med en pelskrave over skuldrene, men naturligvis frøs han og blev forkølet. I begyndelsen tænkte hverken han selv eller vi andre, at det betød noget særligt; men hosten vilde ikke holde op, og han blev øjensynlig svagere. Endelig erklærede lægen, at det var en begyndende lunge-

betændelse, og det blev snart klart, at han ikke havde kræfter til at overvinde den. Han blev plejet på det bedste; en god veninde af hjemmet, som havde været sygeplejerske, kom til hjælp; men der var intet at gøre. Da han selv forstod, at det bar mod enden, ønskede han, at vennerne skulde komme og tage afsked. Han var for svag til at tale med nogen, vilde kun ønske dem „Gudsfred“. Til én af de nærmeste, som overvældet af sin sorg hulkende sank ned på en stol, sagde han: „Ikke græde — kun fred og glæde!“ Han lå mest stille hen de sidste dage og nætter, men hosten voldte ham store smerter, og den gamle huslæge vilde ikke give ham morfin, da han frygtede, han ikke kunde tåle det, så svag han var. Onkel fandt sig tålmodig deri: „Nej, så vilde vi jo være som Vorherre“, sagde han. En tidlig morgenstund i februar lukkede han så de trætte øjne for sidste gang. Hans kiste blev stillet i malerstuen, hvorfra den et par dage senere førtes til kapellet ved Sorø kirke, mens aftenklokkerne ringede solen ned; sit sidste hvilested fandt han på den nye kirkegård, nær „Filosofgangen“, hvor han så ofte havde vandret under de dejlige bøge og ege, i den blide Sorønatur, som var blevet ham så hjemlig og kær gennem de mange år, at han næsten aldrig kunde løsrive sig derfra; og til den lille by ved den skovkransede sø vil hans navn altid være uløseligt knyttet.

A. D. D a l s g å r d.

Skive-Generalen.

Af *Otto L. Sørensen.*

Den fra Kampen i 1711 uden for Wismar i Storher-tugdømmet Mecklenburg-Schwerin saa berømte Oberst, senere Generalmajor ved de jydsk Landkyradsere, Christian Fursman, var af en Borger-slægt fra Skive, hvor han fødtes 1660. Hans Fader hed Christen Jensen Fursman¹⁾ og var sikkert identisk med den Købmand Chr. Fursmand, hvis Gaard i Matriklen over Skive fra 1661 nævnes i Taxationen som beliggende i Tingaaden²⁾.

Hans Moder kan muligvis være den Maren Fursmand i Skive, der omtales 1673³⁾, og Faderen var antagelig den Gang død, thi han nævnes ikke i Skive Købstads Regnskab 1670, 89 og 90⁴⁾.

Ligesom flere af sine samtidige Slægtninge valgte Christian Fursman Soldaterstanden. Han havde vistnok i en Aarrække tjent i Underklasserne, da han 1689 blev Løjtnant i Biegens nye Dragonregiment, der som Hjelppetropper 1692 sendtes til Ungarn i Kejserens Tjeneste.

Her tjente Fursman sig op til Kaptajnløjtnant 1693, Kaptajn 1695 og udnævntes til Major 1698⁵⁾. Hvilken skøn Blanding det danske Hjelpekorps efterhaanden kom til at bestaa af, kan man skønne om, naar man hører, at et hvervet Dragonregiment under Ernst Gotskalk Bülow, sædvanlig kaldet det ungarke,

fordi det i 9 Aar havde kæmpet i østerrigsk Tjeneste, ved Hjemkomsten væsentlig bestod af Magyarer, Kroater og andre Halvasiater⁶). Fursman blev efter Hjemkomsten sendt til Norge som Oberstløjtnant ved 1. søndenfjældske Dragonregiment; men antagelig var det under Opholdet herhjemme, han giftede sig; thi efter Major Gert Tantzers Død 1694 ægtede han dennes Enke, Ellen Maria Lange, der var Datter af Kancelliraad, Landsdommer Villum Lange til Asmildkloster⁷), og havde, da han 2. Juli 1702 udstedte sit Testamente i Brustad, været gift en rum Tid⁸).

Da der 1704 i Danmark dannedes 2 Landdragonregimenter, et sjællandsk og et jydisk, blev det sidste tildelt Fursman⁹). Andetsteds fortælles¹⁰), at Fursman selv dannede dette Regiment af udskrevne Bønderkarle fra Jylland, hvormed han drog i Felten under det dansk-svenske Felttog i Nordtyskland 1711, hvor et dansk mindre Korps blokerede Wismar, der var i svensk Besiddelse fra 1648—1803.

I en Træfning ved nævnte By den 5. Dec. s. A. stod hans Regiment for første Gang over for Fjenden, og her udmærkede han sig i Spidsen for disse sine jydske Dragoner, idet han ved et kækt Indhug paa de svenske Karreer vendte Kampen til Sejr for de danske Vaaben.

De danske Tropper tog saa eftertrykkeligt imod den svenske Garnison, da den vovede et stort Udfald for at overrumple, at den næsten blev fuldstændigt oprevet. Paa denne Dag modtog hans Regiment Ilddaaben, og her var det, at Navnet „Fursmans Dragoner“ blev bekendt.

I Betragtning af, at Regimentet var jydisk, var det vel derfor navnlig i denne Landsdel, at der siden hen gik Sagn om dets Bedrifter, som fortælles paa følgende Maade: „Der blev Larm i Lejren; ingen vid-

ste, hvor Fjenden var, uden de, som bleve attakke-rede. Fursmans Dragoner, som var jydske Karle, fik ej Tid til at sadle eller iføre sig Mundur, men opmun-trende hinanden kastede de sig paa bare Heste, Pal-lasken ved Siden, Pistolerne i Beltet og Karabinen i Ringen, dels halvt iklædte, dels i bare Skjorter; og i største Hast søgte de Ilden, hvor den var størst, an-førte af deres Chef, og gjorde ved denne hurtige An-komst paa Fjenden saa store Massakre, at af 3000 neppe kom 400 Mand tilbage.“⁽¹¹⁾)

Saaledes nedskrives Beretningen en Menneskeal-der senere af en gammel Officer, som dog 1711 havde ligget for Stralsund med Hovedhæren, men som, da han skrev, havde trukket sig tilbage til sin Gaard i Thy — og saaledes har den vel ogsaa lydt i „Fol-kets Munde“.

Overleveringen, der ikke altid kan holde Rede paa den rette Sammenhæng, fortæller, at dette Regiment til Belønning blev gjort til Kyradserer, men ellers stemmer den næsten overens med en senere trykt Be-retning fra Fursmans Chef Generalløjtnant Rantzau selv, skrevet 2 Dage efter Begivenheden, hvori det hedder: „Ved et overordentligt Held havde jeg faaet Efterretning om, at Fjenden havde en Plan for mod mig, og Klokken 3 om Morgenen lod jeg derfor sadle og stænge op, for at Alt kunde være færdigt til Ud-rykning ved første Trompetstød. Jeg udsendte 3 Pa-trouiller, hver paa 30 Ryttere, imod Wismars 3 Porte for at patrouillere der hele Natten og iagttage Fjen-dens Holdning, men de bleve alle drevne tilbage. Kl. 5 kom Fjenden med hele sin Magt mod min højre Fløj; han drev Posterne og Pikettet tilbage, som saa sluttede sig til Dragonregimentet Bülow, hvornæst Fjenden med 3 Batailloner og 3 Kanoner rykkede frem imod dette Regiments Lejr og stak Ild paa Barakker-

ne. Jeg befalede straks Regimenterne Donop, Fursman og Brockdorf til Understøttelse. Det var dengang endnu ikke lyst, og jeg kunde aldrig tro, at det virkelig for Alvor var Fjendens Plan at angribe os fra den Kant. Jeg gav derfor Generalløjtnant Legaard Ordre til (med de 4 nævnte Regimenter) at blive fast staaende, hvor han var, og ikke at inklade sig i Kamp, før det var saa lyst, at man kunde iagttage Fjendens Forehavende. Jeg selv blev sammen med Generalmajor Levezow paa vor venstre Fløj, hvor jeg antog, at Fjenden for Alvor vilde angribe. Jeg beordrede en Bataillon af Oberst Hansens Regiment til at dække vor venstre Flanke; den stillede sig i en Snævring, som Fjenden maatte passere, understøttet af Oberst Løvenhjelm's Regiment. Derpaa tog jeg Ophold bag Midten med Brigader Juels Regiment for at kunne holde Øje med Alt og være tilstede, hvor Omstændighederne maatte kræve det. Vi ventede i over 2 Timer i denne Opstilling, i hvilken Tid Fjenden vedligeholdt en stærk Kanon- og Gevær-Ild og flere Gange søgte at trænge ind i vor Lejr, hvorved de dog hver Gang bleve drevne tilbage af vore Eskadroner. Men da det blev Dag, og man kunde se og skjelne Alting, begyndte Generalløjtnant Leegaard at hugge ind med sine 4 Regimenter, hvilket Fjenden udholdt tappert og uden at vakle. Jeg tog derfor den Beslutning at rykke frem i fuld Galop med Regimentet Juel for at falde Fjenden i Ryggen. Da Svenskerne saa det, begyndte de at trække sig tilbage, men i god Orden. Da de imidlertid bleve angrebne af Leegaard i Fronten, af Levezow og Fursman (Løvenhjelms?) i Flanken og af mig i Ryggen, tog først Fjendens Rytteri i stor Skyndsomhed Flugten og derpaa ligeledes Fodfolket, alle i stor Uorden. Nu afskar jeg dem Vejen med Brigader Juels Regiment, men imedens slut-

tede 2 svenske Batailloner med 4 Kanoner en stor Karré, som dog blev bragt i Uorden af Regimenterne Donop og Fursman. Da de nu ikke vilde overgive sig efter at være opfordrede dertil, saa brød Fursmans Regiment uden videre Omstændigheder ind og splittede deres Bataillonskarré med Sablen i Haanden, saaledes at Alt i Kampens første Hede blev hugget ned eller dødelig saaret. Medens det svenske Rytteri ikke led synderligt, thi det tog det Parti at salvere sig itide, skal af Fodfolket kun 31 Mand være komne tilbage til Wismar. Tabet var ialt 2404 Mand, hvoraf 478 laa døde paa Valdpladsen, medens 45 Officerer, 128 Underofficeer og 1330 Menige, foruden 470 Saarede, bleve tagne til Fange; 9 Kanoner bleve Sejerherrernes Bytte. De Danskes Tab var kun 135 Faldne og 144 Saarede.“ Den Hæder, Fursmans Regiment indlagde sig, maatte fremkalde saa meget større Glæde i Hjemlandet, som dette Regiment var nationalt, d. v. s. bestod af udskrevet Mandskab, medens Størstedelen af Hæren som bekendt dengang var sammensat af hvervede Tropper¹²). Ligesom „Fursmans jyske Karle“ viste sig som brave danske Soldater den første Gang, de var i Ilden, saaledes blev de ved dermed, saalænge Regimentet bestod, d. v. s. under hele den store nordiske Krig. Deres Indhug paa de svenske Karreer var glimrende, selv om maaske Traditionen, der med Forkærlighed har beskæftiget sig med dette „nationale“ Regiment, har „broderet“ (pyntet) lidt paa dets Bedrifter og heller ikke har Ret, naar den lader dets Forandring til et Kyradseregiment være en Belønning for disse. Ordren om at sætte Regimentet „paa Rytterfod“ var den Gang allerede et Aar gammel¹³).

Forøvrigt var Forskellen mellem Kyradsere og Dragoner allerede paa den Tid mest en Navneforskel.

Fra først af havde kun Kyradsernerne været egentlige Ryttere, Dragonerne derimod beredent Fodfolk, der marcherede til Hest, men kæmpede tilfods, saaledes som man i nyere Tid atter har indført det ved de engelske Hære i fremmede Verdensdele. Men i Tidernes Løb var Kampmaaden bleven den samme, skønt Dragonerne intet Kyrads bar og var bevæbenede med Musket i Stedet for med Karabiner og Pistoler. Iøvrigt adskilte de sig kun fra Rytteriet i saadanne Smaating, som at de havde Kaptajner i Stedet for Ritmestre, Fændriker og Faner i Stedet for Kornetter og Standarter, Skalmeyer og Trommer i Stedet for Pauker og Trompeter¹⁴). Chr. Fursman, deres gamle Chef, der dog ikke tiere kom til at føre dem mod Fjenden, blev forfremmet til Generalmajor; men allerede den 15. Februar 1712 afgang han ved Døden i KremperMarsk, lidt Syd for Itzehoe, og hans Lig blev ført hjem og begravet i Vejle Kirke. Sidstnævnte Stad har aabenbart været hans Garnisonsby, thi her laa omk. 1700 „en Eskvadron af de jyske Dragoner“, og Generalen blev altsaa som andre Standspersoner, der kunde betale godt for sig, begravet i Kirken. Ellers var det i Kirkegaardens nordvestligste Hjørne, paa den i 1826 nedlagte Kirkegaard omkring Sct. Nikolaj Kirke, at Garnisonsjorden laa, „hvorudi alle de af Garnisonen, som staar virkelig udi Hs. Majestæts Tieneste og hører under Garnisonen — nyde fra den ringeste geméne indtil den fornemste Underofficer fri Lejersted for sig, Hustru og Børn, naar de der bliver begravne“. 1862 blev der foretaget en Hovedreparation af Kirkens Indre, og ved den Lejlighed blev de under Gulvet begravne Lig optagne, og en Del af Ligstenene indmurede i Korets Sidemure, men heriblandt findes imidlertid ingen over Fursman, og andre Sten blev fjernede. Istandsættelsen skete uden mindste Hensyn til, hvad der havde historisk og særlig personalhistorisk

Betydning. Ved denne saavel som ved tidligere Reparationer af Kirken gik meget tabt, som burde været bevaret, og der findes altsaa ikke nu i Kirken nogen Ligesten eller andet over ham. Men blandt Kirkens Prydelser, der nu alle er forsvundne, var bl. a. „Tvende Faner, ophængte over Generalmajor Christian Fursman, som døde 1712, 51 Aar gl.“, og selvsagt kan de Levninger af en gammel grøn Fane, der nu hænger i Kirkens nordre Kapel, ikke stamme fra de to ovennævnte, som er forsvundne, men ses ved nærmere Eftersyn at bære Inskriptionen: „Weile Borgerskabs-Fane, Anno 1736“¹⁵).

Den øverstkommanderende for Blokadekorpset foran Wismar, Generalløjtnant Jørgen Rantzau, der selv var Jyde, skrev i Anledning af Dødsfaldet til Kongen: „Det vilde være Regimentet, der bestaar af lutter Jyder, en ikke ringe Tilfredsstillelse, om det igen fik en Landsmand til Oberst, der kunde kommandere det med samme Mildhed og gode Manér, som salig Generalmajor Fursman har gjort“. Ønsket blev imødekommet, og efter hans Forslag blev saa Christian Frederik Levetzow til Restrup, der var Oberstløjtnant ved Donops Regiment, og ogsaa havde deltaget i samme Batalje, Regimentets Chef. 1717 blev han afløst af Niels Madsen West, der rigtignok var Fynbo, men havde tjent i Regimentet siden dets Oprettelse. 1721, altsaa ikke længe efter Fredsslutningen, blev Regimentet opløst¹⁶).

Vender vi Blikket hjem til Fursmans Fødeby, Skive, ved den Tid, lægger vi Mærke til et andet militært Medlem af Familien, som, fortælles der, gjorde sig mindre pænt bemærket, idet Byfoged Fabricius i Skive 1705 havde et slemt Sammenstød med en decideret Lejermaalsforbryder, nemlig „Korporal Thophilus Fursman i Skive, som blev absolveret $\frac{11}{9}$ for sin (før end

han gav sig under Milicien) begangne Lejermaal med Karen Nielsdatter af Ejskjær i Dølby Sogn“. Byfoged Fabricius søgte Fursman for Bøder, men blev til Gengæld truet af ham med Sværd og Vaaben, saa da Th. Fursman gav sig under Milicien, takkede Byfogden sin Gud, at han atter kunde faa Fred. Karen Nielsdatter myrdede Barnet og blev derfor undlivet¹⁷). En Bekræftelse herpaa har vi, naar Byfoged Peder Dorschæus, der var Fabricius's Eftermand, i 1717 havde 4 rystende Gamlinger, Søren Espersen, Morten Hansen, Iver Pedersen og Jens Vejle staaende i Skranken for sig, hvem han bl. a. spurgte: „Om de ikke kunde huske, at den Quindeperson Karen Nielsdatter af Ejskjær, som Theophilus Fursman havde haft med at gøre, blev retted uden for Skive Kirke?“, hvortil de svarede: „Jo, Fursman stod Skrifte i Kirken. Hans Farbroder¹⁸), Oberst — nu Generalmajor — Fursman, kom i de Dage til Skive og tog Fyren med sig“.

Et Bilag i Rigsarkivet fra Skive Byting af $\frac{3}{7}$ 1717 oplyser imidlertid, at Kvinden ikkun for Retten nævned, at Theophilus ogsaa havde haft med hende at bestille, men hvorfor han maatte staa Skrifte i Kirken, var Aarsagen, at han gav sig til Krigen. Derimod blev Christen Jensen i Eskjær, Oberst Parsbergs Bonde, udlagt som Barnefader¹⁹). Endnu et Medlem af Familien Fursman hører vi om. Den sidste Søndag i Januar 1673 var Inger Fursman blandt de Børn, der var gaaet ind i Skive Kirke for at lege Barsedaab, og da Drengen, der legede Præst, tilspurgte hende, hvad Barnet skulde hedde, svarede hun: Kirsten! Det kan se ud til, at det Navn, hun her nævned, netop var et Fursmansk Familienavn, thi ved Ildebranden 1715 træffes blandt de brandlidte en Kirsten Fursman, boende paa Østersiden af Adelgade, omtrent hvor nu Gæstgivergaarden „Jylland“ er, „hun havde moxen

ingen Næring“. Hos hende logerede „salig Kaptajn Bochelmans Enke og Kaptajn Andræs Buch Herbst“. Nord for hende boede Sognepræsten, Magister Chr. Lassen Tychonius (nu Suurballes Bygning), og Syd for hende var Raadhuset, hvor nu Gregershus ligger²⁰). Hun fik næppe bygget ret meget op af Huset igen, for allerede 1725 efter en ny Brand nævnes Kirsten Fursman atter blandt de „forulykkede“, som de brandlidte kaldtes, og da hedder det sig, at 16 øde Pladser ligger ubebyggede fra 1715, deriblandt Kirsten Fursmans 6 smaa Leiboer²¹). De militære Personer, hun har boende hos sig, borger næsten for hendes Slægtskab med Generalmajor Christian Fursman. Slægtsnavnet, der peger hen paa Øen Fur som Hjemsted, eller maaske afledes af Fuhrmand, en gammel Benævnelse for Fragtmand, synes efterhaanden fuldstændig at uddø paa Skive-Eggen. Naar undtages nogle fjerne Slægtninge her i Byen efter Proprietær Jacob Johan Lund til Lundholm, som 1845 blev gift med en Sigbrit Beck, der nedstammer fra Major Falch Fursman²²) (død 1756) og muligvis var Broder til Generalen, der døde barnløs, er der vist ingen Efterkommere af Slægten her paa Eggen. Men Generalen, — med sin militære Bedrift, som der gik Gny af paa Eggen mange Aar efter —, kastede en vis Glans over sin Familie og Hjemstavn.

Kilder og Noter:

- 1 5 7 9 13) C. F. Bricka: Dansk Biografisk Lexikon, V. Bd., S. 494.
- 2 3) Jeppe Aakjær: Skive Mosaik (Skivebogen 1922, S. 89 og 92).
- 4 10) Ifølge Meddelelse fra cand. mag. Svend Aakjær (Rigsarkivet).
- 6 11 12 14 16) „Vort Forsvar“, Nr. 337, 1893.

-) Personalhist. Tidsskr. 9. R., I. B. 1928, S. 204. (Oberstløjtnant Kort Hartv. Passov og Ritmester P. Chr. v. Hadelen har underskrevet Testamentet som Vidner).
- ¹⁰⁾ C. Mule: København under Pesten 1711 („Museum“, I. Halvbd. 1895, S. 302).
- ¹⁵⁾ Forholdene i Vejle er velvilligst meddelt af Hr. Organist Johs. Wolthers, Vejle.
- ¹⁷⁾ Jeppe Aakjær: Ret og Skjel (Skivebogen 1917, S. 59).
- ¹⁸⁾ Naar de 4 Vidner, som Byfoged Fabricius adspurgte, sagde, at Generalmajor Fursman var Morbroder til Korporal Th. Fursman, maa de vist tage fejl, de har sikkert ment Farbroder, og hertil er Ordet i Teksten nu rettet.
- ^{20 21)} Jeppe Aakjær: Skives Ildebrande (Skivebogen 1914, S. 49, 65 og 66).
- ²²⁾ Se Lengnichts Stamtavle 1855 over Slægten Falch Fursmann. I Skive Mandtal nævnes Peder Fursmann og Hustru, han læser for smaa Børn (1696—97), og foruden Birte og Birgitte Fursmand, 1690.

Himmerboer.

Af Dr. *Gudmund Schütte.*

I sin Anmeldelse af vor Aarvog for 1928 („Jyllandsposten“ 20. Jan. 1929) udtaler Postmester Klitgaard, at man efter mit Program i 1927 kunde ventet, at „den Retningslinje, Bogen hidtil havde fulgt, i væsentlig Grad vilde blive ændret“, dvs. i Retning af „Kultur-Geografi“, men Aarg. 1928 „byder ikke paa nogen Overraskelse; den ligner i høj Grad sine Forgængere“. Han advarer iøvrigt mod at „føre Aarbøgerne ind i et for snævert Spor, fordi deres Læsere, der for Størstedelen hører til de brede Lag, er saa forskellig indstillet, saa der helst maa være noget for enhver Smag“. Hertil vil jeg sige, at Aargang 1928 maaske nok ikke svarer særlig til mit Program, men i de følgende vil det blive ført eftertrykkelig videre. Ganske vist kan det ikke blive indenfor Sallingsysseis Grund, for dér har jeg saa temmelig „presset Citronen“ til det yderste, og jeg føler mig ikke pligtig til at stræbe med at arbejde paa et Omraade, hvor jeg kun vilde kunne yde Ting af underordnet Værdi. I Stedet for agter jeg nu at gøre systematiske Strandhug ind i de omliggende Sysler og tage for mig blandt de Bjerge af interessant uopdyrket Stof, der her ligger og venter paa at blive tilgængeliggjort for Menigmand. Altsaa starter jeg med Himmerboerne; siden kommer Turen til Ommerboerne, Aaboingerne, Lovringerne og saa videre. Disse vore Nabostammer trænger allesammen bitterlig til at faa sig en Omgang af den metodiske Høvl, og

da de stedlige historiske Samfund — med Undtagelse af det i Hardsyssel — ikke synes at være tilgængelige for min Opfordring til planmæssigt Arbejde, maa jeg lade vor egen Aarbog tage Affære. Man vil maaske undres over, at et Stykke om himmerlandsk Heden-skab, svarende til det i vor Aarbog, netop samtidig fremkommer i „Fra Himmerland og Kjær Herred“. Men det forholder sig saaledes: nævnte Stykke har ligget i flere Aar hos den himmerlandske Redaktion, og jeg troede, at det ikke var Mening at bruge det. Saa tyede jeg til vor egen Aarbog. Man vil kunne forstaa, at jeg griber Lejligheden til at faa dette interessante og vigtige Stof frem, nu da jeg har faaet Raadighed over en Redaktørpost.

Hr. Klitgaard advarer mig mod Principrytteri og mod en Snæverhed, der let vil kunne virke trættende overfor den menige Læser. Til denne Advarsel mener jeg at turde svare: Hus forbi. Naar mine Artikler om Sallingsysselboer og Hardsysselboer rummer Afsnit om Folkekarakter, Folkedragt, Folkedans, folkelig Byggeskik, Hedenskab og et stedligt personalhistorisk Register, er der da netop givet noget for enhver Smag. Forskellen fra det hidtil kendte er nærmest blot den, at ved Artikler om Folk og Stammer finder man ellers sædvanlig de enkelte Afsnit rystet om mellem hinanden paa maa og faa som Ærter i et Sold, medens man hos mig finder dem i en fast Orden som Perler paa en Snor, saa Læseren let kan orientere sig og sammenligne de parallelle Artikler. Det store Fremskridt, som hermed er gjort, har Hr. Klitgaard aabenbart ikke Øje for.

Det mærkelige ved dette Fremskridt er, at det samtidig er strængt videnskabeligt og fuldtud folkeligt. Hvis en jævn Skolelærer vil tilegne sig min simple og letfattede Fremstillingsmaade, vil han med

ét Slag være bleven mere videnskabelig end alle de lærde Kluddermikler, der i to-tretusind Aar har siddet og skrevet Konversationslexikonsartikler om Folkefærd efter den gængse Bænkevællingregel. Og hvis vor Aarbog fastholder sin Retningslinje og efterhaanden naar til at give alle Jyllands Stammer en Omgang efter Exemplet fra 1927, saa vil vor Folkehistorie være kølhalet paa banebrydende Vis, og jeg tør spaa, at vor Aarbog vil blive søgt fra alle Sider som et Skatkammer for sund og folkevækkende Kundskab.

1. Navn.

Det gamle Navn for Himmerlands Indbyggere er Kimbrer, græsk Kimbroi, latinsk Cimbri, og Nordjylland eller hele Jylland kaldes herefter i den gamle Geografi for „den kimbriske Halvø“. Iøvrigt var Kimbrernes historiske Ry saa stort, at lærde Forfattere i den ældre Nutid lod deres Navn omfatte hele vor Folkegruppe, Nordboer, Angelsaxer, Tyskere osv.; det gjorde f. Ex. Sjællænderen Peder Syv i sin Bog om „det cimbriske Sprog“ 1663.

Vi har den Uvane at bruge en fransk Udtalelse af det latinske Bogstav **c**, saa vi radbrækker Navnet til „Simbrer“, og saadan findes det ligefrem stavet i en Historiebog af Højskoleforstander Ludvig Schrøder. Det er et urimeligt Paahit; fordi Kjøbenhavn paa Engelsk skrives med **C** (Copenhagen), kunde vi ligesaa godt udtale det „Søbenhavn“*). Hos de gamle Latinere var **c** det samme som **k**, og det gengav i ældre Tid ofte det nordiske **h**, der udtales kraftigere, mere k-agtigt end Latinernes eget **h**. Paa den Maade blev vore Himmerboer til Cimbri. Hvis nogen ikke vil tro

*) Hos en Boghandler forlangtes „Sølvbryllupstoget“. Det skulde være Joh. V. Jensens „Cimbrernes Tog“!!

mig paa mit Ord, kan jeg sætte hans Tvivl tilvægs ved et Exempel fra Nutiden. Da Jungetpræsten Langballes Hustru engang rejste i Italien og kom ud paa Landet, kunde hun ikke faa Folk til at udtale hendes Fornavn Johanne; de sagde haardnakket „Jokanna“. Meget kritiske Folk vil maaske endnu indvende, at hvis **c** i Cimbri gengav nordisk **h**, vilde vi dog vel i Kilderne finde Spor af dette **h** ligesom f. Ex. hos den tyske Stamme Hesserne, hvis Navn snart skrives Catthi, snart Chatti, Hazzi etc. Men den Indvending gælder til Vandsbæk. Sagen er den, at Himmerboerne ved deres mærkelige Krigshistorie med et Slag vandt Verdensry; derved fik deres Navn en urokkelig fast Retsskrivning, som ingen senere vovede at pille ved.

Paa Dansk findes Himmerlands Navn første Gang i Kong Valdemars Jordebog, Aar 1231: Himber Sysæl. Indbyggernes Navn lyder: Himmerboer, forkortet: Himboer; fordrejet: Himmelboer. Det var Skaaningen Lyskander, der i 17. Aarhundrede første Gang lagde Mærke til, at de navnkundige Kimbrers Navn lever videre i Himber Syssel*).

Navnets Alder er ældgammel; det er optegnet 600 Aar før Navnene Danske og Jyder. Oprindelsen

*) Kimbrernes Sammenhæng med den kimbriske Halvø og specielt med Himmerland er i nyere Tider bleven dragen i Tvivl af forskellige Forskere. Sidst har Sigmund Feist gjort det i Afhandlingen „Das Volkstum der Kimbern und Teutonen“ („Zeitschrift für schweizerische Geschichte“, IX. Jahrg., Heft 2, 1929). Denne saakaldte „Kritik“ af Ligningen er i Virkeligheden aldeles ukritisk, grunder sig væsentlig paa, at de paagældende Forskere ikke tilstrækkelig er hjemme i den gamle Nordlandsgeografi. Særlig om Feist maa det siges, at han aldeles overser de afgørende arkæologiske Grunde, hvormed Kimbrers og Himmerboers Identitet kan godtgøres.

er dunkel; maaske der er en Sammenhæng med et svensk Fjordnavn, Himmerfjärden*).

Indskrifter med Kimbrenes Navn findes spredt rundt om i Europa, ja selv indenfor Asiens Grund; en er sat i Rom af deres Overvinder Marius, en anden af kimbriske Odinsdyrkere ved Heidelberg, en tredje af Kejser Augustus i Angora midt inde i Lilleasien. En tysk Høvding kort før Kristi Tid hed Cimberius, dvs. Himmerbo. — Nutidens Himmerboer er ikke saadan paa Moden; i Postadressebogen finder jeg kun en Himmelbo Gaard ved Vejrum i Ommer Syssel, og nogle Himmelbo Huse i Nautrup i Salling. En kendt Færdselsvej, der fører over Gudenaas nær Langaa, hedder Himmerbovejen.

Nærmere om Kimbrerens Navnets Form og Brug kan læses i min Afhandling i Aarbogen „Fra Himmerland og Kjær Herred“, 1916, S. 242.

Det er muligt, at Himmerboerne har Øgenavnet Torskjyder eller Flynderjyder; ifølge Prof. H. V. Rasmussen hos Evald Tang Kristensen, „Danske Ord-sprog og Talemaader“, S. 495, hører det hjemme i en Limfjordsegn, medens derimod en Meddeler i Dansk Folkemindesamling vil henlægge det til Fredericia-Eggen.

2. Inddeling.

Himmerland er en udpræget Halvø, eller rettere Femsjettedelø; hvor Grænsen ikke dannes af Hav eller

*) I Södermanland, stor Fjord, Indløb til Södertelje. Himbra i Upland, Hymber i Nerke, Himbrim ved Oslo, Himmerøen i Trondhjems Len. Noreen, „Fornvännen“ 1920, 24, tyder det som „Lysning“, dog vist med tvivlsom Ret. Han jævnfører det med det oldnorske Fuglenavn himbrin, „Is-lom“, der forklares af Fuglens lyse Farve. Tydeligt er Ordet ialfald nordisk.

Fjord, dannes den af den dybe Skalsaadal, der har været Fjord i gamle Dage. Landsdelens Omraade deles atter i 8 gamle Herreder, hvortil kommer et nyere. Nordlige Række: Slætæ (Slet) Vest; Hornhøg Midte; Flæskium (Flæskum) Øst. Midterste Række: Gislum Vest; Hornum Midte; Hellyum (Hellum) Øst; Sydlige Række: Rind Vest; Hethænsthæ (Hindsted) Øst. Mellem Hornum og Gislum ligger det yngre Herred Aars, egentlig Aarshøg.

Slætæ, Flæskium og Rind er gamle Naturnavne; Slætæ er Slettelandet; Flæskium er „Flaskerne“, dvs. det flade, lave Land, væsentlig opstaaet ved Havbunds-hævning i Vildmosen og deromkring; Rind kendes ved Herning som Aanavn, altsaa = „rindende“. Gislum og Hellyum er ikke tydede med Sandsynlighed; hvis første Led er et Personnavn, turde det snarest være et religiøst Navn (Gudegidsel?). Hornum er snarest „Guden Horns Hjem“, Hornhøg „Guden Horns Høj“, da Navnet paa den kimbriske Tyregud synes at spøge i Nabosystemerne som Hornsjæger, se Afsnit 6 e. Hethænsthæ synes at have indeholdt en Offerplads for en mytisk Helt Hedin, der kendes fra nordiske, engelske og tyske Sagn. Aarshøg har efter Svend Aakjærs Mening været Embedssæde for en Aarmand, dvs. kongelig Ombudsmand. Navnene paa -s t a d og -h ø g gaar næpe længere tilbage end til Skjoldungtiden, c. 5.—6. Aarhundrede efter Kristus.

Med Hensyn til de vestlige Herredsgrænser i ældre Tid er der nogen Usikkerhed. Valdemars Jordebog siger, at Ovogsthorp, dvs. Ovstrup, ligger i Hornum Herred. I Nutiden hører det derimod til Aars Herred. Her kan nu tænkes, at en Grænsebygd i Tidens Løb har skiftet fra det ene Herred over til det andet; men tænkeligt var det ogsaa, at Aars Herred oprindeligt havde haft Tingsted i Vester Hornum. Pro-

fessor Steenstrups Kort i „Danmarks Riges Historie“ I regner med et større Herred, omfattende baade Hørnum og Aars Herreder. Dette Tvivlsspørgsmaal maa jeg henstille til nærmere Undersøgelse.

Til Himmerland hører Øen Ligh, nu Liv Land eller Livø.

3. Folkeart.

Himmerland er som sagt næsten overalt afgrænset mod Naboerne ved Hav eller Fjord; i den fjærne Oldtid har det vel kun hængt sammen med Fastlandet ved et smalt Drag mellem Mariager Fjord og Skalsfjorden. Denne Afsluttethed har fremmet Udviklingen af en særegen Stammepersonlighed.

De gamle Kimbrer fremtræder i Oldskrifterne som en Stamme under egne Høvdinge. De havde omkring Aar 100 før Kristus en meget særpræget Kultur, for sin Tid ualmindelig fremskreden, hvad der maa skyldes Handelsforbindelse med Gallien ad Søvejen, særlig vel gennem Ravhandelen. Ejendommelige Træk for dem er: et velrustet Rytteri, skolede Præstinder, en storslaaet Gudsdyrkelse med pragtfulde, reliefsmykkede Offerkedler, som ikke har deres Mage i Nordlandene, og endelig Troen paa en personlig Gud, den hellige Tyr. Herom se nærmere i Afsnit 6. I alt dette var de forud for Naboerne.

Paa Grund af deres vilde Heltekraft under Kimbreretoget fik Himmerboerne iøvrigt Ord for at udstøde de forfærdelige „kimbriske Hyl“, og i Gallien blev Ordet Kimber enstydigt med „Røver“.

Nutidens Himmerboer har som sagt ikke stort igen af Forfædrenes Ry. Men det er dog et Tilfælde, der ligner en Tanke, naar Kimbrenes Efterkommere hos

Naboerne nu til Dags kaldes „Himmerlands Røvere“. Derved tænkes ganske vist næppe paa Oldtidens frygtede Kimbrer, men snarere paa Nutidens Røvere i Rold Skov; der siges ogsaa i Vendsyssel: „Han er vild som Rold Skovkat“.

Et andet Udtryk for ondsindet Nabosnak er den Fortælling, at naar der kommer Fremmede til en Gaard i Himmerland, bliver de modtagne med disse Velkomstord: „Aa, værsgod og gaa hen til Pælen!“ Dermed menes en Kløpind, som efter Sigende skal staa opstillet midt i Stuen; det er naturligvis kun onde Tungers Paahit.

Iøvrigt er det ikke ret meget ejendommeligt, der findes om Himmerboerne i Evald Tang Kristensens Samling „Danske Ordsprog og Mundheld“. Her kan meddeles det ænseværdigste.

„Du er nok født i Nibe, du har lært at knibe“.

„Han er af dem fra Nibe, der hellere vil tage end give“.

„Han ska te Stawwen aa fo nøj i Mawen“.

„Du snakker saa vissele, som du var fra Bisle“.

„De Visborg Koner tager deres Lysesax med i Graven“.

„De Blærlinger er none Tværingers“. (Meddelt af Højskoleforstander A. Vedel).

Meget ejendommelig som Exempel paa den himmerlandske Form for jysk Stivsind er en Historie, der forefaldt, mens Dommer Hornemann var Herredsfoged i Østhimmerland. En Mand, som havde aflyst Kørselen over sin Mark, traf en Nabo kørende ad den Vej og forbød ham det. Den anden vilde ikke lade sig sige. „Saa smider a mig tværs over Vejen!“ sagde Ejeren. Ja, værsgod, det maatte han godt, men køre der vilde den anden nu alligevel. Som sagt, saa gjort: Ejeren

smed sig tværs over Vejen, og Naboen kørte over ham, saa der gik et Par Ribben i Løbet. Saa kom den overkørte Mand paa Sygehuset, men da han var udskreven, anlagde han strax Sag, vandt den og fik sit Sygehushold godtgjort. — Historien faar sin særlige Interesse, naar vi sammenligner den med een, jeg selv har oplevet i Vestjylland, i det indre Hardsyssel. Ogsaa her vilde Ejeren hindre ulovlig Kørsel paa sin Grund; han s a g d e imidlertid ikke noget, men gravede i al Hemmelighed en Grøft tværs over Vejen, for at hans Nabo, om alt gik vel, kunde brække Halsen, naar han kørte tilbage om Aftenen i Mulm og Mørke. Noget ret tilsvarende har en forhenværende Gartner paa Eskjær oplevet i Salling; han fortæller mig, at naar han rejste udensogns og vendte hjem sent om Aftenen, havde en nærboende Fjandbo ofte i Mellemtiden spærret en Vejpassage snart med Plove, snart med Vognstjerter, Harver med Tænderne opad, eller en Slaamaskine med Knivsbladet opad osv. osv., altsammen i den venlige Tanke, at den hjemvendende Nabo skulde snuble derover og med blodige Flænger i sit Kød faa indprentet et eftertrykkeligt „Adgang forbudt!“ Altsaa, det kunde synes, som om Vest- og Midtjyden holder af at gøre Attentat paa Nabovens Liv og Lemmer, medens Himmerboen i Stedet for foretrækker at vove sin egen Hals. Om nu denne forskellige Handlemaade er rent tilfældig, eller den udtrykker en typisk Raceforskel, skal jeg lade være usagt, men jeg finder, at Forhodet nok fortjente at undersøges nøjere.

Saavidt jeg har kunnet skønne ved en Gennemgang af Himmerlands fremtrædende Personligheder, kan man næppe som Helhed tillægge dem stor Tilbøjelighed til Stejlhed og Selvtægt. Den stejleste Himmerbo, jeg kender, er Politikeren Pinstrup; da han stammer fra Vesthimmerland, udtrykker han maaske

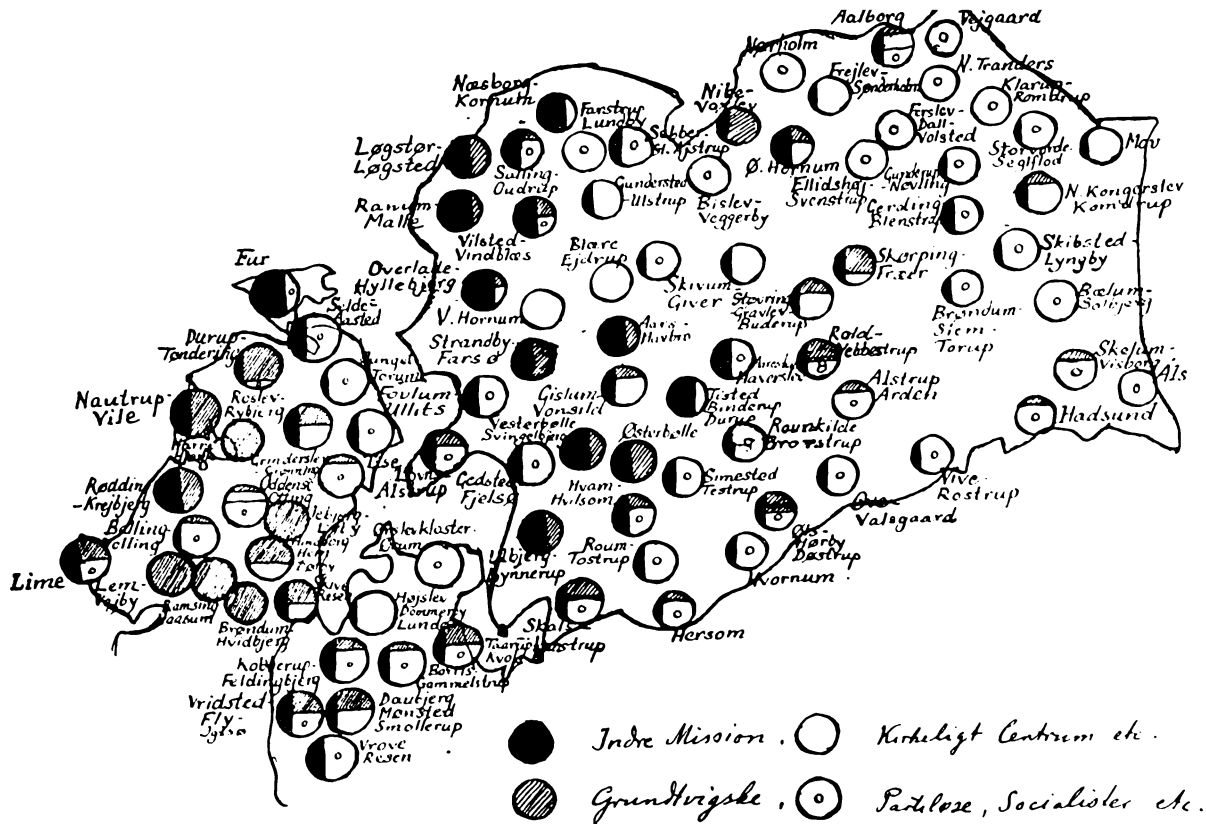
nok en Tilnærmelse til den vestjyske Racetype. Iøvrigt er det klart, at Himmerland ikke paa nogen Maade kan hamle op med Vendsyssel i at fostre stive, krasbørstige Naturer. Jævnfør følgende kendte Vendelboer: Asbjørn Jarl og Eyvind Bifra, Oprørere mod Knud den Hellige; Grevedræberen Niels Ebbesøn, af den vendelboske Slægt Strange; Rejsningslederen Skipper Klement (?); Provisorieministeren Estrup, af vendelbosk Slægt; Venstrepolitikerens Lars Bjørnbak; Afholdsagitatoren Larsen-Ledet; de forskellige Bønder der omkring 1840 øvede Lynchjustits i Hellum. Noget tilsvarende har Himmerland ikke ydet.

Ej heller har Himmerland frembragt nogen stejl Sekt som Hardsyssels „Dømmere“ eller Horsens-Egnens „stærke Jyder“.

Der er en skarp Modsætning mellem Øst- og Vestlandet. Østpaa er Menighedsraadene overvejende partiløse, vestpaa er Indre Mission ret stærkt fremherskende, ganske vist ikke saa stærkt som i Hardsyssel, men dog væsentlig stærkere end i Salling. Dens Fremhersken spores i det ydre paa de mange Missionshuse. Den grundtvigske Retning er i det hele kun ret svagt repræsenteret. Se den vedføjede Kortskitse.

I sin fysiske Holdning afviger Himmerboen fra Sallingboen, har ikke hans stejle Rejsning, mener Pastor Hansen at have iagttaget.

Vist er det, at strax, jeg sætter Foden østenfor Hvalpsund, føler jeg en kendelig Forskel fra mine Omgivelser i Salling. Histovre er man mere livlig, mere umiddelbar. Paa en Kro blev jeg modtagen med overstrømmende Elskværdighed, som en gammel Kending, skønt jeg aldrig havde set Folkene før. Da jeg med mine Ledsagere gik op mod et Udsigtspunkt, blev vi anraabt af en Mand, der sagde: „De skal gaa

Menighedsraadene i Salling-Fjendsherred og Himmerland efter „Kirkelig Haandbog“.

op paa den Høj; dér er den skønneste Udsigt i hele Lovns“. — Saadan uopfordret Vejvisning vilde være utænkkelig i Salling og det øvrige vestjyske Omraade; vi veed jo, at det er almindelig vestjysk Skik aldrig at vise den fremmede Vej, før han har gjort Rede for sit Udgangssted og Maal. Paa en Gaard midt inde i Himmerland sagde Kusken til mig ved Afskeden: „Kom snart igen!“ Denne Afskedshilsen vilde vistnok ogsaa være utænkkelig i Salling. Jeg vil dermed ikke have sagt, at Sallingboerne eller andre Vestjyder i Grunden skulde eje mindre dybe Følelser end Himmerboerne; men sikkert er det, at østenfor Hvalpsund har Følelserne langt lettere ved at naa frem til Overfladen.

Et Exempel paa ejendommelig, grovkornet Natursans har Kommandør Bluhme meddelt fra Omegnen af Nørlund. En Husmand havde anlagt en Plantning paa et meget daarligt Stykke Jord, men den trivedes alligevel udmærket. Da Bluhme udtalte sin Forundring derover, røbede Manden Grunden: Han lod stadig og systematisk sin Familie bruge Plantehullerne som Aftrædelsespladser, og saaledes forklaredes den kraftige Væxt.

Ved Undersøgelsen af Folkearten i Himmerland maa vi have for Øje, at der kan spores en Modsætning mellem et indfødt og et indvandret Element. Den indfødte Grundstamme er fremherskende i den vestlige Del af Landet. Indvandrerne er Skjoldung-Daner, der i Folkevandringstiden er komne østenfra og har slaaet sig ned i en Række Levbygder. Disse Indvandrere har medbragt Sagnene om Nationalhøroerne Skjold og Dan, samt forskellige østdanske Myter, som vi kommer til at se paa i Afsnittet om hedenske Minder.

Om himmerlandske trykte Eftermæler fra ældre Tid handler en nys udkommen Afhandling af Søren Vasegaard, „Naar de gamle Himmerlandsbønder døde, folkepsykologisk Studie“, „Gads danske Magasin“, 1928, 518 ff. Om Julestjerne-Mænd se „Jyllandsp.“ 27. 11. 29.

4. Navneskik.

Den gammelnordiske Skik er, at Bygd-Indbyggernavnene dannes ved Endelsen -i n g. Derpaa findes følgende vesthimmerlandske Exempler: Nibinger eller Nivninger i Nibe, Stavninger i Stavind, Blæringer i Blære, Illinger i Ilderis, Rindsinger i Rind, Skalsinger i Skals. Fra det østlige Himmerland kendes ingen saadanne Former; her hersker ligesom almindelig paa Sjælland Endelen -e r e, Store Ardenere etc.; den kan ogsaa findes i vestlige Egne, f. Ex. Ranumere. Iøvrigt kan man ogsaa overalt bruge den almindelig nordiske Type -b o e r: Ranumboer, Overladeboer, Farsøboer, Skivumboer, Skibstedboer. Endvidere -f o l k: Ranum Folk, Overlade Folk. Typen -f o l k e n e bruges om Gaardindbyggere, f. Ex. Skovfolkene paa Skovgaardene i Lovns. Om Ejeren af en Gaard siges efter almindelig dansk Skik -m a n d e n, f. Ex. Halkjærmanden. Om alt dette se nærmere min Artikel „Indbyggernavne“ i Aarbogen 1921, samt Kort No. 17 i Art. „Færdselsskel“, Aarb. 1928, S. 70.

5. Folkemaal.

Himmerlands Maal er udpræget østjysk; det har ligesom Skriftsproget den efterhængte Artikel og adskiller to Køn: Manden, Huset, ikke som paa Vestjysk: æ Mand, æ Hus. En Undtagelse herfra danner kun Skalsingernes Maal i det sydvestre Hjørne, som er vestjysk og slutter sig til Fjandbomaalet i Salling

Syssel. Der lader sig dog spore en tydelig Forskel indenfor Himmerland, f. Ex. ved Udtalen med Stød, saaledes at Vesthimmerland nærmer sig til den vestjyske Fordeling, og kun Østhimmerland er rent østjysk, se Kort 19 i Artiklen „Færdselsskel“, S. 78. Med Hensyn til Artikelbrugen gør Vesthimmerland en Tilnærmelse til den vestjyske Brug ved visse geografiske Vendinger; det hedder: „de Ajstrup Rotter, de Brasted Mænd, de Ersted Mænd, de Sõttrup Rakkere, de Nørager Rakkere, de Lovns Folk, de Rinds Herreds Knabe“. Det vil sees, at denne Skik ofte hersker ved noget foragtede Væsener: Rotter og Rakkere. Jævnfør min Bog: „Jysk og østdansk Artikelbrug“, S. 135.

En Mængde Stof fra Himmerbomaal indføres i Bogsproget af Fru Thit Jensen i Romanen „Af Blod er du kommet“.

6. Folkeminder og historiske Overleveringer om Hedenskab.

Paa Grund af deres stærke Kulturforbindelser med Gallien har de gamle Kimbrer i Himmerland været fremmeligere i religiøs Udvikling end deres Naboer til og med Tiden omkring Kristi Fødsel. De indtager derved en ejendommelig fremskudt Plads i vor Religionshistorie, — noget, som Forskningen hidtil mærkeligt nok har været helt blind for.

A. *Træk ved den gamle Gudstjenestes Udøvelse.*

a. Præstinder.

Medens Præsteskabet hos vore gotiske Forfædre i det hele kun var lidet udviklet, jfr. „Hjemligt Hedenskab“ 197 ff., var det i Himmerland mærkværdig tidlig

naaet til et fremskredet Stade. Grækeren Strabon meddeler i sin Geografis syvende Bog, S. 294, følgende fra Kimbrervandringen 113—101 f. Kr.:

„Om Kimbrernes Skik fortælles, at med deres Hær fulgte graahaarede, spaaende Præstinder. De havde hvide Kjortler og en Slags Trøjer af fint Linned, sammenfæstede med et Skulderspænde. Om Livet havde de Malmbælter, og deres Fødder var bare“. Disse Præstinder havde bl. a. det Hverv at foretage Menneskeofringer, hvorom vi nedenfor skal høre.

Den tidlige Udvikling af en Præstindestand i Himmerland skyldes sikkert Samhandel med Galliens keltiske Folk, hos hvem der fandtes et gammelt og mægtigt Præsteskab, Druiderne.

b. Masseofring.

Strabon fortæller paa det førnævnte Sted, hvordan den kimbriske Over-Præstinde slagtede romerske Fanger i Hobetal og hældte Blodet i en mægtig Offerkedel. Det har rimeligvis været ved Sejersfesten ved Orange i Sydgalien Aar 105 f. Kr., da Kimbrerne ifølge Orosius V, 16, ofrede romerske Fanger, Heste og erobrede Genstande i Tusindtal. Jfr. mit Skrift „Offerpladser“, S. 5 ff., „Hjemligt Hedenskab“ 200 ff.

Lignende Masseofringer kendes i Tyskland paa Kristi Tid. I Danmark blev de først almindelige paa Folkevandringstiden, 4—5—6. Aarhundrede. (Offerpladserne findes i to Bælter, det ene gennem V. Gøtland, Øland, Skaane, Bornholm, det andet i Østjylland og paa Fyn; denne Udbredelse synes at vise, at Masseofringsskikken ledsagede Skjoldung-Danerne paa deres Spredning mod Øst og Vest fra Sjælland. Se „Færdselsskel“, S. 59, Kort Nr. 8).

Skikken omtales at Cæsar hos Galliens keltiske Indbyggere, fra hvem vore Forfædre uden Tvivl har modtaget den. Naar den i Norden tidligst kendes hos Kimbrerne, er det et nyt Vidnesbyrd om denne Stammes levende Samhandel med Gallien.

c. Offerkedler.

Den Offerkedel, hvori de kimbriske Præstinder paa Vandringen hældte Blodet af de slagtede romerske Fanger, kunde ifølge Strabon rumme 500 Potter, var altsaa et Kar af mægtigt Omfang. Han omtaler S. 293 endnu et lignende Stykke helligt Køkkentøj: da den romerske Flaade gæstede Himmerland Aar 5 e. Kr., sendte Kimbrerne deres helligste Offerkedel til Kejser Augustus som Gave, for at forsone hans Vrede over alt det romerske Blod, deres Frænder havde udgydt hundrede Aar tidligere. En tredje kimbrisk Offerkedel er Gundestrupkedlen, som opgravedes 1891 i Aars Herred i Gundestrup Rævemose, hvor den har været ofret; den gemmes nu paa Nationalmusæet i Kjøbenhavn, medens Afstøbninger findes i Musæerne i Aarhus og Randers. Den er stor, af drevet Sølv og prydet med talrige Gudebilleder og Offerscener.

Det er ret ejendommeligt, at de eneste to mægtige Offerkedler hos de gotiske Folk, som vi finder omtalte i Literaturen, begge stammer fra Kimbrerne, og at den samme Stamme ogsaa har ydet den pragtfuldste Offerkedel, der den Dag idag kendes i hele den gotiske Verden. Saadanne Kendsgærninger kan ikke være nogen Tilfældighed. De stemmer med de ovennævnte Træk, at hos Kimbrerne var Præsteskabet og Masseofringsskikken paafaldende tidlig udviklede. Alt dette skyldes aabenbart den levende Samhandel med Gallien; og et flygtigt Blik paa Gundestrupkedlen

er ogsaa nok til at vise, at den enten er gallisk Arbejde eller ogsaa gjort efter galliske Mønstre.

d. T e m p l e r o g P r æ s t e g a a r d e.

Himmerland har følgende Herredstingsteder eller Sognebyer, der kan henføres til kendte Guddomme eller andre mytiske Væsener: Herredstingsteder Hornum og Hornhøg, vel viede til Himmerlands Tyr, der i Østjylland nu synes at bære Navnet Hornsjæger; Sogneby Tisted med Højden Tisbjerg, viet til Himmelguden Ti; Sogneby Odenseld, nu Vonsild, viet til Odin (jævnfør det nærliggende Herredstingsted Othænshyllæ, nu Onsild, i Ommer Syssel); Herredstingsted Hethænsthæ, vel viet til den mytiske Sagnhelt Hedin; Herredstingsted Hellyum, maaske viet til Hel, dvs. til Underverdenens Magter.

Af lavere Rang er følgende Helligdomme, viede til navnfaste Guder: Torp Tisted i Østhimmerland; Højde Oddenshøj ved Frejlev; Thorskilde i Thorup Sogn, forskellige Thorsbjærg, f. Ex. vest for Suldrup og vest for Byrsted. Flere vilde kunne findes i Markbøgerne, men det vilde føre for vidt.

De enkelte her nævnte Væsener vil blive særskilt omtalt i det følgende.

Endelig kommer endnu en Række Steder, hvis Indvielse røber sig enten ved Elementer som Harg el. Hørg = „Helligdom“, Aal = „Helligdom“, Vi = „Helligdom“, Lund = „Helligdomslund“, Brønd, Ting = „Tingsted“, Gud, sagtens = „Gode, Præst“, Tul = „Taler, Præst“, eller ved Følgeskab med Sagnet om Soen i Sengen og den sunkne Gaard, se p.

Her skal gives en Liste, som imidlertid kun er helt foreløbig og vil kunne øges stærkt af stedkendte Meddelere.

Harild el. Harrim, dvs. *Harg-hyllæ, *Harg-heim, tæt ved Herredstingstedet Hornhøg (Rishøj), Himmerlands højeste Punkt, 312 Fod.

Hør(g)by Sogn, med Sosagn, ved Bunden af Mariager Fjord.

Hør(g)dal ved Ræbild Bakke, Himmerlands næsthøjeste Punkt, 306 Fod.

Aalborg, „Helligdomsbjerg“, Købstad ved Højdepunkt paa Limfjordskysten.

Aalborg, Bakke ved Byrsted nær Tulshøj og Skelhøje.

Vihøje, Højde øst for Nibe.

Lundmose ved Skelsø nær Skivum; til Skelsø, der antyder et gammelt Herredsskel, knytter sig Sosagnet.

Lundegaard sydøst for Nibe, med Sosagn.

Tinggaard ved Navn Sø, hvortil knytter sig Sosagn.

Brøndum Sogn i Østhimmerland, med Sosagn.

Brøndum ved Hobro, lige vest for Himmerlands Grænse, nær ved Øls, hvortil knytter sig Sosagn.

Gudsø i Rold Skov, ogsaa kaldet Gaardsø, med Sosagn.

Gudkilde tæt syd for Præstegaarden i Skibsted; nævnes i Diplomatarium Viborgense S. 256, Aar 1547.

Gudum, Sogneby; den tilhørende Herregaard Gudumlund ligger paa en tidligere Ø, der har haft Bosættelse allerede i ældre Stenalder, se Kystkortet hos Sophus Müller, „Vor Oldtid“, S. 17.

Gudum, Strandskrænt syd for Nibe, 126 Fod, tæt ved Godensgaard, og ikke langt fra Lundbæk.

Tulshøj, Bakke ved Byrsted.

Tulsted ved Siem, nær Thorskilde.

Tulsbjerger, syd for Hvam.

B. Væsener, der indenfor Danmark særlig er knyttede til Himmerland.

e. Himmerlands Tyr.

Naar vi herefter vender os til de Væsener, der optræder i Himmerboernes mytiske Forestillingskreds, er det saa at sige en Selvfølge, at vi starter med den Guddom, der mest af alle anskueliggør Landsdelens Selvstændighed overfor det øvrige Danmark. Det er den fra Oldtidens Himmerland kendte Tyregud, som lever i Folkemindet til den Dag idag.

At Kimbrerne paa deres Tog medførte et Bronzebillede af deres hellige Tyr, vidner Grækeren Plutarch i sin Levnedsskildring af Marius. Dette Billede erobredes af Romerne ved Kimbrernes Nederlag i Norditalien 101 før Kristus og slæbtes gennem Roms Gader ved Marius' Triumftog. Herhjemmefra kender vi Tyredyrkelsen gennem den kimbriske Offerkedel, som fandtes ofret i Rævemosen ved Gundestrup 1891. Ejendommeligt nok er, som Julius Wulff paapeger, Tyrehovedet den Dag i Dag Vaabenmærke for Aars Herred, hvorindenfor Kedlen fandtes, men det er vel nok et Lune af det blinde Tilfælde. Tyren findes fremstillet som Centralfigur paa Kedlens Bundplade i liggende Stilling, vistnok tænkt som ofret; en Sideplade fremstiller tre Tyre staaende overfor hver sin Mand, der er ved at bore et draget Sværd ind i Tyrehalsen.

Spørger vi, hvordan Tyredyrkelsen skal tydes, maa der svares, at en indenlandsk Opfindelse er den ikke. Tyrens Stamtræ kan føres tilbage til Middelhavslandene og Egnene om den persiske Bugt. Noget klappet og klart Billede giver denne Forbindelsestraad ganske vist ikke, men der er det iøjnefaldende Fællestræk, at de religiøse Tyreskikkelser lige fra Kattegat til Middelhavets inderste Kroge altid hersker i Kystegne,

mens Europas indre Fastland forbliver aldeles urørt. Det peger sikkert paa en Forbindelse, som skyldes Samhandel ad Søvejen, — hvordan saa Forbindelsen ellers i det enkelte maa tænkes, skal jeg lade være usagt. Nærmest Himmerland i Sted ligger Gallien, som dyrker Tarvos tri-garanus, dvs. „Tyren med tre Traner“; Afbildninger viser Tranerne staaende paa hans Ryg, og det er værd at lægge Mærke til, at vi i Østjylland har et Sagn om Horns Jæger stedfæstet ved Tranchøje og Tranekær nær Mondrup i Aidt Sogn. Hos Fønikerne i Syrien og Nordafrika dyrkedes en menneskeædende Tyr under Navnet Moloch, dvs. „Kongen“; en saadan menneskefortærende Bronzetyr lod ogsaa den græske Tyran Falaris paa Sicilien opstille, men vi ved ikke noget om, at han ydede den Dyrkelse. En anden Menneskeæder var Minotauros paa Kreta, Kong Minos' Tyr. Hos Ægypterne dyrkedes en mere civiliseret Tyr, Apis, der tænktes som Legemliggørelsen af Guden Osiris' Sjæl. I ægyptiske Indskrifter er Tyren tillige den mest yndede billedlige Omskrivning for Kongens guddommelige Magt. Hos Chaldæerne i Ur spiller Tyren ligeledes en fremragende Rolle. Endelig kommer vi til Perserne, hvor Tyren er et Offerdyr, som Guden Mithra skal slagte. I Mytens Sindbilledsprog ledsages han altid af en Hund, en Skorpion og en Slange, der ligesom Tyren alle stammer fra den himmelske Dyrekreds. Det ene af disse Dyr, nemlig Hunden, genfindes paa begge Gundestrupkedlens Relieffer, hvoraf det ene tydelig fremstiller en Tyrefring. Men jeg tør ikke sige, om dette delvise Samstem giver os Ret til at sige, at den himmerlandske Tyredyrkelse var Mithrareligion, som nogle Forskere vil; vi skulde ellers have ventet at genfinde ogsaa Skorpionen og Slangen. Gudens gamle danske Navn kendes ikke. Maaske hed han slet og ret med sit dagligdags Navn, „T y r“, gammeldansk

thiur, men maa blot ikke forvexles med den fællesgotiske Krigsgud Tyr, efter hvem Tirsdag er opkaldt, thi denne Guds Navn staves med oprindeligt t, ikke med th. Tilsvarende kaldtes Tyreguden i Gallien slet og ret T a r v o s, „Tyr“; og det er muligt, at det sydlige nørrejske Sognavn Thyregod, ældre Thiurguth, hører herhen og vil sige „Tyretempel“.

Imidlertid er det saare rimeligt, at Tyreguden i Himmerland har været kendt som H o r n, svarende til den galliske Hjortegud K e r n u n n o s, „Hornung“, som ogsaa findes paa Gundestrupkedlen. Nær det Sted, hvor Tyregudens Billede fandtes, ligger nemlig Herredet Hornum, „Hornhjem“, og det nordlig tilgrænsende Herred hed Horn-høj, „Hornhøj“, dvs. det havde Navn efter Himmerlands højeste Punkt, Rishøj, som var et selvskrevent Offersted og da uden Tvivl var viet til Guden Horn. Et endnu levende Minde om Gudens Navn kan vi spore i Naboomraaderne Vendsyssel, Ommer Syssel og Aabo Syssel, hvor den vilde Jægers Navn ofte lyder H o r n s j æ g e r, se Feilbergs jyske Ordbog under Ordet Odinsjæger.

Det er en Kendsgerning, at den vilde Jæger ofte i sig optager stedlige Guddomme eller menneskelige Sagnfigurer; saaledes kaldes han paa Fyn faststaaende Pallejæger eller Palnejæger efter den velkendte fynske Sagnhelt Palnatoke. Derfor er det saa at sige sikkert, at Hornsjægeren er en direkte Fortsættelse af den ved Hornhjem og Hornhøj dyrkede Tyregud.

Men aller tydeligst spøger den gamle kimbriske Guddom endnu den Dag i Dag i Vesthimmerland og Salling under Navnet H i m m e r l a n d s T y r. Han opfattes ifølge Sallingboen Esper Brogaard dels som Vejrfænomen, dels som Vandvæsen. Man siger: „Nu brøler Himmerlands Tyr“. Sallingske Fiskere har indtil nyeste Tid fulgt den Skik, at de før Landstigningen

spurgte: „Har I hørt Himmerlands Tyr?“ Lød Svaret stadfæstende, hed det videre: „Saa kan vi vel godt ta i Land!“. Endvidere bruges Udtrykket „Himmerlands Tyr“ om særlig store Aal, der drages op af Fjorden; dette stadfæstes af Himmerbokonen Mette Øgaard fra Lovns. Sammenblandingen af Tyr og Aal er paafaldende, men har iøvrigt et Sidestykke paa Møn, hvor der kendes en tyrehovedet Gedde ved Navn Geddekongen, Søbjergsgedden eller Djævlejætten, se „Skattegraveren“ II, 769.

Sagn, der tydelig kan henføres til Himmerlands Tyr, kender jeg iøvrigt ikke. I Vesthimmerland fortælles, at Sandflugten ved Fredbjerg opstod ved to mandholme Tyres Slagsmaal, se E. T. Kristensen, „Almueliv“ V, 803, og „Skattegraveren“ 1885, 265. Det minder om et Sandflugtssagn fra Tisvilde, synes altsaa at henhøre til Gruppen „Himmerlandske Overensstemmelser med Østdanmark“. — Hvorvidt Sandflugts-Tyren kan sættes lig med Himmerlands Tyr, turde være et Spørgsmaal. Sandflugts-Tyren synes nærmest at henhøre til Søkvæget; men da jo ogsaa Himmerlands Tyr i sin Aaleform viser Overgang til Sødyrene, er Forbindelsen næppe helt udelukket.

Sikkert er det, at denne Tyregud, næst Solen den første hjemmefaste Gud i dansk Hedenskabs Aarbøger, i høj Grad fortjener at fremdrages af den Skyggetilværelse, han hidtil har maattet friste.

I vore Dage har han da endelig ogsaa faaet sit Mindesmærke i Ræbild Nationalpark, mejslet af den himmerlandske Billedhugger Bundgaard.

f. T o r d e n v æ s e n e t.

Et mærkeligt Sagn om et upersonligt Tordenvæsen ved Vitskøl Kloster, det nuværende Bjørnsholm i Vest-

himmerland, er fundet af Frøken, Dr. phil. Ellen Jørgensen i et italiensk Haandskrift fra 13. Aarhundrede.

„I Vitskøl skete følgende for ikke længe siden. En uren Aand kom til nævnte Hus i Skikkelse af en ung Mand, tog Tjeneste som Daglejer og blev der i tre Aar. Hans Skikkelse var synlig for alle, men ingen kendte hans rette Væsen, idet han dulgte, at han var Troid, og gav sig ud for et Menneske. Han var nemlig redebon og ivrig til at lyde, rask og hurtig til at springe omkring, helt flink og dygtig til sit Arbejde, saa at alle undredes over hans Snildhed og Omhu, eftersom han i den Grad agtede paa et Blik og let udførte alt, hvad der blev ham paalagt. — Nu hændte det, at nogle af Brødrene i Klostret sendtes i Ærende til den nærmeste Landsby og havde hin forgjorte unge Mand med. Mens de sad sammen i et Hus, rejste den nævnte unge Svend paa een Gang Hovedet, strakte Halsen frem, rettede Blikket opefter og lyttede ganske lamslaaet. Og da han havde lyttet en Stund, gav han sig pludselig til at skælve over hele Kroppen og udbrød saa: „O! o! lyt engang! Jeg hører et stort Tordenvejr i Grønland“. Grønland ligger omtrent et Aars Rejse fra Danernes Land. Efter at have tiet i nogen Tid, stadig som var han slagen af Skræk, udbrød han atter: „Lyt! Tordenen nærmer sig; nu hører jeg den paa Island“. Og efter en lille Stund sagde han igen: „Hør! nu er den naaet til Norge, nu tør jeg ikke blive her længere“. Men da han havde sagt dette, greb han strax Flugten; hvorpaa Brødrene løb efter den flygtende tilligemed de andre tilstedeværende, som var højelig forfærdede over, hvad de havde hørt. Men før de havde naaet Strandkanten, var han bleven indhentet af Tordenvejret, som han havde hørt saa langt borte, og det Lyn, han flygtede for, havde ramt og tilintetgjort ham. — Da skønnede Brødrene, at

det var noget Djævelskab, og senere kom de alle sammen i Tanker om, at de aldrig havde seet ham gaa ind i Kirken, og at de ingen Sinde hos ham havde fundet noget, der tydede paa, at han var et kristent Menneske“:

Den højst mærkelige Fortælling viser, at endog det himmerlandske Kristenfolks ledende Krese endnu i 13. Aarhundrede troede paa et upersonligt Torden-væsen, der forfulgte Trolde og Jætter, — dvs. en urhedensk Forestilling, der ligger forud for Dyrkelsen af den personlige Tordengud Thor.

Nu viser det sig imidlertid, at Træk af den samme Folketro har holdt sig i Himmerland til den Dag idag, nemlig i Sagnet om den vilde Jæger, saaledes som det findes optegnet hos E. T. Kristensen, „Danske Sagn“ II C, 90, efter Meddelelse af Jens Kristensen i Ersted.

„En Mand kom gaaende fra Ersted til Aarestrup. Saa kom der to Ellekvinder løbende nok saa stærkt imod ham, og de satte ned der ad den søndre Side af Byen, imens de sagde til hverandre: „Han tager os ikke end, for han er ikke ren“. Naa, Manden blev jo ved at gaa ad Vejen hans Gang, men saa kom der een ridende imod ham, og det var ingen anden end Jons Jæger. Han siger: „Kom der ingen imod dig?“ — „Jo, der kom to bitte nogne rendende saa stærkt, som de kunde“. — „Hvad sagde de til hverandre?“ spurgte den ridende. „De sagde: han tager os ikke end, for han er ikke ren“. Saa piste han i hans Haand og toede sig med, og saa sagde han til Manden: „Vil du nu lægge dig ned og stoppe dine Fingre i dine Øren, saa skal jeg lønne dig godt for det, naar jeg om et bitte Korn kommer tilbage igen“. Ja, det gjorde han ogsaa, men saa tykte han, det varede vel længe, og saa vilde han tage Fingrene af Ørene lidt. Først tog han den ene Finger af, og da hørte han een, der skod;

men det var ikke saa stakket henne, han tykte, det kunde være ude ved Hobro. Naa, saa lægger han sig ned igen et Korn. Men det bliver ham atter for ked-somt at ligge saadan, og han letter sig og tager den anden Finger fra. Da hører han igen et Skud, men det var saa langt henne som ved Horsens. Naa, saa skynder han sig at stoppe Fingrene i Ørene og lægger sig ned paa sin gamle Plads. Da kommer den ridende med dem begge to, og de var bundne sammen i Haarene og hængte over Hesten hver paa sin Side. Saa siger han: „Du skal faa en god Løn, men den skulde have blevet bedre; du har taget dine Fingre af dine Ører, og det skadede mig saa meget, at jeg maatte ride fra Hobro til Horsens for at fange den sidste“. Nu havde hans Hest tabt en Sko der henne paa Vejen, og den kunde han gaa hen og tage, saa havde han Løn nok. Da Manden kom hen og fandt den, viste det sig at være en Guldsko“.

Denne Fortælling er jo en Variant af det landskendte Sagn om den vilde Jægers Jagt paa Ellekvinde-erne. Men den adskiller sig fra alle sine Kammerater ved et særegent Træk, og det har den just tilfælles med Sagnet fra Vitskøl Kloster. Fælles er følgende Handling: et Uvejrsvæsen er paa Jagt efter Dæmoner. Det kommer nordvestenfra og høres først buldre i det fjærne, langt længere borte, end Menneskers normale Hørelse rækker. Saa haler det ind paa Dæmonen, der flygter ud mod Kysten, og omsider fælder det den med et dræbende Skud, inden den naar ud i Vandet. Dette gennem 600 Aar fastholdte Sagn i Vesthimmerland røber, at den tilgrundliggende Trosforestilling har haft dyb Rod i Folkets Sind. Det upersonlige Tordenvæsen maa i disse Egne have holdt sig særlig længe, trods den personlige Thorsdyrkelses Fremtrængen andre Steder.

Det vilde være interessant, hvis der kunde opspores flere Vidnesbyrd om samme Trosform. Foreløbig veed jeg kun at tilføje det rent negative, at Himmerland ikke ejer et eneste Sognavn, som tyder paa en Thorshelligdom. Ej heller er der nogen Thorsdyrker blandt de Høvdinger, der i Folkevandringstiden grundede de fornemme Bosættelser med Navne paa -lev og -stad. Der findes intet Thorslev eller Thørslev som i Vendsyssel, Ty, Ommer Syssel og Aabo Syssel; og Thorsted findes ikke med Sognebys Rang. Først i Torpbosættelsens Tidsalder melder der sig en enlig Sogneby opkaldt efter en Thorsdyrker, nemlig Thorup, med en Thorskilde i nærmeste Nærhed. Se nedenfor under i.

Formen for Tordenstenen følger i Himmerland hovedsagelig østdansk Skik; fra Egnen ved Lovns Bredning og nordøstpaa til Aalborg viser den sig atter og atter som en Stenøxe; samme Form hersker i Vendsyssel og sydvestpaa til Viborg-Egnen. Derimod findes der et lille vestligere Omraade — ved Nibe og Løgstør —, der ligesom Salling, Hanherred og Størstedelen af Ommer Syssel følger vstdansk Skik, idet Tordenstenen her er et forstenet Sjøpindsvin, en saakaldt „Sebedeje“; det er netop samme Egn, hvor ogsaa det upersonlige Tordenvæsen holder sig, hvad der næppe er tilfældigt Samtræf. Se Kortet hos Blinkenberg, „The Thunder Weapon“, samt Afh. „Færdselsskel“ S. 55, Kort Nr. 5.

g. Knarkvognen.

Under Navnet Knarkvognen optræder et flyvende Uhyre, som er typisk himmerlandsk eller rettere vesthimmerlandsk; det kendes fra Tolstrup ved Løgstør, Gravlev, Ravnkilde, Haverslev, Fredbjerg, Gunderup-

gaard, Grynderup, Ullits; udenfor Himmerland kun i Erslev paa Mors. Det synes at være helt ukendt i Salling.

Iøvrigt maa det mærkes, at i omtrent samme Strøg kaldes Odinsjægeren ofte for Vognsjæger; saaledes i Nibe, Haverslev, Hobro, samt udenfor Himmerland i Brovst, Ø. Hanherred. Det kan da være rimeligt at formode, at Knarkvognen kun er en vesthimmerlandsk Variant af Odinsjægeren, se m. Ofte er jo Odinsjægeren ligesom Knarkvognen en Gengivelse af Fugletræk. (Materialsamlinger findes hos E. T. Kristensen, „Danske Sagn“, II, C, 94—101 og „Jysk Almuesliv“ IV, 270).

Lærer Dissing i Erslev fortæller: „Knarkvognen flyver altid samme Vej. Det er fordømte Aander, der skal flyve Jorden rundt i et Døgn, og derfor hører man dem al Tid fare samme Vej, nemlig i Nordøst. A hørte det som Barn“.

Ifølge C. Brögger i Ravnkilde og en Meddeler fra Gravlev er Knarkvognen en overtroisk Forestilling om Radgæs, fremkaldt af den knarkende Lyd, de giver fra sig.

Niels Kr. Jensen fra Fredbjerg fortæller: „A kom ned fra Fredbjerg med mit Redskab paa Nakken og vilde hjem. Da a kommer forbi Fuglshøj og gaar over Fuglsjavning, og det var ligesaa maanelyst, da kom Knarkvognen, men den sagde ingenting, før den kom lige tæt til mig. Men saa gav den sig til at knarke og tog paa som den slemmeste Vogn og lod, te det var farligt. A stod al stille og saa paa det. A kunde ikke se andet, end det var ni Fugle, ligesom Ænder, og de havde Næbbene i hverandre lige i en Trekant, der var ingen Skel imellem dem. Det var saa fælt, som det lod. Det var lige her norden for, a hørte det. Naar een siger: „Du har ikke smurt, du

skal vende og sk i Navet“, kan een komme i Forlegenhed“.

Det kan skønnes af Fortællingen, at Folketroen lader Knarkvognen bo paa Fuglshøj ved Fuglsjavning. Den overmodige og farlige Udæskning mod Knarkvognen kommer igen i flere Meddelelser.

Jens Kr. Kristensen i Risgaard fortæller: „Da de en Gang var til Gunderupgaards Hove, saa passerede det paa Hovmarken, hvor de var ved at skulle stakke Hø, at saa kommer Knarkvognen. Saa var der en Mand fra Myrehøj til Hove, og han siger, at den skulde vende og sk i Navet. Saa blev det galt. De halve Hovfolk maatte ovenpaa ham, og det slog ham endda saadan i Øjnene, at han blev røddøjet, og gik med røde Øjne alle hans Dage.“

Thomas Smed fortæller, ifølge Mikkell Jensen i Grynderup: „Mens han var Dreng, var det saa gruselig galt med den Knarkvogn. Nogle Drengene var ude om Aftenen efter deres Kreaturer, og saa kommer den jo. Der er saa een af dem, der siger til den: „Vend dig om og sk i Navet!“ Saa vender Knarkvognen sig ogsaa omkring, og der blev saadant et Spektakel. Men Drengene lader klø hen til et bitte Hus, alt hvad de inderlig kunde. Men de kunde ikke naa det. Da er det saa heldigt, at en gammel Kone i det samme kommer imod dem, og nu vidste de, at hun kunde mere end sit Fadervor, saa raabte de til hende, om hun ikke vilde gøre dem den Tjeneste og vise Knarkvognen tilbage igen. For det var et gammelt Ord, at man kunde vise den et vist Stykke Vej tilbage igen. Hun gjorde det ogsaa, men det havde nær ikke blevet nok. Den naaede dem lige ved Uderdøren, men de kom dog ind og fik Døren slaaet i, og han blev ved at skrabe og slaa ned paa Døren snart den hele Nat,

og Drengene maatte blive indenfor Døren til om Morgen.

Chr. Sloth i Havbro fortæller: „En Mand her fra Egnen, Jens Kristian i Krogstrup, tjente som Dreng nede i Tolstrup og passede paa Kreatur. De Enge grænser sammen med Hansens paa Krastrup, og da der nu var en hel Del Drengene tilsammen, hørte de Knarkvognen. Saa siger een af dem: „Vend og køør tilbage og smør!“ Saa kommer den ned over ham. De andre Drengene vælter dem hen over den her Dreng for at hytte ham.“

Laust Sørensen i Ullits fortæller: „Knarkvognen flyver i Nordøst om Natten. To Kompener fra Ullits gik en Aften silde fra Gedsted, og da kom Knarkvognen. Saa siger den ene: „Vend om og sk.... i Navet!“, for det knarkede jo saa stærkt. Men saa slog det ned om Ørene paa dem. De var nær ved at have sat Livet til. Det var ude i Kæret, det kom, og det blev saa ved at forfølge dem ind til Byen, og jo længere de løøb, jo haardere blev det. Dersom de ikke var slupne ind i en Mands Gaard, mente de snart ikke, de havde værget dem for det.“

C. *Væsener med videre Udbredelse.*

h. Himmelguden og Krigsguden Ti.

Den fællesgotiske Himmelgud og Krigsgud Ti, Tirsdagens Herre, har sagtens været dyrket i to himmerlandske Tisted, det ene en Sogneby i Midthimmerland, med en ret høj Bakketop Tisbjerg i nærmeste Nærhed, og det andet en Torp i Sydøsthimmerland. Levende Sagnminder er der næppe Spor af. Jfr. „Hjemligt Hedenskab“ 109 ff.

i. Tordenguden Thor.

Den fællesgotiske Tordengud Thor, Torsdagens Herre, har vi ovenfor fundet Minder om ved Thorskilde i Thorup Sogn og ved et Par Thorsbjerg. Men han har som sagt ikke en eneste Sognehelligdom, og maa i det hele siges at være svagt repræsenteret. Nærmere Oplysning om himmerlandske Thorsminder vilde være ønskelig. Jfr. „Hjemligt Hedenskab“ 173 ff og „Færdselsskel“ S. 55, Kort Nr. 6 a.

j. Sort Hund som Sjælevæsen for en Præst.

Paa Proprietærgaarden Sigsgaard, hvor der har boet en Præst, færdes en sort Hund, der bl. a. truer en Mand, som vil gøre Løjer med den*). Iøvrigt synes Hunden ikke saa udpræget som i Salling at være Fylgje for Præster og Herremænd. Den optræder mange Steder, uden at nogen tydelig Funktion lader sig iagttage. Sagn om dens Bolen med Herregaardens Spøgelsejomfru synes at savnes. Nærmere Underretning om himmerlandske Spøgelsehunde vilde være ønskelig.

k. Koeller Stud som Nisse.

Nissen optræder som Ko paa Bjørnsholm (Vitskøl), som overtallig Stud i Hessel Stald, E. T. Kristensen: „Danske Sagn“ II, B. 176. Det er et Træk, som kendes mange Steder.

l. Maren.

At Mareridt kendes i Himmerland, er saa selvfølgeligt, at det knap har nøddigt at nævnes. Om Mareridt paa Bjørnsholm se E. T. Kristensen: „Jyske Folkeminder“ VI, 177. Om Ligheder mellem Maren og Varulven se under r.

*) Dansk Folkemindesamling 1906/23. 1921 ⁹/₉. 1921, Stk. 3, og 1922 ²/₁₁. Bl. 1, 2, Stk. 2.

D. Væsener, der indenfor Danmark særlig er knyttede til de østligere Egne, incl. de danske Øer.

m. Odin = Wojnsjægeren.

Asernes Overgud Odin har sikkert været dyrket i Sognebyen Odenseld, nu Vonsild; sagtens ogsaa paa den nordhimmerlandske Bakketop Oddenshøj, henved 200 Fod høj, hvorfra Jordsmonet skraaner temmelig brat ned til gammel Havbund ved Frejlev. Lige søndenfor Himmerland strækker sig langs Mariagerfjords Sydvestkyst et til Odin viet Herred, der hører til Ommer Syssel og har Helligdom i Othænslyllæ, nu Onsild. Det er det eneste Odinsherred i Jylland og viser altsaa, at Egnen ved Himmerlands Sydgrænse har været et Hovedcentrum for Gudens Dyrkelse vestenfor Kattegat.

Som Helhed holder hans Helligdomme sig jo til Østjylland, naar alene bortses fra Sognebyen Wojns (Oddense) i Salling. Jfr. „Hjemligt Hedenskab“ 153 ff. og „Færdselsskel“ S. 55, Kort Nr. 6 a.

Den nuværende Folketro kender Odin som den vilde Jæger, Odinsjægeren, men Navnet forvrænges oftere paa forskellig Vis, hvorom kan læses i Feilbergs jyske Ordbog under „Odinsjæger“, jfr. E. T. Kristensen: „Danske Sagn“ II, C. Formerne Wojns-, Woens, Wåwns- hersker vest for en Linje, der løber fra Nibe vestenom Sønderup til Hobro; den svarer til Udviklingen af Odenseld til Vonsild. Ved Aalborg, Voxlev, Ersted, Sønderup og Als optræder Formen Jons-, der genfindes paa Anholt og i Vendsyssel. Paa Kongstedlund i Østhimmerland optræder Mons-, der genfindes ved Brabrand i Aabo Syssel.

Den gamle Forestilling om Odin som Dødningsfører ses mest tydelig, naar det hedder, at fra Kongstedlund kommer ved Juletid paa hovedløse Heste Gaardens

fordums Ejer, Kong Mons (Magnus) og hans Mænd ridende til Store Monshøj ved Skibstedvejen, hvor han ligger jordet*).

Fra Ullits fortælles følgende: „A har hørt Wojens Jæger en Aften. Vi var gaaede udenfor Døren og stod og ventede efter min Kone, der var gaaet til Lerkenfeld; da kom det her over Byens Nordende og op efter Lerkenfeld til. Hun var kommen op at køre med en Møllevojn, og imens Manden var inde et Sted med en Pose, holdt hun ved Bæsterne, og da kom det, saa Øgene blev gale og snorkede, og hun havde nær ikke holdt dem. Det myslede baade under Øg og Vogn, for Hundene kom langs ad Jorden, men Jægeren oppe i Luften.“

Niels Kr. Jensen i Fredbjerg fortæller: „De kan baade høre og se Wojens Jæger og hans Hunde. A har kunnet fornemme, te de har løbet forbi mig, men a saa dem ikke. A gik en Gang til Grynderup Huse, og da var de ikke fire Favne fra mig. A hørte ham fløjte ad Hundene, te det svarede i Skyen. De rendte paa Jorden og myslede og pibte. A paste min Tur, og saa var de væk igen. Min Fader har ogsaa seet dem en Gang. Han kørte til Lerkenfeld med Tiende. Da han kørte hjem igen og kom over Saalbro, et stort Vad, der er imellem Hvanstrup og Støtrup, saa kom det. Han havde et Føløg for, og Føllet mærkede det først og rendte ind imod Moderen. Saa kom der fem bitte Hunde, og de var hvide alle fem og rendte runden om Vognen. Da de havde rendt en bitte Krumme, saa fløjtede Jægeren ad dem, og saa var de henne med det samme. Min Fader blev lige godt bange.“

Chr. Sloth i Havbro fortæller: „Wojens Jæger har mødt Jens Kristian i Krastrup flere Gange, og nogle

*) Se Dansk Folkemindesamling, 1906/134, 31/10, 1921.

bitte Hunde har ordentlig pisset ham op ad Benene. Han hørte, de kom gøende som Hunde efter Harer.“

Mikkel Jensen i Grynderup fortæller: „Wojens Jæger var en Konge, der havde ønsket sig at være Jæger, saa længe Verden stod, og saa vilde han godt give slip paa Himmerig. Da han saa var død, kom Wojens Jæger jo. En gammel Mand har fortalt, at der er to Høje her vesten til paa Risgaard Mark, og der sad han ved om Aftenen. Saa hører han Wojens Jæger komme, og det piber og hviner og fløjter og gør istand. Saa blev Manden jo noget bange og tænkte, at det var galt, han var kommen til at sidde ved den Høj. Ligesom han sidder og hører efter, giver det et Skaltorn inde i Højen, som om den var falden rent sammen. Den Tid var det Skik, at de om Efteraaret sad ved Kreaturerne til langt ud paa Natten. Han bliver nu saa forfar, og i det samme kommer der en Hund og lugter til hans Buxer, og der kommer nok een og vilde have været til at pisse paa dem. Men saa farte Hundene igen op ad Luften, og der blev atter Hvinen og Fløjten. Saa kan det nok være, at Manden blev forskrækket, og han lader saa klø hjemad. Der kommer han imod Konen i Døren, og hun kunde se paa ham, der var noget i Vejen. „Du er syg“, siger hun. Aja, der havde været noget efter ham. „Gaa saa ind og se i Kakkelovnen først, inden du gaar ind til Lyset!“ Havde han ikke gjort det, saa havde han blevet syg.“

Jens Hansen i Sønderup fortæller: „Jons Jæger vilde give hans Himmerigs Part hen for at faa Lov at jage. Han kommer al Tid om Aftenen lidt efter Solnedgang nordfra og drager sydpaa, og henad Morgen drager han tilbage sydfra og nordpaa. De skal passe paa at holde deres Døre lukkede for ham. Et Sted var Konen ved at brygge, og da kom hans

Hunde løbende ind og slappede af Urten. Saa fløjtede han ad dem: „Vil I blive her, vil I blive her!“

M. C. Nielsen fortæller: „I Omegnen af Aalborg farer Jons Jæger ofte gennem Luften, ledsaget af en stor Mængde Hunde, som løber bag efter paa Jorden. Den, som møder ham, maa lægge sig plat ned paa Jorden, ellers bliver han syg derefter. Undertiden høres Jægeren at kalde paa sine Hunde med et fælt Skrig. Træffer det sig, at han kommer over et Hus, hvori to Døre staar aabne lige overfor hverandre, da farer Hundene derigennem, og hvis der paa samme Tid brygges eller bages dér i Huset, bliver det alt fordærvet.“

Jens Kristensen i Ersted fortæller: „Der var en Kone, der havde to Døre paa hendes Hus, een sønden ud og een norden ud. Den sidste Dør var jo paa hendes Frammers, og da hun havde været ved at brygge, saa havde hun slaaet begge Døre aabne for at faa Øllet koldt og faar Gær sat paa i god Tid. Se, dér kunde Jons Jæger og hans Hunde komme ind, og de drak alt hendes Urt, og saa maatte hun endda give dem en Grovkage for at gaa igen. Jægeren han var grøn, og han havde Hundehvalpe med røde Munde med sig.“

Fra Strandby fortælles: „Wojens Jæger kom ind et Sted, hvor de var ved at bage. Konen, der var ene hjemme, var ved at faa Brødet af Ovn. Med ét blev der saadant Spektakel der inde og Mylder af Hunde. I sin Forskrækkelse tog Konen en hel Smaakage og brækkede i smaa Stykker og smed for Hundene. Hun tykte, de aad det, men da de var forsvundne, laa det der endnu.“

Noget af det vigtigste, den vilde Jæger foretager sig, er at holde Jagt paa Ellekvinder. . Derom fortæller

Niels Kr. Jensen i Fredbjerg: „Wojens Jæger skal have været Konge en Gang. A veed ikke, enten det var en Bjergkvinde eller Ellekvinde, han en Gang var kommen for, og hun havde givet ham et Brev, som han flere Gange prøvede paa at grave ned, men der var ingen Raad til, at han kunde komme af med det. Da ønskede han, at han fra den Tid af maatte jage efter de underjordiske, saa længe Verden staa, og saa blev det saadan. ... De skal have seet ham i en Mølle en Gang. Der kom to Jomfruer løbende med hverandre ved Haanden, alt hvad de kunde, gennem Møllen ved Maaneskin, og de saa dem tilbage og sagde: „Vi redder os vist ikke for ham“. Saa varede det ikke svar længe, inden Jægeren kom igennem Møllen med hans Hunde, og det var ret som et Lyn, og saa to Timer efter kom han tilbage med dem begge to, de var bundne sammen i deres Haar og hængte over Manken paa Hesten. ... Der har været sagt, te dersommenstid de holdt en Nørredør aaben, dér skulde han have Ret til at tage ind. Saa skete det et Sted, te de glemte at lukke Døren om Natten, og dér kom Hundene saa ind. Jægeren talte saa til Manden: hvorfor han havde ladet den Dør staa aaben? nu havde han Ret til at tage derind og kunde ikke holde hans Hunde ude. Saa skulde han give ham noget til dem. Ja, Manden vidste ikke, hvad han skulde finde paa. Men een Ting skulde han give, og saa springer han ud og læt en gammelagtig Tyr, han havde, ud i Gaarden; den var mandolm og kunde nok væрге sig selv. Saa blev der saadant et forførdeligt Spektakel, og det varede ved, til det var næsten Dag. Da Manden kom op om Morgenens og vilde se til Tyren, da laa den og var split ad, lige saa ussel smaat, som den var malet. Siden den Tid paste de paa at have deres Nørredøre lukkede. De siger, at det skal være værst at lade

dem staa aabne til Højtidsaftener, for da skal han snarest fare.“

Ogsaa paa Lundø, altsaa vestenfor Himmerland, kendes Historien om Jagten paa Ellekvinderne. Johanne Pedersdatter fortæller (utrykt, E. T. K.): „A tjente oppe ved Gravers Jespersen her i Byen, og han fortalte mig, at en Aften, han var ude at give hans Øg, da kom der først to Kvindfolk rendende saa rask forbi, og de var hule i Ryggen. Lidt efter kom der een ridende, og han spurgte, om der var ingen kommen forbi. Gravers svarte jo, han havde seet to Fruentimmer. Saa blev den anden ved at ride vesterpaa, og Manden stod og saa efter ham. Lidt efter kom han igen, og da havde han de to Kvindfolk bundne i Hestens Hale. Det var altsaa Wojens Jæger. De kan undertiden høre hans Hunde i Luften.“

Odinsjægerens Skikkelse er i Hovedsagen østdansk og østjydsk, selv om han ogsaa findes i Salling og pletvis i Hardsyssel, Vardesyssel og det vestlige Sønderjylland. Hans Jagt paa de to Ellekvinder kommer ikke vestenfor Skive Fjord, og hører saaledes til de Træk, der bidrager til at give Himmerlands Mytologi en typisk østdansk Farve.

n. Kong Dan og Kong Skjold.

De mytiske Konger Dan og Skjold, Opnævnerne for Daner og Skjoldunger, har ingensteds været saa stærkt paa Færde som i det nordlige Østjylland og da særlig i Himmerland og Ommer Syssel. Denne mærkelige Kendsgærning er først fremdraget af Axel Olrik i „Danmarks Heltedigtning“, II, 232, jfr. „Hjemligt Hedenskab“ 53 og „Færdselsskel“ S. 46, Kort Numer 4.

Dan har sin Grav: i Danshøj ved Valsted nær Sebbersund, Himmerland, E. T. Kristensen, „Danske

Sagn“, IV, 36; i Danhøj eller Dans Knøs ved Fæstningsvolden Dandiget s. f. Hobro, Ommer Syssel, smst. 211; i Danshøj sydøst for Rindsholm, Ommer Syssel, E. T. K., „Folkeminder“ VIII, 10, Nr. 27; Kong Dans Datter gemmes i en Jordhule, Rejstrup ved Randers, Ommer Syssel, E. T. K., „Jyllands-Posten“ 14. 10. 1925; jfr. de danske Kongers Hyldingssten Dane-ryge syd for Viborg ifølge Lejrekrøniken. Skjold har sin Grav: i Skjoldhøj, Durup Sogn, Himmerland, E. T. K., „Danske Sagn“ IV, 63; i Skjoldhøj paa Smorup Hede, Himmerland, Olrik II, 235; i Tornby i Vendsyssel, „Danske Sagn“ IV, 44 (sammenblandet med Hjarne Skjald). Sammen med Kongen jordes hans Hest i den nordligste og sydligste Danshøj og i de to Skjoldhøje; i Danshøjen ved Rindsholm sidder han paa Hesten. Olrik paaviser, at Sagn om Konger, der jordes med deres Ridehest, er typiske for Himmerland-Ommer Syssel og svarer til den stedlige Gravskik i en vis Tidsalder. Ejendommeligt er det ogsaa, at der i samme Egn omtales en Datter af Kong Dan, noget, der ellers aldrig forekommer.

Den samlede Gruppe Sagn viser, at Dyrkelsen af Heroerne Dan og Skjold maa have været stærkt udviklet i Himmerland og Ommer Syssel. Denne Kendsgerning maa atter forklares saaledes, at her var de første Egne, hvor Skjoldung-Danerne fik fast Fod, da de udvidede deres Statsomraade fra Sjælland til Jylland.

Vi har altsaa her et yderst iøjnefaldende Exempel paa Indførelse af østdanske Myter. Hermed kan sammenholdes, at det sjællandske Sagn om Hagbard og Signe findes stedfæstet ved Hagbards Mose og Terne-stenene i Hammershøj Sogn, Ommer Syssel.

Vi iagttager det stadige Skel ved Skive Fjord: Sagnene om Dan, Skjold og Hagbard forekommer ikke vestenfor Fjorden.

o. Hedin, Lederen af Hjadningernes
evige Kamp.

Herredet Hethænsthathæ, nu Hindsted, som indtager Mariagerfjords Nordkyst, savner allerede i Valdemars Jordebog det Tingsted, hvorefter det skulde være opkaldt. Maaske har Hethænsthathæ da slet ikke været nogen Bygd, men et enliggende Offersted, viet til Hedin. Denne Figur, hvis Navn vil sige „Kjortel“ = græsk *chitôn*, hebraisk *ketonet*, kendes tidligst som en mytisk Helt, Leder af de saakaldte Hjadninger, dvs. Hedinmænd; hans Ven er den navnkundige Sanger Hjarrande eller Hjarne. Hedin bortfører Valkyrjen Hild, dvs. „Kamp“, Datter af Holmryger-Kongen Hagene i Pommern. De forfølges, og det kommer til en forbitret Kamp ved Hithinsø, den nuværende Ø Hiddensee ved Rygen, hvor de to Helte falder for hinandens Haand. Men Hild maner hver Nat de faldne Krigere frem til fornyet Kamp (Saxe 242), og denne evig fortsatte Kamp kaldes paa Oldnordisk Hjadningavig, „Hedinmændenes Strid“.

Naar nu Sagnhelten Hedins Navn indgaar i et Herredsnavn, er der paa Forhaand stærk Rimelighed for at opfatte det mytisk. Vi ser, at Øen Hedinsø ell. Hiddensee i Sagnet udtrykkelig sættes i Forbindelse med Hedinmændenes Strid, altsaa vel har været en Helligdom for Hedindyrkelse. Den tyske Sagnform, der henlægger Kampen til Scheldeflodens Munding, viser en ganske tilsvarende Stedtilknytning, thi ved Valpladsen findes et Sund, som kaldes Hedinsee. Endelig er Hedins Ven Hjarrande knyttet til to Omraader i Østjylland, jfr. mit Skrift „Vor mytiske Kongerække“ 15. Det ene er Knytlingasagas Hjarranda-sysla i Vendsyssel, uden Tvivl lig med Vennebjerg Herred, hvori der findes en Gravhøj med en Stensætning Hjarne-stenen, og med Sagn om Kong Hjarnes Gravlægning, E. T. Kristensen:

„Danske Sagn“ IV, 44. Det andet er Hjarnø i Horsens Fjord, hvor Kong Hjarne Skjald søgte Tilflugt under sine Kampe med Fridlev (Saxe 264). Det vil altsaa skønnes, at Hjarrandasysla, Hethænsthæ og Hjarnø forsyner hele Kattegats Vestkyst med en Bræmme af Tilknytninger til Hjadningemyten, som næppe kan være tilfældige. — Mytens Udbredelse til Østjylland kan ikke egentlig siges at høre til denne Egnns østdanske Ejenommeligheder, da dens oprindelige Hjemsted jo er i Egnene omkring Hedinsø ved Pommern. Men utvivlsomt er den paa sin Vej mod Nordvest gaaet over Sjælland; altsaa kan den nok siges i udvidet Forstand at høre med til Østjyllands østdanske Kendemærker. Vi iagttager det stadige Skel ved Skive Fjord: Spor af Hedin og Hjarrande forekommer ikke vestenfor Fjorden.

p. So en i Sengen og den sunkne Gaard.

So-Sagnet har jeg nylig drøftet udførlig i „Danske Studier“ 1926; af den Grund, og fordi de himmerlandske Bidrag ikke er særlig fremtrædende, kan jeg her nøjes med en kort Omtale. Jfr. E. T. Kristensen: „Danske Sagn“ III C., Afd. 2, „Hjemligt Hedenskab“ 130, 138, og „Færdselsskel“ S. 60, Kort Nr. 9.

Sagnet grasserer i Danmark og strækker sig ind i Holsten. Det har ingen tydelig Forbindelse med Forbilleder i vest- eller sydeuropæisk Literatur og maa regnes for en indfødt dansk Foreteelse.

Indholdet er, som følger: Ejeren af en Gaard finder paa at udklæde en So som sin Moder, lægge den i en Sygeseng og bede en Præst give den syge den hellige Nadver. Ifølge en sønderjysk og holstensk Variant vil han tvinge Præsten dertil. Men Præsten forbitres og forbander Gaarden, hvorpaa den med sine Indbyggere synker ned i Helvede. Paa dens Sted fremkommer en Sø, paa hvis Bund der bor Gaardboer, eller paa hvis

Overflade der ses svømme sorte Ænder eller andre Skabninger.

Der synes at være dobbelt Bund i Sagnet.

Inderst udtrykker det en hedensk Offerhandling. Soen turde være et Sindbillede for Gudinden Freyja, der paa Oldnordisk bar Tilnavnet Syr, dvs. „So“; Gaarden er en Tempelgaard; dens Indbo er Offergaver; de omkomne Indbyggere er Offervæsener, der bliver „Gaardboer“, dvs. Vætter; Søen, der sluger det hele, er en hellig Offersø; og Nedmaningen er en Forbandelse, der lystes over den Helligdomsskænder, som vilde prøve at hæve Offerskatten.

Det andet Element stammer sikkert fra Hedenskabets Brydning med Kristendommen. Narrespillet med Soen og Alterets Sakramente genspejler det Forhold, at Hedninger har prøvet at tvinge Kristenpræsterne til at ofre til Guderne og vanhellige Sakramenterne. Men fremfor alt genspejler Forbandelsen over Gaarden aabenbart den højtidelige Djævluddrivelse, hvorved den hedenske Helligdom efter Kristendommens Sejr blev ødelagt, eller hvorved Grunden rensedes til kristen Brug.

Læseren vil maaske tvivle og tænke, at dette er at lægge for meget ind i det grasserende Vandresagn. Men Sagen faar et andet Udseende, naar vi lægger Mærke til, at henved en Tredjedel eller Fjerdedel af Stedfæstelserne tyder paa hedensk Indvielse. Hertil hører f. Ex.: Hovsø, Søen ved Alsbjerg („Helligdomsbjerg“), ved Tinggaarden og Lundergaard, samt Mosekællingskær, alle i Vendsyssel; Lund Sø i Vardesyssel; Krokonens Kær paa Fyn; Vievad paa Sjælland. Særlig vigtig er Dallerup Sø ved Horsens, hvor Sosagnet træffer sammen med den Kendsgærning, at der fra Søens Bund er fremdraget et stort Offerfund.

Hvad nu Himmerland gælder, saa er Sagnet her ret stærkt afhjemlet, og Navnenes Klang tyder gennemgaaende paa hedensk Indvielse.

Der er: Gudsø i Rold Skov, ogsaa kaldet Gaardsø; en Sø ved Lundegaard nær Nibe, dvs. ved Tempelgaardens Lund; en Sø ved Hørby, dvs. Hørgby, „Helligdomsby“; Navn Sø ved en Tinggaard i Vesthimmerland; Sjørup Sø med Afløbet Herredsbæk smst. og Skelsø ved Sebbersund, begge ved gamle Herredsskel. Uden tydelig Navnetilknytning er Sagnet ved Sugløj og Røggelgaard nær Nibe, Brøndum i Østhimmerland, Øls Skæppe ved Hobro nær et Brøndum, og Madum Sø øst for Rold Skov. Sidstnævnte Sø ligger paa Skellet mellem Hellum og Hethænsthæ Herreder, og tæt ved Herredstingstedet Hellum, saa den var saa at sige selvskreven til Indvielse.

Vi iagttager det stadige Skel ved Skive Fjord: Sosagnet forekommer ikke i det nærmest tilgrænsende Land vest for Fjorden, Salling (derimod nok paa Mors).

q. Natravnen.

Det mytiske Væsen Natravnen er Sjælen af en nedmanet Forbryder eller Selvmorder. Af Manepælen har den et Hul i højre Vinge. Naar man kommer til at se derigennem, bliver man enten synsk eller rammes af Ulykke. Med Mellemrum kan det lykkes Natravnen at grave sig op af Jorden. Jfr. E. T. Kristensen, „Danske Sagn“, II, C, Afd. 7, „Hjemligt Heden-skab“ 68, „Færdselsskel“ S. 60, Kort Nr. 10 a.

Fra Vesterbølle fortælles, at alle de, der ombragte dem selv, skulde nedgraves i et trebundet Markskel, og de maatte grave eller skyde dem til Siden et Sandkorn om Aaret, og endelig efter mangfoldige Aars Forløb kunde de da komme op og komme til Fløvt for

at flyve efter den hellige Grav, men de maatte kun flyve et vist Stykke hvert Aar. Det kunde kanske vare flere hundrede Aar, inden de naaede det. — Meddelelsen har hørt Natravnen skrige: „Baw-u-u! baw-u-u!“, saa det skingrede i Luften.

Niels Kr. Jensen i Fredbjerg fortæller: „En Natravn skal være een, der er jordet i et trebundet Skel og har gjort Uret. Der er visse Aarer i Jorden, de skrider i, førenstid de kommer ud. Naar de kommer op, farer de jo omkring. En Pige havde en Gang været ude at malke til Kvælds, og da hørte hun ogsaa Natravnen og skældte den noget ud. Men saa kom den efter hende, og hun skyndte sig at springe ind og faa Døren lukket. Men om Morgenen var Døren helt blodig.“

Lærer Ditlevsen i Elsted fortæller: „Natravnen skal være den Slemme selv, der flyver omkring og vil gøre Ulykker paa Folk. En Fisker ved Løgstør skal have gjort Nar ad en Natravn og efterlignet dens Skrig, hvorfor han blev saaledes tumlet med, at han nær havde sat Livet til. Et Par Piger fra Skyum ved Tisted har ligeledes mødt en Natravn. De undslap ved at flygte ind i et Hus, men om Morgenen sad der et Par gloende Vinger paa Døren.“

Jens Kristensen i Ersted fortæller: „Der var en stor Tøs, der skulde være Hyrde den Dag, hendes Søster havde Bryllup, og det tog hun sig saa nær, at hun gik i et Hul nede i Gravlev Kjær, de kalder Katkjelde. Endelig fandt de hende, og hun blev fisket op og skulde saa kastes ned, for hun maatte jo ikke blive jordet paa Kirkegaarden saadan uden videre. Liget blev lagt paa en Vogn med et Par Stude for, og saa lod de dem gaa, hvor de vilde. Men saa gik de endda hen og lukkede Kirkeporten op, for om Studene kunde ikke have faaet i Sinde at gaa derind med hende. De gik ogsaa op til

Kirkeporten, men der blev de staaende. Saa sagde Præsten: „Ja, saa nær var hendes Sjæl ved Himmerig, men den kunde dog ikke komme der ind“. De vendte altsaa Studene omkring og gente paa dem igen. Nu gik de hen og blev staaende oppe ovenfor, som Jens Binderups Gaard nu ligger. Den kaldtes Helledi, for der var to Gaarde i Gravlev, der hed Himmerig og Helledi. Hun blev altsaa jordet i et Markskel, som nu er paa deres Mark der, og hende var det, der blev til den Natravn, som Folk har hørt dér paa Egnen. Naar den skulde over rindende Vand, saa var det, den skreg og sagde: „Ba-u, ba-u, ba-u!““

Mikkel Jensen i Grynderup fortæller: „Natravnen, det er een, der er manet. Der skal være een manet her ude i Gunderupgaards Hede. A kan ikke huske, hvor mange tusinde Kokketrin det er fra Gaarden, men hvert Aar saadan ind før Jul, saa giver det da et forskrækkeligt Brøl, og saa tager det et Skridt mod Gaarden. ... Saadan var der tre, der fulgtes ad en Aften ind før Jul, og saa giver det da saadan et forskrækkeligt Hvæl. Saa siger de til hverandre, hvad det kunde være, det kunde de da ikke forstaa, og de løb, alt hvad de kunde. Saa kom de til et Sted, og dér gaar de ind og fortæller om det, de kunde da ikke udgranske, hvad det kunde være. Da siger den gamle Mand i Huset: „Dér var I i Held, te I var ikke komne i Vejen for det; det er noget forskrækkeligt noget, der er mange Mennesker komne galt afsted med det“. Saa spørger den ene Karl om, hvad det var for noget. Det var Natravnen, siger han. ... En anden een blev en Aften slaaet omkuld saa mange Gange, for det han var kommen i det; han var Røgter paa Gaarden, og han havde fortalt den her gamle Mand det“.

Jens Kristensen i Ersted fortæller: „En Mand havde kørt et Læs Lyng herover, som de havde draget over i

Bakkerne. Da de vilde nu til at bære det ind om Aftenen, da kom Natravnen og forskrækkede min Moder, og hun sprang værgeløs ind ad. ... Det var en Gang i Gravlev Kro, der var saa mange unge forsamlede. Saa var der een, der hed Jokum, han skæft efter Natravnen og sagde ba-u ligesom den. Men saa kom den efter dem ude paa Gaden, og de sprang jo ind i Kroeret og vilde hytte dem. Jokum havde sagt: „Hvad er det for en Gut, der siger bau?“ og siden kaldte de den saa for Jokums Gut. Naa, saa fløj Natravnen jo væk igen, men Jokum turde ikke vel komme ud af Kroeret, han var den sidste den Aften“.

Menneskers venlige Sjæl kan undertiden forløse Natravnen. Derom fortæller Jens Kr. Kristensen i Risgaarde: „Min Gammelfader har hørt Natravnen om Aftenen, naar de var nede ved Fjorden for at drage Sandvaad. Han skræbte, saa det svar igen i hele Fjorden. A har ogsaa hørt fortælle, at en Karl gik en Aften og vilde til en anden By, og da skulde han i en naturlig Forretning. Som han nu sidder der, saa hører han noget, der siger nede i Jorden under ham: „Nu vender a mig“. Karlen bliver helt forskrækket. Saa siger det igen: „Nu vender a mig“. Da tænker Karlen: „Hvad, hvad mon det er? Ja, a skal da sige een Ting til det“. Saa siger Røsten det tredje Gang. Da svarer Karlen: „Ja, vend dig saa i Jøsse Navn og saa aldrig mere!“ Saa bliver der saadan Glæde i Jorden under ham. For de siger jo, at dem, der er jordet i et trebundet Skel, det er Natravne, og det var saadan een, der raabte; men ved Karlen sagde det, blev han saa vel tilpas og bliver reddet“.

Ogsaa i tilgrænsende Egne af Fjendsherred og Ommer Syssel kendes Myten om Natravnen. I Thorsdal ved Kopperup, hvor der er een nedmanet, gik en Mand fra Forstanden ved at se gennem Natravns

Vingehul. Ved Ternestenene nær Hammershøj kendes det sjællandske Sagn om den onde Terne, der blev gravet ned og forvandlede til en Natravn, fordi hun forraadte Elskovsforholdet mellem Hagbard og hendes Herskerinde Signelil.

Vi iagttager det stadige Skel ved Skive Fjord: Natravnen kendes ikke i det nærmest tilgrænsende Land vestenfor Fjorden, Salling, bortset fra Nautrup, hvorhen den sikkert har bredt sig fra Mors.

r. Varulven.

Modsat Natravnen er Varulven ikke noget Genfærd, men et levende Menneskes Sjæl i Ulveham. Der er et vist Slægtskab mellem Varulven og Maren, men der er dog i Oprindelsen den Forskel, at Varulven er et udpræget Sjælevæsen, skilt fra sin Indehavers Legeme, medens derimod Maren oprindeligt var selve Menneskets legemlige Jeg, blot med ændret Størrelse eller andre troldeagtige Egenskaber. I senere Tid blandes Maren iøvrigt sammen med Sjælevæserne og faar deres Egenskaber. Ogsaa bliver Varulven og Maren udtrykkelig sidestillede i Folketroens Opfattelse af deres Fremkomst; de er begge Børn af en Kvinde, der er krøbet tre Gange baglænds gennem en Horseham i Fandens Navn. Om Varulven se E. T. Kristensen: „Danske Sagn“ II, F., og mine Bøger: „Hjemligt Hedenskab“ 27, „Hedenskab i Danmark“ samt „Færdselsskel“ S. 60, Kort Nr. 10 b.

Om Varulvens Opstaaen fortælles det gængse Sagn af Jens Kristensen i Ersted. „Min Fader har fortalt, at der en Gang var to Kællinger, der trak af deres Klæder og krøb gennem en Hestehud, de havde hængt op paa en Pind. De var frugtsommelige, og de var nøgne, og saa blev deres Fostre til Varulve. Men de var jo Mennesker det meste af Tiden. Naar de var

Ulve, saa det første, de ramte, det splittede de ad; hvad det saa var“.

En stærkt afvigende Fremstilling kendes fra Nør Beg i Ommersyssel. Knud Andersen fortæller: „Naar een spændte fra og saa smed Pudén saadan, at den kom til at vende avet, (d. e.: med Svedsiden opad), saa skulde han spytte igennem den, før han vendte den om, for hvis det ikke blev gjort, og een saa krøb igennem den Pude, den blev til en Varulv. Det kunde jo godt hænde, at en Dreng kunde faa i Sinde at gøre det.“

Niels Kr. Jensen i Fredbjerg fortæller: „Der var en Mand og en Kone i Borregaarde, og de skulde over i Ærtbølle Hede at hente et Læs Lyng. Da de havde Lyngen læsset paa og vilde køre hjemad, siger Manden til Konen: „Nu kan du tage Tømmen og køre og dér har du Forken, og kommer der noget til dig, skal du slaa fra dig, men du maa ikke stikke med den“. Naa, saa en bitte Tid efter, at han var hengaaet, kommer der en forfærdelig stor Ulv til hende, for det var i de Tider, der var Ulve, og den søger hende og gør sig forfærdelig grum, og hun slaar alt, hvad hun kan, men jo mere hun slog, des mere trængte den ind paa hende og snap i hendes Forklæde og rev det ad. Saa griber hun til med Forken og stikker. Saa veg den og rendte sin Vej fra hende. Kort efter kommer Manden igen og var saa vækkelig og gnaven og skældte ud. Som hun saa seer paa ham, bliver hun vaer, at der sidder Traade af Forklædet imellem hans Fortænder. Saa siger hun: „Det er godt at vide, at du sagde, a maatte ikke stikke, men kun slaa; du er jo en Varulv og en Djævel ud af Helvede. Godt er det“, siger hun, „te a sagde det, nu er det aabenbaret, nu kan du aldrig blive det mere“. Lignende fortælles af Jens Kristensen i Ersted.

Videre fortæller Niels Kr. Jensen: „Der var en Mand og en Karl, som gik i Heden og grov Tørv ved Siden af Kæret. Saa siger Manden til Karlen: „Vi vil have os en ordentlig Søvn i Dag, for det tilkommer Tørvegravere“. Den Mand han var meget Uvenner med hans Nabo. Denne havde et Føløg, som stod med sit Føl i Nærheden. Som de nu har lagt dem til at sove, saa rejser Manden sig op og gaar hans Vej, men Karlen lægger Mærke til, at Manden bliver henne. Han troede, at han var gaaet hen at arbejde, men saa seer han, at der kommer en Helvedes stor Ulv, og den springer paa Føllet. Saa tænkte Karlen: „Da var det dog sørgeligt, skulde den nu gaa hen og splitte Mandens Føl ad“. Dermed griber han hans Lyngle og vil hen og redde Føllet, men ved det han kommer, saa river Ulven Struben ud af Føllet, og han fik nok Ulven jaget derfra, men Føllet var jo dødt. Karlen havde saa ondt af det og gik og saa sig om, og Manden var henne, og ingen var at se. Han tænkte paa at gaa hen til Manden og sige ham, at Føllet var ødt. Men imidlertid seer han, at Manden, han grov Tørv med, kom op fra den venstre Side af Bakken, hvor de havde lagt dem. „Hvor har I været henne?“ siger Karlen. „Tu a har været for mig selv paa den anden Side“. „Nej“, siger Karlen, „det er Løgn, og du er en Varulv og en Djævel, og a er Vidne til, at du har split Mandens Føl ad“.

Lignende Varulvehistorier, hvori ofte det splittede Forklæde gaar igen, kendes fra Sundstrup og Brøndum i Himmerland, fra Vejrum og Vinkel i Ommer Syssel, fra Anholt og fra Nørhalne i det sydlige Vendsyssel.

Fra samme Egn i Vendsyssel meddeler Nik. Christensen et Sagn om, hvordan Varulvenaturens Forbandede kunde ophøre:

„Der var en Mand i Biersted, som blev anseet for at være en Varulv. Da han skulde jordes, saa stak en Mand sin Tjørnekæp i Graven og sagde: „Saa vist, som denne Tjørnekæp aldrig kan blomstre og gro fast, saa vist kommer denne Mand aldrig i Himmerig“. Man da nu Folk havde været i Kirke og kom igen, da havde Tjørnen blomstret, og den sad saa fast i Jorden, at ingen Mand kunde oprykke den.“

Vi iagttager stadig Skellet ved Skive Fjord: vestenfor Fjorden kendes Varulven ikke, være sig i Salling, Ty, Hardsyssel eller paa Mors.

s. D r a g e d u k k e n.

Det ogsaa i Norge kendte Væsen Dragedukken er ifølge falstersk Folketro den Form for Vætte, der tilkommer Husmanden, medens derimod Gaardmanden repræsenteres af Nissen, se Grundtvig, „Gamle danske Minder“ I, 42 og 84.

Jeg har ikke fundet Dragedukken afhjemlet i Himmerland, men det er maaske tilfældigt. Den findes ialfald ligeoverfor i Hanherred fra Øland mod Øst til Lild mod Vest; iøvrigt kendes den i det sydlige Vestjylland, se Feilbergs jyske Ordbog, samt som Amulet ved Bunden af Skive Fjord. I Salling turde den være helt ukendt. Udbredelsesbilledet er ikke helt klart, men det synes nærmest, som om Forbindelseslinjerne gaar fra Limfjorden til de danske Øer.

F. Væsener, der tyder paa Forbindelse med Vestjylland.

t. H a k k e l s e m a n d e n.

Som Udtryk for en natlig Lyd ligesom Hakkelsemaskinens Arbejden kendes Hakkelsemanden fra Salling (Esper Brogaard, Søren P. Øgaard), Ty (Esper Brogaard) og Kirketerp Præstegaard ved Vegger nær

Nibe, „Skattegraveren“ XI, 115. Jeg har sat ham i Forbindelse med den sallingske „Djævel“ Hacken May, kendt fra en Hexeproces 1685; han har vel Stedfæste i Hakkilkjær ved Eskjær Skov, og kan åtter forfølges sydvestpaa til Vestfalen som Hackel May. Oprindelig har han da været en Høstaand, til hvem man ofrede ved Indhøstningen af det sidste Neg. Men i Jylland er han bleven moderniseret til at blive Hakkelsemaskinens Aand. Det er Exempel paa et Hedenskab, der følger med Tiden, omtrent af samme Art som den øvretyske Dæmon, der har faaet den Opgave at punktere Cykleringe. Om Hacken May se iøvrigt Aarbogen for 1927.

Tilslut maa vi søge at danne os en Oversigt over de forskellige Lag i Himmerlands Hedenskab.

Som Rest af det allerældste Lag fremtræder det upersonlige Tordenvæsen, der forfølger Dæmonerne; endvidere den gamle Himmelgud Ti. Til samme Lag tør vi vel regne det særlig himmerlandske Væsen Knarkvognen samt den i en enkelt Egn herskende primitive Forestilling, der lader Tordenstenen være en raa Naturgenstand, et forstenet Sjøpindsvin, en saakaldt Sebedeje. Alle disse Levn forekommer kun i Vesthimmerland.

Dernæst kommer vi til den fra Middelhavslandene og Gallien indførte Tyregud, hvis Dyrkelse blomstrede i 2. Aarhundrede før Kristus. Ogsaa om ham lever Mindet nutildags kun i Vesthimmerland.

Endelig i Folkevandringstiden kommer Krigsguden Odin, Englændernes Woden, Tyskernes Wodan, der indvandrer fra de danske Øer. Sammen med ham følger en Række Mytefigurer, der enten er østdanske af Oprindelse, som Heroerne Dan og Skjold, eller ogsaa

kendes søndenfor Østersøen, men stadig kommer til Himmerland østenfra; saaledes Heroen Hedin og Væserne Natravnen og Varulven. Østenfra kommer ogsaa Forestillingen om Tordenstenen som et af Menneskehaand tildannet Redskab, en Stenøxe; endvidere Lydformen for Tempelnavnet Hørg (i Hørdal og Hørby), der ligesom i Østdansk har Omlyd af a.

Gennem alle de sidstnævnte Elementer faar Himmerlands Hedenskab et hovedsagelig østdansk Præg. Men vi har ovenfor seet, at en Række oprindeligere Levn holder sig i Vesthimmerland. Her findes ogsaa det uomlydte Helligdomsnavn Harg (i Harrim eller Harild ved Nibe), der minder om den sallingske Herredshelligdom Hargæ, nu Harre. Sammesteds forekommer ogsaa Spor af det særlig vestjyske Væsen Hakkelsemanden.

7. Folkedragt.

(Af *Elna Mygdal*, Underinspektør ved Folkemusæet.)

I Himmerland som overalt i Jylland er der ikke mange Dragtdele bevarede. Beretning om Dragterne er faa og de stemmer ikke altid overens, hvilket ikke behøver at betyde, at de i og for sig er gale, men at de stammer fra forskellig Tid og forskellige Steder i Himmerland, ligesom de kan omhandle Stads- eller Hverdagsdragt. En Beretning om Dragt fra Ø. Hornum fra Tiden ca. 1830—40 siger, at Mænd til Stadsdragt bar glatte, långovrede Træsko med Kramper, hvide, uldne, strikkede Strømper med „Blomster“ paa Udsiden, gule Skindbukser med Rosetter graverede i Metalknapperne, som kunde være af Sølv, traadet Vest med toppede, smaa Knapper og opstaaende Krave. I det her nævnte Tilfælde var Vesten sort med mønstervævede smalle Striber saavel paa langs som paa

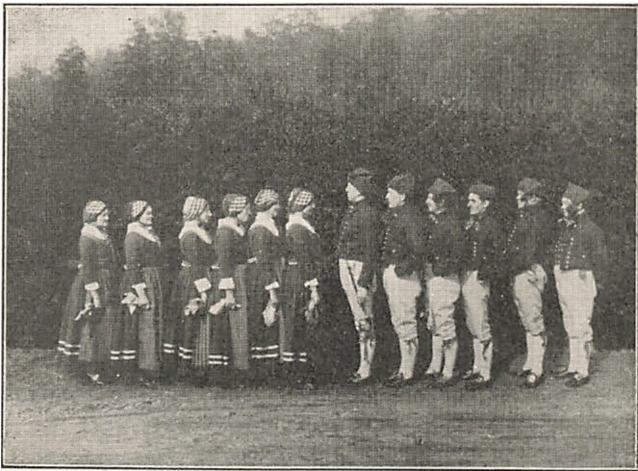
tværs, Kjole af blaat Vadmél med sorte Knapper og med lange Skøder (Flige), med Baglommer i Skøderne og endelig rød, strikket Toplue med Flos i Kanten og Dusk. Til Dagligdragt brugtes Skindærmer i en Vadmels- eller Skindhue og Vadmelsbukser. En Meddelelse (Hauersløv Sogn) siger, at Mændene havde

Himmerlandske Folkedragter.
(Dansk Folkemusæums Billedsamling).

stribede, røde og hvide Bindeærmer, hvide Vadmels- eller Fløjlsbukser og blaa Vadmelsvest. Fra andet Sted berettes om hvide Strømper med Knæbukser, Vest og kort Trøje af blaat Vadmél med Sølvknapper. Endelig ejer Dansk Folkemuseum fra Als Sogn i det sydøstlige Himmerland Knæbukser af brunt Manchester Fløjl og Trøje af blaat Stof (et blanktpresset Uldtøj med indvævet kulørt Mønster). Det er ikke særlig udprægede Mandsdragter for Himmerlands Vedkommende. Man vil om ikke kunne finde Magen til dem, saa dog lignende mange Steder i Jylland. Mændene

har i det hele fulgt Moden mere og tidligere end Kvinderne. — Fra Ø. Hornum berettes, at i meget gamle Dage brugte Kvinderne højrøde Vadmelskørter med to lyseblaa, næsten hvide Silkebaand langs Kanten. Bullen kunde være rødtribet med lignende Silkebaand i Piber langs Halsudringningen og med et lille tilsat

Himmerlandske Folkedragter.
(Dansk Folkemusæums Billedsamling).

Skød, der var rynket bagpaa og glat foran. Dertil brugtes rød Bindetrøje og hvidt tambureret og udsyet Skuldetørklæde, der sad under Bullen. Gik man ud, kunde man have et trekantet rødt Vadmelsørklæde med en trykt Bort og en smal Frynse i Kanten. Huen var til daglig glat med et Forstykke, som gik over Hovedet fra Øre til Øre og en Pul, som gik et Par cm længere ned end Forstykket. Til Stads var Huen af samme Form, syet af kulørt brockeret Silketøj eller smykket med et Vævning imiterende Broderi, hvor næsten alle Sting ligger vandret som Islætten i en

Vævning. Det var fra Tiden efter Krigen og Statsbankerotten, da man ikke havde Raad til at købe den kostbare Silkebrochade. Om Huen lagdes et Pande-klæde af brunt Silke med 4 hvide Striber langs hver Side. Det lagdes i Trekant og foldedes sammen og gik fra Panden over Huens Kant ned og heftedes ved Huens Hjørner, krydsedes i Nakken og fæstedes atter ved Ørene og lagdes derpaa op om Hovedet, saa langt, det kunde naa. Hagesløjfen var af brede Silkebaand. Dens Løkker naaede til Huens Hjørner. Man kunde ogsaa bruge et Hovedtørklæde lagt nedefra op ad og bundet i „Hundeøre“ med en Snip hængende frem og én tilbage. Man brugte dog ogsaa brune, blåa samt sribede Skørter (Ellidshøj). Forklæderne var af sribet eller tærnet Hvergarn. Der brugtes tilsidst saavel imiterede som ægte Tønderkniplinger til Hovedtøjer, men disse var ikke ens i hele Himmerland. Aars Museum kender Benævnelsen et Narbosæt og et Vesterbosæt. Det første har den saakaldte jyske Kappe og brugtes syd for Aalborg. Vesterbosættet, der fra Aars Museum er opgivet at stamme fra Aars, Østerbølle, Ullits og Alstrup, har ogsaa været brugt i Als, Skelund og Visborg Sogne, der ligger sydøst i Himmerland, medens Sognene Solbjerg, Bælum og Korup havde Vingekapper. Disse Hovedsæt havde samme Karakter som Hovedtøjerne fra Randers Amt. Huen havde den førnævnte Form og dertil hørte „Linned“ eller „Skægtøv“, som bestod af et af Tyll og Kniplinger sammensyet Korsklæde, der gik over Hovedet fra Øre til Øre og et ligeledes af Tyll og Kniplinger sammensat Skæg, der var fint pibet og sloges nede fra op om Huen, saa kun lidt af denne Nakke var synlig, og selv den blev til Konfirmation og Altergang skjult af en broderet Tyllshue, som sad lige trukken over den anden. Man kunde over Hovedtøjet bruge en stor

Kyse af brun- eller graasort Fløjlsat paa Pap og med lyseblaat Foer. Overtøj var endvidere et blaat halvlangt Kaabeslag med hvidt Vadmel's Foer, undertiden med paasyede Imitationer af sorte Hermelinshaler.

8. Folkedans.

Ved Aar 1900 synes Dansestoffet i Himmerland at have været lige saa blandet som i andre Landsdele. Her skal meddeles tre Lister.

A. Danse, som Skovrider Lorenzen kun kender fra Himmerland, særlig Østhimmerland. Ifølge Arki-var Grüner-Nielsen kan denne Afdeling dog næppe som Helhed siges at være særlig himmerlandsk.

a Rækkedanse.

Den røde Lue, ikke almindelig.

Feder Mikkell.

Den gale Tater, ikke almindelig mere.

Firtur paa langs, ikke almindelig mere.

Den lange Otte-Tur, Hadsundegnen.

b. Kvadrilledanse (4 Par).

Ottemand's Dans, almindelig. (Navnet kendes fra andre Egne, men Dansen er en anden).

Kontrasejre, Hobroegnen, sjælden. (Samme Vedmærkning som ovenfor).

Kræn Gaades Firtur, Hadsundegnen, eller Rundt-Firtur. To-Tretur, almindelig (2 Par).

c. Pardanse.

Spansk Hopsa.

Lybækkeren.

Malebrok (dances paa en særlig Maade i Himmerland).

Spids Hamborger.

Teilade-Polka (og Galop).

Henrik Smed.

Springforkert.

Sljskenen (vistnok fra Vest-Himmerland).

d. Polkasextur, ligegyldigt Antal Par i en stor Kres.

B. Danse, som Skovrider Lorenzen kender baade fra Himmerland og fra andre Egne.

(a. Rækkedanse, ingen).

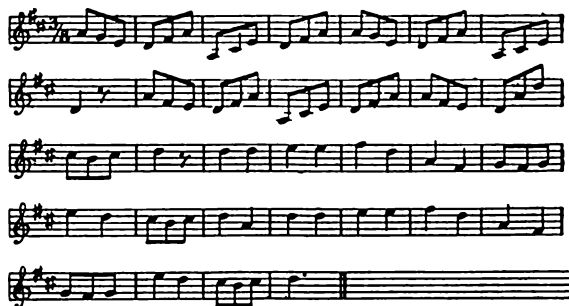
b. Kvadrilledanse (4 Par).

Firkantet Sløjfe (Variant).

Kontra (Variant).

Trekant (3 Par, Variant).

„Firkanten“.

c. Pardanse.

Ruder Es.

Pigernes Awtensang.

Hornfif.

Syvspring. (Kun i Himmerland dansede Pigerne med i Syvspring; ellers, ogsaa udenfor Danmark, dansedes der alene af Karlene).

Napoleon.

Skomagerdans.

Den lille jyske.

Saa ska' vi den aen Vej.

Jysk Polemej, eller Jysk paa Næsen (= Polonaise).

Den hvide Mær.

Syvtrit.

To Ting.

Store Hamborger.

Lille Hamborger.

d. Danse som:

Den toppede Høne (Ottetalsdans).

Bondepigen.

Den 'bitte Mand i Knibe.

C. Danse fra Himmerland, som Foreningen til Folkedansens Fremme ifølge Arkivar Grüner-Nielsen har optegnet i sit Arkiv. Ved de med * mærkede findes nøjere Skildring.

Tretop.	Sextur.
Sjalotte.	Ottetur.
Vejrmøllendans.	Enkelt Kæde.
Stokkemarschen.	*Varsoviane.
Norsk Tramp.	Finger-Polka.
Tolvtur.	Fandango.
Den ny Kontradans.	Firemandsreel.
*Firtur i Kvadrilje.	*Sløjfrel.
Femtur.	*Rikke to.

Man vil se, at der forekommer fortrinsvis danske Navne i Skovrider Lorenzens særlig himmerlandske Afdelinger a. og b.: Den røde Lue, Feder Mikkell, Den gale Tater, Ottemands-Dans, Kræn Gaades Firtur. Iøvrigt er det et broget Udvalg fra alle mulige Lande. Norsk: Tramp; engelsk: Marlborough, Hornpipe, Reel; tysk: Lybækker, Hamborger; fransk: Napoleon; spansk: Fandango, Spansk Hopsa; polsk: Polonaise, Polka, Varsoviane (fra Warszawa).

Om himmerlandsk Bryllupsdans og Musik skriver Joh. V. Jensen et Stykke i Almanakken „Danmark“ 1919, S. 11 fff., hvoraf skal meddeles følgende:

„Der var to Bryllupsmarsche; den ene blev brugt, naar man kom kørende til Kirken, den anden, naar Brudetoget bevægede sig tilfods. Begge er tilsyneladende i samme Marschtakt, med et anapæstisk Fald, men blev foredraget i forskelligt Tempo; lige saa adstadig og vægtig den ene lød, den, naar man gik til Kirke, Gaamarschen, som den blev kaldt, lige saa ilende, rullende og farende var Køremarschen; der var et helt forskelligt Temperament i dem. Jeg ved ikke, hvor langt de gaar tilbage i Tiden. For en 30—40 Aar siden var de en Institution, havde hørt til Brylluper fra

umindelig Tid, og et Bryllup kunde ikke tænkes uden den ene eller den anden af dem. ... Hele „Musikken“ bestod af en enkelt Klarinet; senere et Horn, men med det var man allerede inde paa Bondemusikens Forfald. Klarinetten gaar vel tilbage til den urgamle Skalmesje; den klædte Spillemanden anderledes godt, naar han gabede vidt og bredt over Mundstykket og fik et velhavende, polisk Udtryk ...

Jeg erindrer saadan et stort Todags Gilde ..., hvor hele Gaarden var lagt ud til Bryllup, Laderne og Udhusene rømmet og gjort om til Gæsterne at overnatte i ... Mens der blev spillet Kort og uafsladelig smaaspist og drukket og røget Tobak ..., og nogle satte sig sammen om et Bord og sang Viser, efter gamle Opskrifter, der var skilt ad i Folderne og maatte lægges sammen af Stumper paa Bordet, tragiske Viser om en Adelsmand i Strassburg, om et sørgeligt Baadforlis ved Randers, om Axel og skøn Inger, der ud i Skoven gik, — dundrede Dansen hele Tiden i Storstuen til Tonerne af en Violin, som Spillemanden havde trukket af Rævebælgen efter at have stukket Klarinetten ind ... Og det var de gamle varme Rotationsdansen, ... Polka og Vals, Reinländer Hopsa, fynsk Polka; dertil de raske Turdansen, Trekantent, Firkantent, den røde Lue, den toppede Høne.

Af dem staar Firkantent for mig som den morsomste, med dens rappe, fyrige Musik. Den er i to Ture, der afvexler med hinanden. I den første skilles Parrene, hvoraf der er fire i hvert Hold, og gaar ud og ind imellem hinanden, ligesom i Lanciers, en Gang rundt og en Gang tilbage ... Under den sidste „Repetis“ samles Parrene og danser Zweitritt Musikken ud; og saa begynder man forfra. Det er en fejende, ikke uvoldsom Dans, som kræver Rytme og Armkraft af sin Mand og Tømmer i Ryggen paa Kvinderne. Den havde en stor Yndest og kunde lokke saavel graanende

Mænd som Koner af ældre, stive Aargange paa Gulvet. For Spillemanden var det en extra Anstrængelse, for Melodien forlanger Galop af Buen og Paapasselighed, om Takten skal holdes, og Spillemanden lagde Øret til Kassen og sad som hensovet af bar Indadvendthed, saalænge han holdt den i Gang.

Men saa var der „Sliskenen“, som der nu og da hævede sig Røster for mod Spillemanden fra de Dansendes oprørte Hav, en til Afvexling kælen og skælmsk Dans, der gav Anledning til Udfoldelse af en vis Gratie, uden Fordringer og ikke til Overdrivelse, for Teater laa de Dansende fjærnt, ogsaa en Art Koketteri. Her dansede man to og to. I det Musikken satte ind, sang man dertil:

Gaa fra mig, gaa fra mig, gaa fra mig, min Ven!,
idet man samtidig vinkede af med Haanden og gik baglæns i Takt til Musikken. Derpaa, mens man paa samme Maade atter nærmede sig hinanden, vinkende:

Kom til mig, kom til mig, kom til mig igen!

Mens man stod Bryst mod Bryst sang man og lagde sin højre Haand med et Klap imod den Meddansendes venstre:

La la, la la la.

Og sin venstre mod den Meddansendes højre:

La la, la la la.

Endelig lagde man paa en Gang begge Hænder imod hinanden:

La la, la la la, la la la, la, la, la.

Og derpaa greb man hinanden, efter endt Forsøning, og taagede hen i en salig Vals, skævt hældet til hinanden, een Sjæl, og ét Hjærte i Dansen.

Naar Melodien var ude, skiltes man under samme Sang og de samme Fagter, som dem, man begyndte med; og saaledes vechselvis, saalænge Spillemanden blev ved.

Anm. Stykke Nr. 9 om Byggeskik, udarbejdet af Museumsinspektør H. Z a n g e n b e r g, er grundet paa Pladmangel udgaet til næste Aargang.

10. Erhverv.

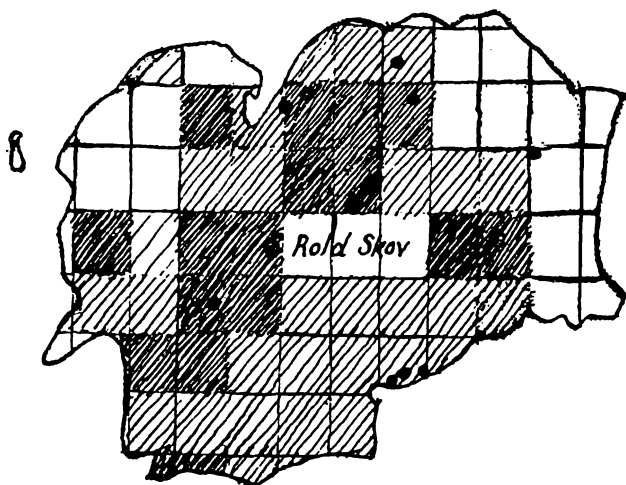
Himber Syssel maa i Oldtiden have været velbyggt, da det i 2. Aarh. f. Kr. kunde blive Udgangspunkt for en stor Folkevandring, som uden Tvivl væsentlig skyldes Folke-Overflod. Dermed stemmer den Omstændighed, at Syslet er overmaade rigt paa Kæmpehøje; det er vel nærmest kun Hardsyssel, der kan kappes med det i Rigdom derpaa. Til Oplysning hidsættes en Kortskitse, udarbejdet af Hedeselskabet.

Den stærke Kulturpaavirkning fra Gallien, der bl. a. røber sig i Indførelsen af den sydlandske Tyredyrkelse, vidner om, at der i Oldtiden har været levende Handelsforbindelse med Vesterlandene ad Søvejen.

Ved Oldtidens Slutning har de indvandrende ødanske Grundlæggere af Himmerlands Levbygder sikkert været Banebrydere for et væsentligt Fremskridt i Jorddrift og Ejendomsordning. Naar en stor Vandmølle i Vesthimmerland bærer Navnet Højslev, tør vi deraf sagtens slutte, at Levbyggerne ogsaa har medbragt en vigtig sydeuropæisk Kultur-Erhvervelse, nemlig Vandmølledriften. Oftest kan vi af Levbygdernes Navne skønne, hvad disse Banebrydere har heddet: Frede i Frejlev, Vak i Voxlev, Vinde i Vindelev, Brem i Bramslev, Høk i Højslev. Kongerslev har sagtens været Krongods.

Grundlæggelsen af Klostret Vitskøl (nu Bjørns-holm) 1158 har uden Tvivl været et nyt vigtigt Mærkepunkt i Himmerlands Historie, da de her bosatte franske Cisterciensermunke allevegne har vist sig som Foregangsmand for Landbrug, Havebrug og anden nyttig Erhvervsvirksomhed.

Om Himmerlands Jordbunds- og Erhvervsforhold siges følgende i Pontoppidans „Danske Atlas“, 1769: „I Aarsherred er Grunden noget skarp og sandig, ja tildels Hede, men god Rug-Egn, paa de fleste Steder

Indtil 25 Høje pr. \square /Mil	
Fra 26 til 50 do. pr.do.	
Fra 51 til 100 do.pr.do.	
Over 100 do. pr. do.	
Levbygder	

slet Græsning, uden ved Herregaardene. Den største Deel af Hindsted og Slet Herreder har god Agerland og Græsning, og i endeel Aaringer er Agerdyrkingen her i visse Egne meget forbedret. Saa avler og Hindstedherred mesten overalt godt Korn og Græs, vaade Aaringer ere her mest tienlige for begge Dele, man har

her et Slags Hvidleer eller Jordmarv, som vel i vaade Aar forbedrer Jorden og forfremmer Vexten i sær af Byg og Havre, men i tørre Aar er utienlig til Giøde, da den udmagrer Jorden; dersom Egnen ikke var des frugtbarere, kunde Bønderne ei være i saa god Stand formedelst Hoveriet til de mange Herregaarde i dette Herred. Hornum- og Fleskum Herreder give til største Deelen fortreffelig Korn-Avl og Græsning. Her opføres mange Kreaturer, men mest Hornqvæg. Dersom Beboerne her langs Limfiorden forstode at forbedre deres Engbond, vilde den ikke give Marsklandene meget efter. ... De sammenhængende Kride- eller Kalkbierge, som ligge ved sydre Siden af Limfiorden, ... vedvarer paa den anden Side af Aalborg ... og endes først oven for Løgstør ved Lunden. Langs Fiordsiden ere paa endeel Aaringer bygte adskillige store Pakhuse, hvor Skibene kan ligge tæt til at lade og losse. Imellem Aalborg og Agersund findes nogle flade Landstrekninger, som bruges til Fædrift, men kunde med ringe Omkostning anvendes til ypperlig Engbond. Fra Agersund til vesten for Løgstør bestaar Grunden mest af Kier og Moradser, hvis Bond er en fin haard Kride paa mange Alnes Dybde, som ligger i 13 a 15 Tommers Strata, dækket med en Jordskorpe paa 5 a 6 Alnes Tykkelse. ... Kriden skal være bedre end den fra Stevens Klint. Omkring Løgstør findes Leerarter, som kunde give gode Muursteen, om her var Leilighed til Teglblænderie. Grunden ved Lemdrup bestaar af en sammengytet Kalksteen fuld af Petrificater og meget god til Bygning, men ingen benytter sig deraf. Rønberg Bye ligger under høie Bakker, der bestaae af grov Sand og Ler i Stratis vexelvis. I Hindstedherred ved Ove Bye og Mariager Fiord brændes det saa kaldte Mariager Kalk; Grunden, hvor Kalk-Steenen udhugges, er af saadan Beskaffenhed, først 1½ Alne god Jord, hvori saaes og

pløies, derefter følger enten et Lag Kalk eller et Lag Flintesteen, hvilke siden uafsladelig alternere, i hvor dybt der end hugges. Gravene inden i ere meget høie, i Hvælvinger og Piller som i de høieste Kirker afsatte. Udi det dybeste er Veld- og Vand-Aarer. Der findes og en Bakke med Kride, i hvor dybt man end hugger. Ved Viffertsholm er et godt Teglblænderie. I Slet-herred er lidet eller intet Skov, men i de fleste andre Herreder og ved endeel af Herregaardene er ypperlig Skov, dog paa sine Steder formindskes den og ... I de Egne af Amtet, som røre Limfiorden, falder skiønt Fiskerie af Sild. Ved Agersund begynder Fiorden at give Helt, Aal, og tildeels Øreder, Gieder, Aborrer, og nogle Flyndere og Hornfisk, men Fisker-Garnene blive ofte af Søfarende skadede. Der ere og visse kiendte Fiskeleier, saasom Klitgaardene, Valsted, Stavn, men i sær ere Sild-Fiskerierne ved Nibe og Sebersund betydelige. I disse Egne ere formuende Bønder og store Bondebyer. Her findes i Amtet adskillige ... Bekke og Aaer, hvorved en Mængde Vandmøller drives“. Pontoppidan meddeler ogsaa Tallet paa de enkelte Haandværkere i Købstæderne.

Om Himmerlands nuværende Erhvervsforhold kan hidsættes nogle Oplysninger fra Skildringen af Aalborg Amt i Traps „Danmark“, 1924. De statistiske Talstørrelser maa dog gennemgaaende udelades, fordi Aalborg Amt ikke svarer nøjagtig til Himmer Syssel, idet Rinds Herred er indlemmet i Viborg Amt, medens til Gengæld det vendsysselske Amt Kjær er tilkommet.

Med Hensyn til Jordblandingen og Frugtbarheden frembyder Amtet store Forskelligheder, dog mindre end de to andre nordjyske Amter. Ved Matriklen gik der gennemsnitlig 28 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk. (357 Td. Hrtk. paa 1 Kvadratmil, svarende til Taxt 4,5), og i gennemsnitlig Frugtbarhed bliver Amtet det fjerde-

laveste af Jyllands Amter, idet kun Hjørring, Ribe og Ringkøbing Amter staar lavere.

Indenfor Kornavlen er Dyrkningen af Havre mest udbredt, dog er ogsaa Rugarealet væsentligt, medens Dyrkningen af Hvede er ganske forsvindende; M. H. t. Bygavlen staar Amtet, som rimeligt er, tilbage for de mere frugtbare af Jyllands Amter, men den spiller dog en større Rolle her end i Ribe og Ringkøbing Amter. Kartoflerne indtager et forholdsvis større Areal end i noget andet Amt i Landet. Grønfoder- og Gæsningsarealerne er meget fremtrædende (46 % af det landbrugsmæssigt udnyttede Areal); Arealet af Skove og Plantager er forøget stærkt i de senere Aar. Amtet er det skovrigeste af de nordjyske Amter.

Med Hedeselskabets Bistand er der i Aalborg Amt incl. Kjær Herred siden 1872 anlagt 200 Plantager af et samlet Areal paa 6648 ha.; deraf var ved Udgangen af 1922 4512 ha tilplantet. (Mærkes maa især Plantagen Lerkenfeldt Bjerge, hvor Oberstløjtnant Rambusch egenhændig har pløjet og tilplantet et Hedeareal paa 18 ha.; derom vidner en i 1927 afsløret Mindestøtte). Hedearealerne indtager endnu en ret væsentlig Del af Himmerland, men er dog set i Forhold til Amtets Størrelse noget mindre end i de to andre nordjyske Amter.

Der fandtes i Aalborg Amt incl. Kjær Herred 15. Juli 1922 38,873 Heste (1914: 40,283), 164,190 Stk. Kvæg (177,346), deraf 78,965 Køer (83,965), 1898 Geder (2508), 43,077 Faar (54,879), 118,651 Svin (159,077). Studeholdet er endnu af Vigtighed, omend det ikke er saa stort som i Thisted Amt (1922: 8653 Stude). Baade af Hingste og Tyre hører de fleste til jysk Race. Blandt Tyrene er dog ogsaa Korthornsracen stærkt repræsenteret. Hønseholdet er ikke særlig stort, hvorimod der findes mange Ænder; i 1922

taltes ca. 450,000 Høns (1914: 371,000) og ca. 386,000 Kyllinger (318,000). Endvidere fandtes (1914) ca. 1900 Kalkuner, ca. 62,000 Ænder og ca. 11,000 Gæs. Af Kaniner fandtes ca. 900, af Bistader ca. 5700.

Efter Erhverv fordelte Indbyggerne af Aalborg Amt incl. Kjær Herred sig i følgende Grupper: 5300 levede af immateriel Virksomhed; 62,127 af Landbrug; 656 af Gartneri; 672 af Skovbrug; 1006 af Fiskeri; 35,217 af Haandværk og Industri; 13,577 af Handel og Pengeomsætning; 8352 af Transportvirksomhed; 7893 af Tyendegærning o. l.; 5203 af egne Midler; 2928 væsentligst af offentlig Understøttelse. 1486 var uden angivet Erhverv.

Af himmerlandske Foregangsmænd paa Erhvervs- livets Omraade har jeg noteret følgende hos Svend Dahl & P. Engelstoft, „Dansk biografisk Haandleksikon“:

Dyrlæge H. P. Hansen fra Aalborg; Fabrikant Obel (4 Slægtled af Tobaksfabrikanter) fra Aalborg, Bjørnbak fra Fjellerad, Karl Mathiasen fra Aalborg, Forsikringsdirektør Børjal Dreyer fra Gedsted, Forsøgsleder N. A. Hansen fra Kongerslev, Fotograf Joh. Hauerslev fra Aalborg, Gartner Har fra Næsborg, O. J. Mørch fra Aalborg, Handelsmand Jens Bang i Aalborg, Borregaard fra Aalborg, Abraham Klöcker fra Aalborg, Ingeniør N. Monberg fra Storvorde, Landbrugsskoleforstander Brink-Lassen fra Nyrup ved Nibe, Niels Fangel fra Vildmosegaard, Landmaaler Nyholm fra Nibe, Landmand Ahlmann fra Langholt, Harald Branth fra Høstemark, Pinstrup fra Godensgaard, Anton Sørensen fra Suldrup („Præmiehusmanden“ i Havbro), Testrup fra Testrupgaard, Statskonsulent J. Jensen fra Aalborg.

11. Himmerlandske fremtrædende Personligheder.

Min Samling har jeg hentet fra Svend Dahl & P. Engelstoft, „Dansk biografisk Haandleksikon“, hvor Læseren maa søge de nærmere Enkeltheder. Jeg vedmærker, om de paagældende Personer er Sønner af Embedsmænd eller af andre letflyttelige Kaldsudøvere, fordi saadanne ikke egentlig hører til Landsdelens rod-faste Elementer. Der gennemføres en Deling efter Aandsfag og praktiske Fag.

A. A a n d s f a g.

Astronom, Professor Peder Horrebow, 1679—1764, Løgstør.

Bibliotekar v. Univ. Bibl. Alfred Krarup, 1872, Fogedgaard, Rold.

Billedhugger Carl Bonnesen, 1868, Aalborg.

Billedhugger Anders Jensen Bundgaard, 1864, Tinbæk Vandmølle, Ersted.

Døvstumme-pædagog Joh. Georg Forchhammer, Rektorsøn, 1861, Aalborg.

Filolog Henni Forchhammer, Rektordatter, 1863, Aalborg.

Filolog, Professor Joh. Ludv. Heiberg, Lægesøn, 1854—1928, Aalborg.

Filolog, Docent Kristen Jensen Lyngby, 1829—1871, Nibe.

Forfatter, cand. theol. Christoffer Nyholm Boeck, Præstesøn, 1850, Ulstrup, Nibe.

Forfatter, cand. mag. Carl Christian Clausen, 1868, Aalborg.

Forfatter, cand. jur. Johannes Dam, Præstesøn, 1866—1926, Aalborg.

Forfatter Christian Houmark, 1868, Aalborg.

Forfatter Johannes Vilhelm Jensen, 1873, Farsø.

Forfatter Thit Jensen, 1876, Farsø.

Forfatter Peter Lauritsen, 1878, Aalborg.

Forfatter Johannes Magnussen, Overlærersøn, 1848—1906, Aalborg.

Forfatter Peder Ludvig Møller, 1814—1865, Aalborg.

Forfatter Hans Poulsen, 1886, Grysted ved Nibe*).

Forfatter, cand. jur Holger Rützebeck, 1867, Aalborg.

Forfatter Søren Vasegaard, 1871, Hærup i Klejtrup Sogn*).

Historiker, Professor theol. Christian Thorning Engelstoft, Præstesøn, 1805—1889, Næsborg, Løgstør.

Historiker, Prof. Laurids Engelstoft, Provstesøn, 1774—1851, Gislum.

Historiker, Herredsfoged Christen Sørensen Testrup, 1685—1761, Testrupgaard.

Maler Anders Andersen-Lundby, 1840, Lundby.

Maler Gotfred Rode, Forpagtersøn, 1862, Torstedlund.

Maler Frederik Hansen Sødning, 1809—1862, Aalborg.

Missionær Edvard Løventhal, Boghandlersøn, 1841—1917, Aalborg.

*) Da man søger forgæves i Kraks „Blaa Bog“ og i „Biografisk Haandleksikon“, skal her tilføjes nogle Data. Hans Poulsen, Lærer i Støvring, Søn af en Tybo, har udgivet Romanerne „Sand“ 1918 (tysk Oversættelse kommer i 1930), „Lykkelige Børn“ 1923, „Julie Pandum“ 1926 (tysk illust. Oversættelse 1928), og Digtene „I Himmerlands Dale“ 1929, tildels i Dialekt. — Journalist Søren Vasegaard har udgivet „Om Menneskelighed“ 1906, „Nordlys-Perioden i Blichers Digtning“ 1917, „Fra Klejtrup Sogn“ 1925, „Til Belysning af Blichers Liv og Digtning“ 1926, samt Fortællingen „Mistænkt“ 1923.

Plantepatolog Frederik Kølpin Ravn, Fuldmægtigsøn, 1875—1920, Aalborg.

Redaktør Konrad Jørgensen, Udg. af „Højskolebladet“, Lærersøn, 1849—1921, Rostrup.

Retshistoriker, Rigsarkivar Vilhelm Adolf Secher, Præstesøn, 1851—1918, Brøndum.

Skuespiller Hans Christian Andreas Orlamundt, Skuespillersøn, 1837—1912, Aalborg.

Skuespiller Elith Poul Ponsaing Reumert, Præstesøn, 1855, Aalborg.

Teolog Niels Mikkelsen Aalborg, 1562—1645, Aalborg.

Teolog, Prof. Christen Hermansen, 1806—1882, Brøndum.

Teolog, Prof. Frederik Nielsen, 1846—1907, Aalborg.

Teolog, Bisp Thomas Skat Rørdam, Præstesøn, 1832—1909, Laastrup.

B. Praktiske Fag.

Boghandler Søren Gyldendal, Lærersøn, Grundlægger af Gyldendals Forlag, 1742—1802, Giver.

Fabrikant Christian Winther Obel, Tobaksfabrikant i 4de Slægtled, 1862—1921, Aalborg.

Flotille- og Flyverchef Hjalmar Rechnitzer, (Faderen indvandret fra Koldingegnen), 1872, Aalborg.

Gærfysiolog Max Henius (Faderen indvandret fra Polen), 1859, Aalborg.

Højesteretssagfører Frits Toxwerdt Bülow, Fuldmægtigsøn, 1872, Aalborg,

Justitsminister Svenning Krag Nielsen Rytter, 1875, Veddem.

Kansler Christian Friis, 1581—1639, Krastrup.

Købmand Jens Bang, Opfører af „Jens Bangs Stenhus“ i Aalborg, 15??—1644 (Herkomst ukendt).

Landmand Harald Blicher Branth (Faderen indvandet fra Holsten), 1844—1915, Høstemark.

Landmand Anton Sørensen („Præmiehusmanden“ i Havbro), 1859, Suldrup.

Politiker, cand. jur. Jens Finsteen Giødwad, 1811—1891, Aalborg.

Politiker Peder Pedersen Pinstrup, 1861, Godensgaard, Nibe.

Stadshauptmand Frederik Thuresen, 1613—1675, Aalborg.

Afsier vi fra følgende Samling alle dem, der efter Navnepræget eller Faderens Livsstilling har tvivlsom Indfødsret, bliver der følgende tilbage, som rimeligvis ægte himmerlandske:

Astronomen Horrebøw, Bibliotekar Krarup, Billedhuggerne Bonnesen og Bundgaard, Filologen Lyngby, Forfatterne C. C. Clausen, Houmark, Joh. V. Jensen, Thit Jensen, Peter Lauritsen, P. L. Møller, Hans Poulsen, Søren Vasegaard, Lokalhistorikeren Testrup, Malerne Andersen-Lundby og Sødring, Redaktør Konrad Jørgensen, Teolog Niels Mikkelsen, Aalborg, teol. Professorer Hermansen og Frederik Nielsen, Boghandler Gyldendal, Fabrikant Obel, Justitsminister Rytter, Kansler Friis, Landmand Anton Sørensen, Politikerne Giødwad og Pinstrup, Stadshauptmand Thuresen.

Det er værdt at lægge Mærke til, at flere af de nævnte Personer paa forskellig Maade har vist deres Hjemstavn særlig Interesse: Bonnesen har rejst Kristian IXs Rytterstøtte i Aalborg, Bundgaard har sat Himmerlands Tyregud et Mindesmærke i Ræbild Nationalpark, Joh. V. Jensen har skrevet „Himmerlands-historier“, Thit Jensen har i sin Bog „Af Blod er du kommet“ indledet et Slags himmerlandsk Maalstræv, Hans Poulsen har skrevet himmerlandske Dialektdigte,

Søren Vasegaard en lokal Topografi, Testrup den interessante „Rinds Herreds Krønike“. I Tilslutning dertil maa vi blandt Personerne af fremmed Oprindelse fremhæve Direktør Max Henius i Chicago som Op-havsmand til Fredningen af Ræbild Bakker gennem Oprettelsen af en dansk-amerikansk Nationalpark.

Astrupkorset.

Arkitekt Uldalls Artikel om Astrupkorset i forrige Aarvog S. 150 slutter med følgende Ord: „Naar Korset nu atter staar paa den Plads, hvor det havde staaet i en Aarrække, saa skyldes det sikkert Lærer Strandgaards Forbøn for det gamle nu fredlyste Mindesmærke“. Om saadan Forbøn vides ikke noget sikkert. Ifølge Meddelelse fra Frøken Gyrithe Muller skyldtes Genrejsningen hendes Faders Initiativ. Den fandt Sted tidlig i Halvfjerdsene. Korset laa dengang i Grøften med Siden op, men Kaptejn Muller lod det sætte op paa Diget. En Tid efter vilde Karle fra Astrup og Nørsgaard prøve Kræfter; de trak Korset op og smed det atter i Grøften. Men Kaptejn Muller lod det atter sætte op, og siden fik det Lov at staa. Musæumsinspektør Axel Jensen fik det fredlyst. Ejendommen, hvortil det hører, — et Afbyggersted fra Astrup — hedder nu Korstenhus.

Historisk Samfunds Regnskab for 1928—29.

Indtægt:			Udgift:		
	Kr.	Øre		Kr.	Øre
Kassebeholdning 1/11 28	3775	19	Aarbogens Trykning	971	50
Bidrag fra Staten	280	00	Hefkning	115	00
" Landbobanken	100	00	Bogbinder Hendriksen	10	80
" Kommunen	100	00	1 Bronzeøkse t. Musæet	25	93
Medlemskontingent	1199	50	Fragt og Porto	29	50
Bogsalg	27	00	J. C. Hansen — Honorar	28	00
Renter	79	71	August Schmidt	25	00
			Kai Uldall	22	00
			Generalforsamlingen	25	00
			Rejseudgifter	60	00
			Annoncer	11	10
			Dansk hist. Fællesf.	23	28
			Leje af Bil	14	00
			" Lysbilledforedrag	10	00
			Brandforsikring	9	05
			Boghandler Jung	6	60
			Husleje	150	00
			Andre Udgifter	19	66
			Kassebeholdning 1/11 29	4004	98
	<u>Kr.</u>	<u>Øre</u>		<u>Kr.</u>	<u>Øre</u>
	5561	40		5561	40

Skive, den 1. Novbr. 1929.

O. C. Iversen, Lærer.
Kasserer.

Anskaffelsesfonden:

1928 1/11.	Saldo iflg. Bankbog	4783	44
	Indkomne Bidrag	26	50
	Renter	111	90
	<u>Kr....</u>	<u>4921</u>	<u>84</u>

Gennemgaaet nærværende Regnskab med Bilag
og intet fundet at erindre.

Skive, d. 28. November 1929.

Carl Jensen.

H. Toft Hansen.

NAVNELISTE

A

- Aakjær, Jeppe, 2, 3, 4, 9, 10,
13, 32.
Absalon, 96.
Alberti, 95.
Andersdatter, Karen, 82.
Andersen, Anna Hedvig, 47.
" H. C., 2.
" Knud, 155.
" Peder, 45.
" Søren, 47.
Asbjørn Jarl, 119.
Assels, John Graversen, 41.
Augustus, 114, 125.

B

- Bartolomæus, Bertel, 40, 41, 42.
" Sidsel Marie, 41.
Beck, Sigbrit, 108.
Berthelsdatter, Anna Marie, 41.
Berthelsøn, Anders, 41.
" Christen, 41.
" Laurs, 41.
Biegen, 100.
Bifra, Eyvind, 119.
Bilgrav, Dorthe Larsdatter, 47.
Bjørnbak, Lars, 119.
Blicher, St. St., 2, 85.
Bligaard, Christen, 41.
Blinkenberg, 135.
Bluhme, 121.
Bregendahl, Ragnhild, 14.
Brogaard, Esper, 130, 157.
Bruun, Daniel, 36.
Brøgger, C., 136.
Bundgaard, 131.
Bülow, Ernst Gotskalk, 100.
Bønding, Willads, 54, 55.

C

- Christensen, Anders, 83.
" Nik., 156.
" Villads, 36.
Christiane, Sophie, 82.
Cæsar, 125.

D

- Dahl, P. Kr., 59.
Dalsgaard, Christen, 77 ff.
" Christen Andersen,
83.
" Christiane, 82.
" Else Cathrine, 84.
" Jens, 83.
Damgaard, Adolph K., 48.
" Andreas K. E., 48.
" Anna, 48.
" Hans J. N., 48.
" Jens Chr., 48.
" Jensine G. H. C., 48.
" Julius P., 48.
" Laurits S., 48.
Degn, Peder Jensen, 47.
Dissing, 136.
Ditlevsen, 151.
Dorschæus, Peder, 107.

E

- Ebbesen, J. M., 48.
Ebbesøn, Niels, 119.
Erebos, 31.
Espersen, Søren, 107.
Estrup, 119.

F

- Fabricius, 106, 107.
Falaris, 129.

Feilberg, H. F., 9, 29.
Feist, Sigmund, 113.
Feld, Anna Helvig, 47.
" Christen, 47.
" Jens, 47.
" Karen Marie, 47.
" Maren, 47.
" Mette Marie, 47.
" Necoline, 47.
Felding, Svend, 11.
Friis, 5.
Fursmann, Chr. Jensen, 100.
" Christian, 100 ff.
" Falch, 108.
" Inger, 107.
" Kirsten, 107, 108.
" Thophilus, 106, 107.
Fursmand, Maren, 100.

G

Gadigos, Jesper, 41.
Grove, Maren, 24.
Grundtvig, 157.
Grüner-Nielsen, 163, 165.
Gyldenstjerne, Knud, 22.

H

Hald, Jakob, 50 ff.
Hansen, Else Cathrine, 83.
" Jens, 142.
" Johan, 81.
" Morten, 107.
" Rasmus, 82.
Harder, 54.
Hammerich, Fr., 6, 13, 15, 18,
24.
" Martin, 29.
Hasse, Jakob, 41.
Herbst, Andræs B., 108.
Hilker, 89.
Hirschprung, 89, 91.
Hjardemaal, Christen N., 45.
" Dorthe, 45.
" Nicolaj, 45.
Hopp, Anna Cathrine, 44.
" Bodil, 44.
" Daniel, 45.
" Hans, 45.
" Helene, 44.
" Jakob, 44.
" Jesper, 44.
" Knud D., 45.
" Knud K., 45.

Hopp, Knud N., 42, 44, 45, 4
" Mogens, 45.
" Niels J., 44.
" Peder, 46.
Holst, 43.
Horn, Carl Tobias, 49 ff.
Hornemann, 117.
Hostrup, 95.
Høeg, 43.

I

Ingemann, B. S., 3, 24.
Iversdatter, Helle, 42.
Iversen, Charlotte S., 47.

J

Jacobsen, Anton, 35.
Jensen, Axel, 178.
" Chr., 107.
" Johannes V., 165.
" Laurits, 82.
" Mikkel, 137, 141, 152.
" N. Kr., 136, 144, 151,
155, 156.
" Peder, 46.
" Poul, 40.
" Thit, 123.
Jespersen, Gravers, 145.
Jørgensen, Ellen, 132.

K

Klement, Skipper, 119.
Klitgaard, 110, 111.
Knud, Skytte, 27.
Knud den Hellige, 119.
Knudsen, Niels J., 42.
Krabbe, Iver, 82.
Kristensen, E. T., 5, 7, 8, 9, 10,
17, 18, 19, 24, 26,
114, 117, 131, 133,
136, 139, 140, 145,
146, 147, 148, 150,
154.
" J. Kr., 137, 141, 153.
" Jens, 133, 143, 151,
152, 154.
Kyhn, 92.
Kyrre, Hans, 28, 31.

L

Lange, Ellen M., 101.
" Villum, 101.
Larsen-Ledet, 119.

Lassen, Ole von, 42.
Lazarus, Købmand, 54.
Legaard, 103.
Lewetzow, 103, 106.
Lorenzen, 163, 165.
Lund, Jakob J., 108.
" Jesper, 41.
Lyhne, Andreas, 46.

M

Margrethe, Dronning, 24, 38.
Marius, 114, 128.
Matzen, Niels, 40.
Minos, 129.
Molbech, 82.
Mortensen, Søren, 51.
Muller, Kaptajn, 178.
" Gyrithe, 178.
Müller, Sophus, 127.

N

Naschou, Hanna G., 48.
Nielsdatter, Ane M., 10.
" Karen, 47, 107.
Nielsen, H. A., 69.
" Jens, 46.
" Maren, 18.
" M. C., 143.
" Søren, 40.
Noreen, 114.

O

Odgaard, Jakob, 12.
Olrik, Axel, 145, 146.
Orosius, 124.

P

Parsberg, 107.
Pedersdatter, Johanne, 145.
Pedersen, Christen, 46, 47.
" Else, 46.
" Esper, 47.
" Iver, 40, 107.
" Morten, 46.
" Viggo, 93.
Petersen, K., 18.
Pinstrup, 118.
Plutarch, 128.
Povlsen, Jens, 5, 11.
Procorp, 30, 31.

R

Rambusch, 172.
Rantzau, 102, 106.
Rask, 7.
Rasmussen, Christiane, 83.
" Hans, 82, 83.
" H. V., 114.
" Peter, 95.
" Rasmus H., 83.
Rosenstand, 49.
Rosgaard, Andres, 35.
" Chr., 35.
Rotbøll, Chr. M., 46.
Rurup, 92.

S

Salmonsens, P. C., 48.
Saxo, 30.
Sinding, Benjamin, 46.
" Carl, 46.
" Christen, 46.
" Christian P., 46.
" Else S., 47.
" Ulrikke S., 46.
Schmidt, Aug. F., 2.
Schütte, Gudmund, 1, 2, 39.
Schrøder, Ludvig, 112.
Skals, Ingeborg, 46.
Skiby, Købmand, 44.
Sloth, Chr., 138, 141.
Smed, Thomas, 137.
Smith, Procurator, 44.
Solberg, Knud, 93.
Steenstrup, 116.
Strabon, 124, 125.
Strandgaard, H. C., 38.
Svare, Esbern, 96.
Syv, Peder, 112.
Sølle-Jens, 10.
Sørensen, Laust, 138.
" Mads, 41.
" Niels, 58, 60.

T

Tautzer, Gert, 101.
Tetens, Peder, 46.
Thiele, J. M., 6, 7, 24, 30.
Thomassen, Anders, 40.
Thomsen, Christen, 47.
Thorum, Forvalter, 44, 45.
Tychonius, Chr. Lassen, 108.

U

Uldall, 178.

V

Vasegaard, Søren, 122.
Vedel, A., 117.
Vejele, Jens, 107.

W

West, Niels M., 106.
Wulff, Julius, 128.
Wøldike, Andreas, 40.

Z

Zangenberg, H., 168.

Ø

Øgaard, Mette, 131.
” Søren P., 157.
Oehlenschläger, 24.
Østergaard, Laust, 46.

NB. De Side 174 ff. nævnte
himmerlandske, fremtræ-
dende Personligheder er
ikke opført i Navnelisten.

